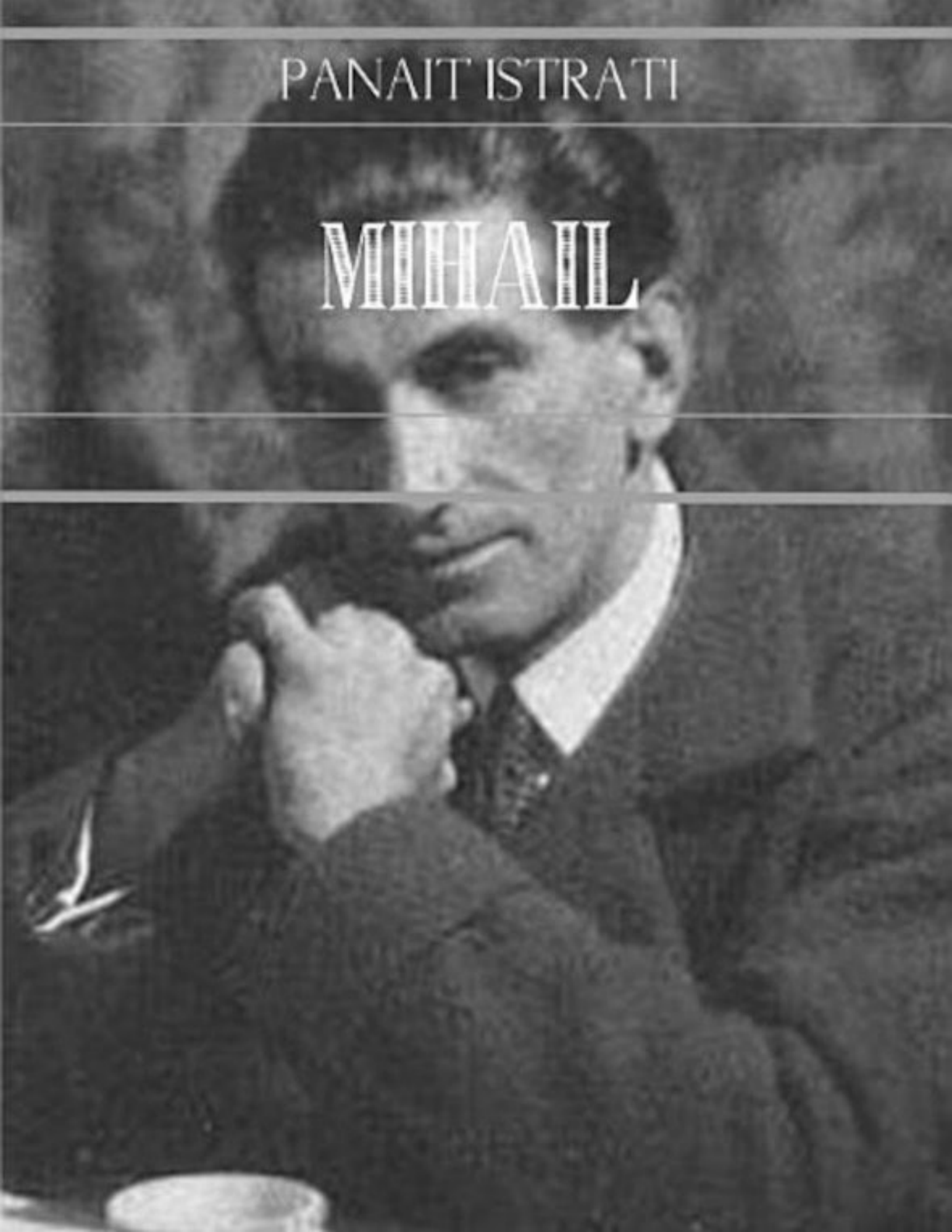

PANAIT ISTRATI

MIHAIL

PANAIT ISTRATI

MIHAIL

1927

Pentru sufletul lui
MIHAIL MIHAILOVICI KAZANSKY

și

Pentru prietenul meu
JACOB ROSENTHAL

Pe la ora nouă dimineăta, bătrânul poștaș al mahalalei bătu cu bastonul în poartă și strigă:

- Adrian Zografi!

- Așteaptă-mă puțin, moș Gavrilă; sunt dezbrăcat! răspunse Adrian.

„Ia, te uită, cugetă poștașul, pasărea călătoare s-a reîntors“. Și pășind în curte, dădu la o parte familiar, cu vârful bastonului, perdeaua de la fereastra deschisă a odăii lui Adrian, încărcată de ghivece cu mușcate, crăițe și busuioc. Moș Gavrilă știa că, ori de câte ori tânărul se brodea să fie acasă, niciodată nu lua o scrisoare din mâna lui, fără să-i dea doi bani, „să bea o țuică“. Iar dacă se întâmpla să se reîntoarcă dihttr-una din acele hoinăreli ce ridicau mahalaua în picioare, bacșișul era „regesc“.

Ceea ce se întâmpla și acum. Adrian întinse brațul pe fereastră, fără să-și arate chipul, apucă scrisoarea și-i dădu cincizeci de bani (o bănuță de argint din timpurile trecute, căci lui îi erau tare dragi poștașii, socotindu-i „niște năpăstuiți ai instituțiilor noastre democratice, cărora le încredințăm bucuriile și tristețile noastre și pe care statul îi împinge la cerșetorie“.

Moș Gavrilă, deși prea mulțumit de bacșiș, rămase puțin nedumerit: pentru prima oară, Adrian nu-i strângea mâna, nici nu-i povestea la repezeală, cum și pe unde hoinărise, toate câte-i făceau atâta plăcere, mai mult chiar decât bacșișul.

- E supărat pe mine? o întrebă în șoaptă pe mama lui Adrian, care tocmai ieșea, să stea pe prispă, în bătaia soarelui primăvărat.

- Nu pe matală e supărat, ci pe mine! răspunse bună mamă. Ne-am ciorovăit încă de aseară, când s-a înapoiat acasă. Oh! dracii de copii! Ar fi mai bine să nu-i ai...

Ca să-i dea dreptate mamei Joița, fără să-l audă însă Adrian, moș Gavrilă făcu câteva semne și gesturi, tare complicate, pe care biata femeie le urmărea cu interes și care păreau să-i spună: „Da... da... te cred... Ah! copiii... Sunt mâncat de ei... Trece...“

Tocmai atunci apăru Adrian: un ștrengar de optsprezece ani, puțin cam slăbuț, oacheș, păr des, ochii căprui umbriți de sprâncene dese și negre, față prelungă și palidă, gură carnoasă de flăcău. Purta o vestă gri, cămașă din zefir, guler și cravată fără, cusur, pantaloni în dungi și papuci. O ceșcuță cu

cafea turcească într-o mână, iar în cealaltă o țigare pe care o puse în colțul gurii, ca să strângă mâna poștașului.

- Bună ziua, moș Gavrilă!

- Bine ai venit, Adriene! Bre, bre ce chipeș ești! Ai spune, un fecior de bani gata. Asta trebuie să coste scump...

Mama, care știa săraca ceva, aruncă o uitătură poștașului: „Mai încape vorbă.“ Și spuse:

- Barem de mi-ar asculta povețele... Dar totdeauna face cum îl taie capul! Și tot el se îmbufnează!

Adrian înlănțui gâtul maicii sale și o îmbrățișă, apoi spuse:

- Eu nu mă îmbufnez, mamă! Mă apăr... Și adresându-se poștașului:

- Închipuiește-ți, moș Gavrilă... Mama ține morțiș să mă însoare! Găsești că-i drept asta?

Mama Joița se înfurie:

- De ce nu-l întrebi pe moș Gavrilă dacă e mai drept s-o ștergi întruna de acasă și să te înapoiezi ca un cerșetor?

La care bătrânul găsi că-i mai înțelept să nu-și vâre degetul între ciocan și nicovală, și se îndepărtă, înălțând din umeri.

Ceartă veche între mamă și singurul ei fecior, dureroasă ca o rană nevindecabilă. Adrian, potrivit la tot ceea ce o mamă săracă așteaptă de la copilul ei, refuza, din instinct, să calce pe drumul obișnuit oricărui tânăr care vrea să-și facă o „situație“ în viață. Destoinic, sânguincios și chiar descurcăreț, dădea totuși dovadă unei nestatornicii, care o dispera pe maica-sa, făcând-o de râsul mahalalei, care, departe de-a fi mai brează decât el, îi plăcea să bârfească pe socoteala altora. Trebuie să recunoaștem, însă, că și viața lui Adrian se preta de minune la așa ceva.

De la doisprezece ani, de când intră voinicește la stăpân și până în clipa de față, nu puteai deloc număra slujbele ce le încercase în șase ani. Colac peste pupăză, părăsea regulat orașul - fără voia maicii sale sau a mahalalei, - își pierdea urmă câteva luni și aflai deodată că într-o noapte s-a reîntors, zdrențăros ca un cerșetor. Atunci, gurile rele se simțeau la largul lor.

- E un derbedeu! Se vede cât de colo, că mă-sa l-a adus de contrabandă... Nimic bun n-o să iasă din băiatul ăsta. Și Joița, barem, nu l-a lepădat! E o pedeapsă...

Adrian era cu totul altceva decât un derbedeu. Maică-sa îl „adusesese“ ca orice femeie, care naște un copil, din mila Domnului, chiar dacă lipsește uneori - ca în cazul lui Adrian - binecuvântarea bisericii. Cât despre

prezicerile răutăcioase ale mahalalei sau despre „pedeapsa“ ce-o meritase maică-sa, mahalaua așteptând ca cerul să-și rostească voința, izbutea să-și impună spusele. Fapt ce smulgea lacrimi fierbinți sărmanei văduve, care, auzind numai vorbe rele, ajunsese și ea să-și creadă feciorul un derbedeu.

Credea, dar se împotriva în fața străinilor. Băiatul ei? Spunea adesea:

- Doamne, care-i crima lui? Nu bea, nu se bate, nici nu fură ca ai lor! Afemeiat nu-i câtuși de puțin. Citește. Cu nasul în cărți întruna. Atât! Acum c-o fi nesupus, că-și schimbă stăpânii ca pe cămașă și că hoinărește peste munți și văi, da, e adevărat! Dar de asta sufăr numai eu! De ce oare se amestecă și alții? Fiecare să-și vadă, mai degrabă, de bârna din ochi... Cuvinte drepte... înțelepciune de femeie simplă... Dar ce știe biata lume despre dreptate, despre înțelepciune? Le disprețuiește și se predă, bezmetică, nedreptății ei, ceea ce nu împiedeca deloc pe Adrian să-și urmeze calea.

Care drum? Ar fi tare greu de precizat, cu atât mai mult cu cât feciorul Joiței „spălătoreasa“ nu și l-a ales niciodată. El se lăsa, mai de grabă, - condus, împins, aproape azvârlit. Și o pornea pătimaș, neînțeleș, singuratic, din această mahala a Brăilei - ca dintr-o Sahară a spiritului omenesc - fără o călăuză, fără un prieten, singur să se tânguiască, singur să se bucure. A da din coate, pentru a-și face un rost bun în viață, i se părea un gând comun, josnic, aproape smintit, o luptă nesăbuită ce preocupă toată puița omenească, dar pe el nu-l putea atinge.

Îi spunea mamei:

- Un rost bun în viață? Adică să nu trăiești decât ca să devii un mare patron, un mare negustor? Oare pe lumea asta numai îmbuibarea și bunăstarea să conteze? Acele sărmane ființe, cu tine la un loc, să nu vreți altceva decât să-mi omor toate orele, toate zilele, toată viața, numai ca să învăț cum se face avere, ba chiar, până la urmă, să și fac una? Atunci m-ați stima... Dar eu țin să vă spun, că prea puțin îmi pasă de stimă voastră și că averea mă lasă rece.

Am în față viața nesuferită a celor înstăriți. Îi văd cum trăiesc, ce iubesc, ce-i pasionează. Ei bine, nu-i invidiez. Pentru nimic în lume, n-aș schimba sentimentele mele cu ale lor. Țștia sunt viermii omenești. Măreția vieții le scapă pe de-a-ntregul...

Neînțelegându-l, mama îi obiectă:

- Ce dracu' înțelegi tu prin „măreția vieții“, când ești un pârlit ca și noi? E oare o „măreție“ să te spetești muncind pentru doi lei pe zi și mâncare,

așa cum mă vezi că fac? Ție, care stai toată ziua cu nasu-n cărți - de parcă ai fi popă - ce-ți aduce citania asta? Ilie băcanul abia știe să se iscălească și e milionar. Fă ca el mai bine. Silește-te mai întâi să nu fi un zilier fără viitor și p-ormă citește cât oi vrea...

- Cu neputință, mamă, îi striga Adrian. Nu pot sluji, în același timp, pe Dumnezeu și pe dracul!

- Dar, Doamne, care-i dumnezeul tău, săraca de mine! Unde vrei să ajungi? Ce scop urmărești?

- Nici unul! Trăiesc în legea mea, cerând tot mai puțin pentru burtă, - mult, cât mai mult cu putință, pentru sufletul și mintea mea...

- Și ce ceri tu pentru sufletul și mintea ta?

Până aici....

Aici se oprea, totdeauna, veșnica lor ceartă. La această întrebare a mamei, fiul se închidea în sine. Zid chinezesc. Barieră de netrecut...

Degeaba încercase Adrian, timp îndelungat, să explice mamei lui cum înțelegea viața: să iubești artele și libertatea; să guști frumusețile pământului; să nu fii în rândul celor ce exploatează pe oameni; să te mulțumești bănește numai cu strictul necesar; să trăiești în dreptate și frăție; să adori un prieten scump; să faci cât mai mult bine în jurul tău... Până aici... Mama Joița, deși miloasă și cu suflet darnic, ea, care muncea „cincisprezece ore în șir, pe zi, pentru doi lei și mâncare“, știa din pățite că viața hotărăște altfel.

Tristă, fără o vorbă, își privea feciorul. Și uneori îi spunea:

- Parcă aș fi găina care a clocit pui de rață: nu pot să-mi urmez copilul pe acolo unde trebuie să știi să-noi!

Nu se putea ține după un pui „de rață“, în apele cristaline ale idealului, unde el plutea în voie. În schimb, rămasă pe mal, umilă, nu-și pierdea din ochi ciudatul pui hoinar, care se deda la năzdrăvăanii, de unde se înapoia totdeauna cu mațele chiorăinde, căci acele ape scânteietoare nu-l hrăneau deloc; ba, îl costau chiar scump, ca să se scalde deseori în ele.

Adrian nu-și da seama deloc, asemenea păsărilor cerului, care cânta și ciugulesc ce găsesc. „Pasărea“ lui moș Gavrilă nu găsea însă nimic, oricât ar fi fost de puțin pretențioasă. Atunci, mama-cloșcă, care nu iubea aceste „bălăceli“, scormonea pământul pentru amândoi, înzecindu-și eforturile ca să-și hrănească bezmeticul adus pe lume.

Mahalaua fierbea, măcar că purtarea ei era oarecum ciudată. Ea găsea firesc, ca un băiat „de familie bună“ să stea pe spinarea societății până la

vârsta de douăzeci și cinci de ani, dacă se putea lăuda cu o biată diplomă. Se bucura din răspuțuri („Ah! feciorul șefului nostru de gară, o să vedeți, o să devie procuror!“), se îmbăta cu o fericire clădită pe propria-i mizerie, exact ca și mulțimea alegătorilor care strigă „ura“ și țopăie de bucurie, când își vede șefii bând șampanie în sănătatea ei! Dar dacă se întâmpla ca unui copil, născut din nenorocire într-un bordei, să i se aprindă în inimă dorința sinceră de-a învăța și că acest copil să aibe curajul de-a se împotrivi soartei sale, atunci gura mahalalei tabăra pe el, înverșunată: „Cum? Ce ?... Ce are ăla de se grozăvește atâta? Ce se pretinde că știe? Nu-i mai breaz ca altul de teapa lui! Haide, haide!“...

Adrian nu făcea pe grozavul, însă în ochii mahalalei orice încercare de-a te izola este socotită semeție, dacă nu și mai rău. Adrian nu răspundea niciodată acestor nerozii. Tăcut, își spunea sieși: „Ei, da am pretenția că înțeleg mai multe decât alții ca voi. Și că-mi poate pielea mult mai mult decât viitorul vostru procuror!“.

Lovitura pe care Adrian o primise în fața poștaşului, îl dureau vădit. Reintră în odaia lui și începu să-și cerceteze conștiința. Desigur, lăsând la o parte bârfeala propriu-zisă, mahalaua avea un pic de dreptate. Jumătate din timp, el bătea drumurile sau citea, zi și noapte, ceea ce însemna același lucru pentru niște oameni simpli. Aceștia nu cereau decât să te porți ca feciorul șefului de gară, adică „să citești, ca să devii procuror“, sau și mai bine, să rămâi în turmă, să muncești, să te însori, să faci copii și să mori. Foarte limpede!

Ceea ce făcea însă Adrian, nu era câtuși de puțin limpede: nu stă locului, cutreiera țara în lung și în lat, se închipuia învățat, nu se încârdăia cu nimeni și toca ultimele economii ale maică-sii, strânse cu prețul atâtor renunțări. Mai ales, nu i se iertau aventurile păgubitoare, la Galați, Buzău și Giurgiu sau din regiuni mai îndepărtate, de unde se înapoia totdeauna fără o cămașă, cu hainele în zdrențe și mort de foame. Reîntors acasă, găsea un schimb nou, pe care mama Joița îl cususe noaptea, plângând.

Da, așa era! O recunoștea el însuși, pe față. Dar... „Cu ce sunt eu de vină, Doamne, dacă așa sunt clădit?“ Și cum se înduioșa de sine însuși, își acordă circumstanțe atenuante. N-a dat el, oare, dovadă de cumințenie, încă de la doisprezece ani? Nu s-a dus, singur-singurel, să intre la stăpân la vârsta aceea? întâi, la Kir Nicola, plăcintarul de-alături; apoi, la o mare băcănie; pe urmă ucenic la Atelierele docurilor, hamal în port, băiat de

alergătură la un armator, iar în ultimii doi ani să învețe, în sfârșit, meseria de zugrav, la care se oprise.

E drept că hoinărelile și cărțile - băi de lumină pentru suflet și minte - îi înghițeau repede toate slabele câștiguri, aruncându-l iarăși în spinarea biete sale mame. Dar...

Ah!, acest „dar“, care-i revenea pe buze neîncetat, ca o supremă scuză, cui să-l spună? Pe ce piept de prieten să-și culce capul, plângând și gemând încetișor: „Dar iubesc acele lucruri... Ele îmi sunt toată viața. Și dacă cineva mi le ia, viața nu mai are nici un sens pentru mine; sufletul mi s-ar cufunda într-o beznă de nepătruns!“...

Singur în camera sa, cu capul între mâini, Adrian se întreba în gând: „Cui s-o spui? Unde-i prietenul, prietena, ființa omenească în stare să m-asculte și să mă-nțe-leagă? Sau, poate, nu cumva sunt nebun?“

Se ridică greoi, se încălță și ieși, în curte, liliacul în floare îmbălsăma aerul. Își afundă fața într-un buchet mare, închise ochii, sorbindu-i adânc mireasmă.

Mamă-sa era încă pe prispă și-și privea mâinile arse de leșie. Adrian i le luă încetișor și le sărută.

- Ți-e ciudă tare pe mine?

- Nu... Nu pe tine... Ci pe soarta noastră. Tu nu ești rău, o știi...

- Îți făgăduiesc să muncesc fără întrerupere. Mă împac cu zugrăvitul. Sunt mai liber. Dealtfel, uite, din ultimul drum în Dobrogea, am adus cincizeci de lei, pe care i-am pus deoparte în mai puțin de trei săptămâni. Aseară, nu mi-ai dat răgaz să-ți spun. Iată-i. Pentru mine nu păstrez decât un leu.

Mișcată, mama cuprinse capul fiului și-i sărută ochii.

- Da! simt că ești băiatul meu!

O voce răgușită răspunse acestei revărsări de dragoste a două inimi:

- Oh! îndrăgostiții ! N-a greșit cine a spus că nu trebuie să te bagi între părinți și copii, când se ciorovăieșe... Totdeauna sfârșesc prin a face pace.

Era mama Ioana, proprietăreasa casei, o biată proprietăreasă a șase odăițe, înșirate ca niște cutii și spoite cu văr, care-i aduceau douăzeci de lei pe lună. Văduvă, spălătoreasă ca și mama lui Adrian, părăsită de copii și muncind din greu ca să-și ducă zilele, mama Ioana își oprise o cămăruță în fundul curții, unde să-și plângă bătrânețea. Dar și ea avea o speranță: Leana, fata ei, ultima dintr-o liotă de copii, croitoreasă iscusită, care lucra de doi ani la București, ca să învețe mai bine meseria. Fusese în copilărie prietenă

de joacă a lui Adrian și, după dorința părinților, logodnica lui de mâine. Dealtfel, se și spunea că odinioară cei doi copii se îndrăgiseră foarte mult, fiind de aceeași vârstă și temperament năvalnic. De atunci, însă, cursese multă apă pe Dunăre, așa că azi nu se știa precis ce poți să mai crezi despre dragostea lor de ieri.

Cu ocazia sărbătorilor ultimului Crăciun, în timpul unui scurt popas în casa părintească., Leana se rostise împotriva căsătoriei cu un vagabond. Adrian îi dase dreptate, puțin mâhnit, deși nu se gândea deloc la însurătoare. Mama Joița care se gândea, chiar foarte mult, era tare amărâta din pricina asta. Sărmana femeie își pusese toate speranțele în această căsătorie, care avea să-i adune feciorul de pe drumuri, creîndu-i un cămin. Cât privește pe mama Ioana, starea de nehotărâre și rezerva ei față de nestatornicia lui Adrian, spuneau mult.

Și iată că situația trebuia, chiar azi, să se limpezească, prin sosirea Leanei. Ea își înștiințase mama și pe Adrian că părăsea definitiv Bucureștii și venea să se așeze, pe cont propriu, la Brăila. Lucru hotărât, dealtfel, de multă vreme. Scrisoarea primită de Adrian în dimineața aceea (destul de prietenoasă, deși cam rezervată), aducea numai vestea sosirii ei la amiază. Mai mult ca să facă plăcere prietenei de altădată, decât s-o hotărască la măritiș, Adrian apărură „scos ca din cutie“. Veselă, mândră de „domnișoara“ ei, pe care o și poreclise „bucureșteanca“, mama Ioana îl întrebă:

- Ei, te duci s-o întâmpini la gară?

- E ceea ce vreau să fac, dacă dumneata n-ai nimic împotriva, răspunse Adrian.

- Dacă o să fii cuminte, poți să te duci.

- Totuși, îmi dai voie s-o sărut?

- Cu băgare de seamă...

„Zece Mai“, mare sărbătoare națională! Cum mai avea o oră până la sosirea trenului, Adrian făcu un lung înconjur pe strada Carantinei și bulevardul Cuza - drumul său preferat când mergea în oraș, de când maică-să se mutase în urâta strada Griviței, cale dreaptă spre deocheata Comorofcă, pe care o egala în crime și murdărie, fără să se mândrească însă cu un „Codin“.

Pe bulevard, paradă mare, defilare de cavalerie, cu săbii sclipind în bătaia soarelui, trompete, piepturi înzorzonate cu decorații. Adrian își întoarse ochii cu dezgust: față de atari manifestațiuni, se simțea mai străin chiar de s-ar fi petrecut pe lună. Dar, dezgustul său se preschimbă în

revoltă, când văzu, puțin mai încolo, o bandă de liceeni maimuțărind pasul militar, cântând imnul regal și strigând dinaintea unor magazine: „Jos jidanii!“.

De pe trotuarul unde se afla, Adrian zări printre manifestanți un fost coleg din școala primară, acum „elev într-a șasea“ și pleșcar notoriu. Vru s-o șteargă repede, dar celălalt, desprinzându-se din grup, se apropie de Adrian și-i strigă, cu ochii injectați:

- Hai, Adriane, vino cu noi!
  - Ce să fac? întrebă el, mirat.
  - Pe dracu! E „Zece Mai“! Oricine trebuie să arate că simte românește!
  - Și tu o arăți strigând: „Jos jidanii?“
  - Desigur... Ca orice bun patriot!
  - Atunci eu nu țin să fiu „bun patriot“, conchise Adrian.
- Liceeanul se depărta, urlând:
- Afară cu fanarioții!

Presupusul fanariot era Adrian, al cărui tată fusese grec. Zâmbi, gândindu-se că „patriotul“ era bulgar, după mamă, o bulgăroaică sărmană și cumsecade, pe care bărbatu-său, un bețivan „român get-beget“, o bătea în fiecare zi.

Sosind prea devreme la gară, Adrian se retrase la bufet, ceru o cafea, aprinse o țigare și se gândi la prietena sa.

Îi era dor de ea, mai mult decât de însurătoare. Își aducea aminte de copilăria lor voluptoasă, când, mamele plecate la muncă, Adrian se furișa în odaia Leanei, îi citea Paul și Virginia, și o mânca din ochi. Leana, încă în pat, se lăsa mâncată, jucând comedia nevinovăției. Dar Adrian, care nu se prefăcea, își adulmeca prada timpurie. Acest băiat nu cunoscuse deloc inocența, puritatea, - dacă prin asta se înțelege ignoranța bănuiei trupului. La vârsta de zece ani, văzuse și ghicise tot; la cincisprezece, era bărbat în toată puterea cuvântului. Asta nu i-a dăunat, dimpotrivă, deveni și mai sănătos. Și descătușat de tulburarea cărnii, care copleșește ființa omenească și-o împiedică să se împlinească, el își luase zborul către înălțimile care ne cer, spre a fi înțelese, un suflet pe de-a-ntregul descotorosit de această povară bolnăvicioasă.

Adrian, impulsiv, sălbatic, străin la morala ce i se făcuse și supus orbește legilor creațiunii, se purta, în toate împrejurările, fără să se sinchisească de ceva. Aci se află întreaga sa inocență - barbară - pe care o dovedi, îndată ce Leana coborî din tren.

N-o mai revăzuse de doi ani. O simți femeie pe măsură și numaidecât se aprinse. Minte i se tulbură, inima-i zvâcni ca unui leu turbat într-o cușcă strâmtă, iar sângele clocotind își plimbă torța aprinsă, din creștetul capului până-n vârful picioarelor. Avea și de ce. Blestemata de Leana - o mână născută dintr-o româncă și un tătar, amândoi din flori - era făcută mai mult pentru dragoste, decât pentru croitorie, cu trupul ei modelat în iadul dorinței, talia suplă ca de șarpe și figură de indiană, cu ochi oblici, ale căror luminițe ucigătoare țintuiau locului pe trecător.

Bietul băiat - cu gura chinuită de dorința de-a mușca, cu ochii împăinjeniți de un abur dens, din pricina fierbințelii nebune ce-l apucase - nu scoase o vorbă. Împinse pe Leana cu bagajul ei într-o trăsură și, îndată ce ajunse pe străzile întortocheate ale mahalalei, pustii la acea oră, sări de gâtul prietenei și o mușcă însetat.

„Bucureșteancă“, așa cum se credea, Leana uită de birjar și-i trase un nechezat, cum numai la Brăila se poate auzi, în bărcile care alunecă seară pe Dunăre sau la umbra duzilor, în după-amiezile cu arșiță. Asta nu înseamnă că nu-i plăcuse, (nici unei femei sănătoase nu-i displace așa ceva), însă o duruse tare. Și ca să-i dovedească originea brăileană, ea îi cârpi îndată o palmă, ca pe la noi.

- Na! să te înveți minte, altă dată să mai dai buzna.

- Dacă-i numai pentru atât - se amestecă birjarul - apoi o să te ia mai domol, dar sigur...

Birjarul însuși fusese îndrăgostit de Leana, pe vremuri. Acum se însurase și avea copii. Ea i-o reaminti, cu asprime:

- Caută-ți de drum, păcătosule, uiți că ești înhămat?

- Fiecare la rândul său. Ca mâine o să pui șaua pe Adrian.

- Pe bașbuzucul ăsta? Niciodată ! Mai întâi c-ar fi un bărbat foarte rău. Cel mult, l-aș putea iubi...

- Norocoaso! Pe mine nu m-ai vrut.

- Tu, tu nu ești decât unul din cei ce fac burtă mare la fete. Ca tine, puzderie pe toate drumurile, ca urzicile! Adrian n-auzea nimic, îi lăsă să trăncănească, și, ca un câine, tăcea și adulea.

Pe strada Grivița, uruitul trăsurii strânse toate cotarlele, toate mahalagioaicele, care tocmai prânzeau în curte. Năvăliră la porți, mestecând ultimul duminic, ștergându-și buzele cu poala șorțului, de grăsimea fripturii de miel.

Coborând din trăsură, Adrian auzi pe una dintre cumetre spunând:

- Oricum, ar fi o pereche minunată... Păcat că el e o mare haimana!...

Câteva ore mai târziu, Adrian se scula furios:

- Nu, nu! Viață-i asta, tot învărtindu-ne neîncetat în jurul aceleiași chestiuni otrăvitoare? Eu o să plec într-o zi, de-a binelea!

Ieși trântind poarta de la stradă, spre marea curiozitate a cumetrelor, care, pe vine, dinaintea caselor, ronțăiau semințe de floarea-soarelui.

„Chestiunea otrăvitoare“ care-l silise pe Adrian să plece glonț, o cunoaștem.

După îmbrățișări, după o masă îmbelșugată, luată laolaltă în curtea stropită și măturată, cele două mame și tânăra „bucureșteancă“ deschiseseră asupra lui Adrian tirul încrucișat al bateriilor lor, întâi mai domol, apoi fără răgaz, ca o mitralieră:

- Trebuie să te-astâmperi... Să-ți faci un rost... Fiece lucru la timpul său... De-ajuns cu atâta haimanalăc... Scutit de serviciul militar (fiu unic la mamă văduvă), în curând însurătoarea... Leana e colea, oricând gata... Destoinică... La optsprezece ani, și-a croit un drum în viață... Fată cumsecade... își întreține mama... Câștigă mai mult decât un bărbat... O partidă bună.

Leana, la rândul ei:

- Și la ce bun atâta citanie, atâta umbulet prin țară? La București, oamenii nu citesc decât jurnalele, și doar e Capitală!... E primejdios să știi prea multe, - se spune pe-acolo, la București... Cică asta te împinge să visezi la un ideal. Ori, nu există un ideal. O spun eu, care mă întorc din Capitală!... Învață-ți bine meseria, fă-te patron și câștigă bănet, iată idealul!

Adrian își plimbă privirea de la una la alta, zicându-și: „Doamne, cât de urâtă e lumea!“.

Și neputând să mai rabde, se duse, lăsându-le pe toate trei într-o înțelegere cordială.

Afară, fermecătoarea stradă Grivița, cu pietre colțuroase ce-ți găureau tălpile; nor de praf ce-ți ardea ochii; ciorchine de mahalagii de toate culorile, în fața porților, care-și aruncau epitete; soare urât; cer spălăcit. Salcâmi în floare păreau că ei înșiși se tânguiesc.

Cu mâinile-n buzunar, privirea ațintită în vârful pantofilor (spre a nu fi obligat să salute în dreapta și stingă), Adrian se îndrepta agale spre Comorofca: „Ah, dacă l-aș avea barem pe Codin! M-aș duce cu el în baltă... Aș uita puțin de mine... Dar, vai! nici un Codin. Nici un prieten!“

Apoi: „Tii! L-am uitat pe kir Nicola“...

Și brusc o cârmă pieziș spre dugheana plăcintarului, pe care nu-l mai văzuse de-o lună. Ca să-i facă plăcere fostului stăpân și cum se afla în cele patruzeci de zile de după Paști, Adrian îl salută cu un „Christos a înviat!” pe grecește.

- Adevărat c-a înviat!... cu tine odată... răspunse kir Nicola, vesel. Ce-ai devenit, bre Adriani? De-o bună bucată de vreme, nu te-am mai văzut...

- Am fost în Dobrogea, kir Nicola. Ah, acolo e un adevărat colț de Orient!

- Ei, merge cumva mica ta meserie de zugrav?

- Da, cum nu! Cred, însă, că n-o să ajung niciodată să zugrăvesc catedrale; nu sunt tare la desen...

Voind să se așeze, observă:

- Totul e plin de făină, la tine...

- Ei, da! pulaki-mu (puișorul meu), ca într-o plăcintărie de „albanez puturos”! Și tu ești fercheș, ca un domnișor de pe strada Regală. Se vede că „bucureșteanca” te-a scos din minți... Mă duc să-ți caut un scaun.

Abia în clipa aceea Adrian observă că în plăcintărie se mai afla cineva: un om care citea stând pe-o bancă și a cărui figură, aplecată asupra paginilor, era cu desăvârșire ascunsă de șapcă.

Un om! Există oare o ființă mai banală decât un om? Te poate interesa cutare lucru, mai puțin decât un om?

Te poți îndoi de orice ar fi, mai mult decât un om? Chiar dacă-i un om care citește. Toată lumea citește. Urmează că trebuie să prinzi ele umeri pe un om care citește, să-l ținutuești de zid și să-i spui: „Rămâi așa, să te privesc în ochi?”.

Oh, a privi un om în ochi, nu-i un lucru dintre cele mai ușoare. Ochi ca aceștia poți întâlni mii și mii. Privirile lor se încrucișează cu a ta, pe durata unei clipe și apoi trec mai departe, la dreapta ori la stânga ta, nemaivăzându-i niciodată, ca și privirile acestor cirezi de boi mânați la abator.

Și printre acești ochi, printre aceste priviri se află desigur cele ce pot privi în inima ta, înțelegând-o. Dar ei trec pe de lături. Și tu treci... Și, în răstimpul unei clipe, ne-am pierdut un prieten care ne era hărăzit, prietenul unic pe care viața îl sortește oricărei ființe omenești, oricât de josnică ar fi, prietenul care vine să-ți dea bogăția inimii sale, despovărând-o pe-a ta. L-am pierdut. Căci suntem mai prejos decât câinii, care se întâlnesc în drum, se miros și-și spun: „Stai puțin să te privesc! Ești un biet animal, care-mi

semeni: poate ai ceva să-mi spui, un lucru vesel sau trist, dar care mă privește deopotrivă, fiindcă sunt din același neam cu tine“.

Un om? Poate să vorbească treizeci și șase de limbi, inclusiv esperanto, dar, atunci când ar vrea să se adreseze altuia, el nu este sigur că o să fie înțeles. Nu are nici măcar curiozitatea câinelui. Pentru ce să te apropii de-un om? El poate să n-aibă aceeași părere cu a ta (fiindcă oamenii au păreri) și atunci trebuie să-l omori sau să-l lași singur, ceea ce în fond e același lucru.

Adrian îl privea pe omul care citea, dar acesta nu se uita la el. Știa că nu merită osteneală să privești un om, mai ales un om care era „dichisit ca un domnișor de pe strada Regală“, în timp ce el...

El era aproape în zdrențe, cu ghetele peticite și pline de noroi, o cămașă într-un hal fără hal, iar părul în lațe mari, pe tâmpile și la ceafă, întocmai acelor derbedei de pe stradă pe care nu catadicsești nici măcar să-i scuipi. Se oprește oare vreodată cineva la asemenea năpăstuiți?

Desigur, nu putea fi vorba de un om, în asemenea zdrențe, chiar dacă ținea o carte în mina!

Și apoi, presupunând că vrei să vorbești unui atare necunoscut, nu ai cum s-o faci. Bună-cuviință te oprește să te duci de-a dreptul la el și să-i spui: „Iertați-mă, domnule, aș vrea să văd ce citiți“.

Și după ce ai văzut: „Ah, dumneata citești cartea asta? Dar o carte ca aceea pe care o ții dumneata în mâini, nu se citește nici în strada Griviței, decât într-o familie de oameni extraordinari! Astfel de oameni, eu îi socotesc niște aștri, eu... Dumneata ești un astru, domnule! Și pentru că sunt singurul în stare să te înțeleagă aici, în mahalaua Brăilei, facem parte din aceeași familie. Binevoiești, deci, să-mi spui cine ești și ce gândești despre starea jalnică în care te afli?“

Nu. Nu poți vorbi atât de nepoliticos. Trebuie să te recomande cineva. Dar cine ați vrea să slujească de mijlocitor, între doi aștri. Un al treilea astru?

Știi că ai haz! Dumneata crezi că aștrii cresc, la Brăila, ca ciupercile?

Adrian, care nu era politicos din fire, se apropie cu îndemânare de omul care citea cu cartea pe genunchi și aruncă o uitătură de lup pe paginile deschise. Foarte necinstit din parte-i. Dar merită să fii, câteodată, necinstit în viață...

Cartea era o operă, în franțuzește, ilustrată: Jack de Alphonse Daudet. Și pe umărul cititorului, Adrian zări, în același timp, o altă ilustrație mult mai strălucită: un păduche mare care mergea ca un rățoi ghiftuit...

„Oare numai pentru atâta lucru m-ai pregătit până acum?” va spune cutare cititor. „Da, prietene! Ca să ajung aici, te-am pregătit. Dar când asta nu-i o închipuire literară, ci viața însăși - viața frumoasă, viața urâtă, viața feroce - crezi că-i puțin lucru? Văzut-ai, oare, multe cazuri asemănătoare? Cunoscut-ai mulți oameni care devorau arta, în timp ce îi devorau păduchii? Cât despre mine, după ce am hoinărit, timp de treizeci de ani, din Orient spre Occident; după ce am trăit în mii de chichinețe și mi-am frecat coatele de toate neamurile pământului; după ce am căzut în mii de bezne și am primit mii de scuipați în față, eu n-am descoperit decât omul ăsta, care prețuiește cât universul întreg!”

Ceea ce dezlănțuiește pasiunea prietenească a lui Adrian - pasiune ce mocnea în fundul inimii sale - fu că acest păduchios citea în franțuzește și ce autor! Același pe care-l descoperise și el tot cu ajutorul duiosului și omenescului Jack, atât de mizerabil tradus în românește.

Să fii o slugă nenorocită, cu cinsprezece lei pe lună, la un plăcintar îngălat, din stradă Grivița, în vecinătatea aceluia cuib de apași, unde pe atunci era o fală pentru orice flăcăiandru să spintece burta primului concetățean care cutezase să-l contrazică; să fii o ființă umană înghițită de întunecimile mocirloase ale mlaștinilor sociale, zdrobit de nedreptate și mizerie, și să citești în franțuzește, în fața lui Adrian, care își avea experiența proprie, - asta era o minune. Nu-i venea să creadă. De-aceea și spuse:

- Dumneata citești această carte sau te uiți la poze? Omul ridică încetișor capul, ca și cum s-ar fi întors din abisuri interplanetare, unde-i bine să te desfătezi, se uită la Adrian cu o privire stinsă, ce venea de la mii de leghe depărtare de orice privire dumnezeiesc de prietenoasă și-i răspunse într-o românească tare schilodită, cu un ușor surâs pe buzele-i crăpate:

- Uitat poze.

Apoi, clipind de două sau trei ori, fără să vadă sau să presimtă ceva - fără să ghicească fratele, prietenul, propria sa umbră ce-l căuta de când lumea - își lăsă capul în jos și se cufundă din nou în Elizeele tainice ale oricărui paria, care se adapă, se îmbată și trăiește cu arta. Dar privirea lui Adrian - privire de prieten singuratic, care niciodată nu se îndoise de existența prieteniei, pentru care se născuse și pe care o aștepta așa cum mugurul așteaptă soarele ca să îmbobocească - privirea lui Adrian rupsesse dintr-o dată vâlul greu ce-i acopereau ochii și înapoia acestui vâl el surprinse zvâcnetul văpăii pe care nici o deznădejde n-ar fi știut s-o stingă.

Pentru prima oară, Adrian se simți arzând de focul Dragostei, care depășește viața și supraviețuiește morții.

Prietenul, prietenul lui se afla acolo.

Kir Nicola, întorcându-se cu scaunul și prinzind frântură de conversație românească între Adrian și sluga sa, strigă pe grecește:

- Măi, Adriani, el nu știe românește, cunoaște însă bine limba tatălui tău. Vorbește-i grecește. Iată unul cu care ai să te înțelegi de minune; e din rasa ta.

Această destăinuire, pornită de la un om cumsecade, nu mărea cu nimic siguranța lui Adrian, care rămăsese pe gânduri, aproape nepăsător. Nu același lucru se întâmpla cu cel care citea. La rândul lui, avea presentimentul unei furtuni pasionale, ce se apropia, mai ales când kir Nicola i-se adresa, spunând:

- Uite, Mihaile! Asta-i tânărul care se hrănește cu visuri și de care ți-am pomenit zilele trecute.

Îi vorbise despre el? Și ce crezuse Mihail? Ca încredere ar putea să acorde prizonierul condamnat ia muncă silnică pe viață, spuselor unei fantome care i-ar intra în celulă și i-ar spune: „Ieși de-aici!... Ești liber!...”

Mihail închise încetișor cartea, însemnând pagina eu un băț de chibrit. Apoi, fără să se miște din loc sau să rostească ceva, cam plictisit de întrerupere, cercetă pe Adrian cu o privire mai vioaie, surâzându-i prietenos. Dar atât privirea, zâmbetul, cât și înfățișarea lui păreau să răspundă, categoric: „...Un tânăr din rasa celor care se hrănesc cu visuri?... Nu-mi vine să cred...”

Adrian nu dădu nici o atenție acestei comportări sceptice. O înțelegea. Cu mâinile în buzunar, umbla încoace și încolo prin plăcintărie. Își privea când picioarele, când strada. O senzație de fericire și de teamă îl furnică, în același timp.

Instinctiv, era încredințat de valoarea descoperirii făcute, simțea alături omul din „rasa” sa, prietenul pe care soarta i-l trimisese de departe, Dumnezeu știe de unde, și pe care răutatea omenească îl urâtise, spre a-i ascunde mai bine virtuțile, întocmai ca în basmul în care vrăjitoarea prefăcea armăsarii „cu douăzeci și patru de aripi”, în gloabe răpănoase, că nu cumva să-i recunoască Făt-Frumos.

Se gândea: „Ce pot să-i spun acestui om? Cum să-l înhaț?”

Și stingherit, trase cu coada ochiului la costumul lui nou, nepotrivire strigătoare în fața mizeriei lui Mihail. Apoi, cum doi albanezi, prieteni ai

plăcintarului, năvăliseră în dugheană, râzând în gura mare și glumind, Adrian profită de tărași și o șterse afară, fără să scoată o vorbă.

Alergă cât îl țineau picioarele spre casă, care se afla cu două numere mai jos de plăcintărie, năvăli în bucătărie și-și schimbă hainele bune cu o bluză murdară și pantaloni de lucru, o șapcă pătată de var și niște pantofi scâlțiați, care se asortau cu restul.

Văzându-l plecând în halul ăsta, Leana îl crezu nebun:

- Ce te-a apucat, Adriene?

- Vin îndată. M-am întâlnit cu stăpânul meu și are nevoie de-o mână de ajutor. Mă întorc într-un ceas; o să mergem astă-seară să vedem focul de artificii. Spune-i și mamei.

Și o zbughi, fără să aștepte răspunsul.

Reintră în plăcintărie, cu un aer liniștit. Kir Nicola, care ciocnea un pahar de vin cu prietenul lui, pufni în râs: - Ei bine, ce înseamnă îmbrăcămintea asta caraghioasă?

Adrian răspunse, aprinzându-și o țigară:

- Iată ce-i: trebuie să car niște material la lucrarea care se începe mâine și am venit să te rog ca să-mi da: pe omul tău, ca să m-ajute o clipă.

Mihail, care-și reîncepuse cititul, ridică mirat capul.

- Cu dragă inimă, strigă kir Nicola. Azi e sărbătoare, n-are ce face. Du-te Mihail.

Ieșiră împreună. Adrian luă direcția portului.

La acea oră, mahalaua, intrând în zodia dezmățului național, își urla bucuria turbată, trufia ucigătoare și prea plinul de viață dornică de încăierări, prin mii de guri și sute de instrumente cu coarde și de suflat. Căntece, pocnitori, flașnete, viori, zbierete și înjurături porcoase se înălțau de pretutindeni și mai ales din Comorofca, ca niște blesteme asurzitoare pentru sensibilitatea lui Adrian. Ei își astupa urechile și închidea ochii, spunându-și în sine că seara nu se va sfârși fără câțiva morți și răniți, cum se întâmpla de obicei în zilele de sărbătoare. În fața cârciumelor tixite, flăcăi și haimanale cu priviri ațățătoare se făleau cu cuțitele băgate în teacă, atârdate la brâu, cu o crenguță de liliac sau o mușcată la ureche sau între dinți, cu un picior pe scăunel, ochii ieșiți din cap, lovind întruna cu pumnii în masă, cerând vin, țuică, otravă.

Ca să scape de acest iad ce-l jignea, Adrian se îndreptă cu pași hotărâți spre Vadul Dunării. Mihail își vârase cartea într-unul din buzunarele hainei și mergea la stânga lui Adrian, cu pași mici, anevoioși, din pricina cizmelor

butucănoase. Era mic de statură, îndesat, căpăţânos, faţa rotundă, părul negru şi mustaţa blondă. Să tot fi avut vreo douăzeci şi cinci de ani. Abia ajungea la umărul lui Adrian, care profită de situaţie şi-l spiona în taină, ca să se încredinţeze că avea de-a face cu un om binecrescut, simplu, natural, căruia doar zdrenţele de haimana de pe el îi dădeau o înfăţişare jalnică.

Îndată ce se aflară în singurătatea Vadului, Adrian îşi încetini paşii şi-i oferi lui Mihail tabacherea cu tutun. Acesta o primi cu un gest uşor de sfială. Răsucindu-şi ţigarea, un zâmbet, puţin zeflemisit, luminează trăsăturile regulate ale chipului nordic al lui Mihail. Adrian îl observă şi-l întrebă făţiş:

- La ce te gândeşti acum?

Mihail aţinti asupra curiosului ochii săi căprui, cu pleoape mari:

- Ții atât de mult să știi?

- Mult, dacă nu ți-e peste mână!

- Nu știu dacă o să te bucure!

- N-are a face! Dă-i drumul! stăruie Adrian, dând din cap.

Ah! cât ar fi dorit să primească o lovitură de pumn, drept în piept, de la Mihail, un cuvânt aspru, ceva care să-i alunge temerile că acest om ar fi total nepăsător, să întrezărească posibilitatea unei confruntări, în care se simțea de pe-acum învingător. Cerșea această confruntare, cu o privire însetată de prietenie. Mihail îi ieși în întâmpinarea dorinței. Oprindu-se ca să-și lipească țigarea, căzu o clipă pe gânduri, apoi surâzând întruna:

- Ei bine, gândesc că în țara voastră, înșiși „visătorii“ cer patronului ajutorul slugii sale, ca și cum ar fi vorba de un cal sau măgar, adică fără să le pese dacă sluga primește sau nu... Exact cum ai procedat în cazul meu.

- E adevărat! răspunse Adrian, foarte calm. Am însă o scuză, care mă salvează: l-am mințit!

Mihail, care-și aprindea țigarea de ia Adrian, se dădu îndărăt mirat:

- Cum l-ai mințit?

- Foarte bine: nu e vorba de cărat nici un material. Voiam cu tot dinadinsul să mă plimb puțin cu dumneata și i-am jucat festă. Dar, să mergem! O să ne ducem în port, că-i pustiu astăzi.

Mihail rămase cu gura căscată. Spuse:

- Nu nu merg într-acolo. De ce vrei să te plimbi cu mine?

- Și de ce nu?

- Pentru că nu se aleg oameni ca mine, atunci când vrei să te plimbi.

Și rostind aceste vorbe, își desfăcu brațele, cu un gest care oglindea halul strigător în care se afla. Adrian simți cum i se strânge inima. Îl apucă

de braț.

- Prietene, te-am ales ca să mă plimb cu dumneata, fiindcă mă interesezi ca om. Nu cred să fii ceea ce...

- Nu te mai osteni cu ceea ce aş putea fi sau nu. Înainte de toate, nu sunt un obiect de curiozitate!

- Nici nu te iau ca atare; dimpotrivă, ca pe un om pe care-l admir...

Mihail încrucișă brațele, cu violență:

- Dacă nu-i o glumă, ceea ce-mi spui, te întreb: ce admiri la mine? Păduchia !

Adrian fu cât pe-aci să plângă de ciudă. Drept în fața lui, cu brațele încrucișate, cinstit în împotrivirea sa, sărmanul Mihail se apăra de propriul său bine, nevrând să înțeleagă ceva. Adrian, cu deznădejdea în suflet, se rezemă de-un copac și încercă să pătrundă misterul acestui om deștept, care-și închidea ochii, să nu vadă că afară e ziuă. De n-ar fi fost sinceritatea-i sfâșietoare ce i se citea pe figură, Adrian l-ar fi învinuit de cinism. Dar Mihail avea și el tot dreptul să se pună la adăpost, știind prea bine că nu întâlnești la orice colț de stradă ochi în stare să vadă ce se ascunde sub niște zdrențe pline cu păduchi. De aceea prefera să rămână mai degrabă singur, în contemplarea rănilor inimii sale, decât să admită privirile iscoditoare ale primului venit, chiar de-ar fi fost ele ale vreunui băiat plin de bunăvoință.

Mihail avea avantajul că se exprima cu ușurință în grecește, pe când Adrian era silit să-și caute cuvintele, mai ales într-un dialog neobișnuit. Totuși, nu se dădu bătut. Îi spuse brutal:

- Mihaile, degeaba te prefaci: te recunosc! Celălalt tresări:

- Ce recunoști? Visezi...

- Ba da, recunosc un alt om, sub zdrențele puturoase în care viața te-a înghesuit.

Și-l trase brusc de haină.

Încolțit, nobilul strigat pe numele său, tremură sub veștmintele vagabondului. Păli, ca un vinovat în fața judecătorului de instrucție, care-l bănuie. Dar asta îl îndârji și mai mult în refuzul de-a fi recunoscut într-o situație pe care o socotea înjositoare.

Și Mihail continuă, silindu-se să-și ascundă tulburarea:

- Dumneata nu m-ai întrebat, dacă ți-aș fi îngăduit să-mi vorbești cu atâta nesocotință!

- Nu aveam nevoie de îngăduința dumitale. Am folosit un drept...

- Și care-i acest drept?
- Acela de-a nu rămâne nepăsător în fața nedreptății.
- Dar eu nu-ți cer nici un act de dreptate. Mă aflu aci, lângă dumneata, trimes de patronul meu, ca să te ajut în muncă. Sunt gata s-o fac și nimic mai mult.

- Nu, Mihaile! Mă vei ajuta într-o muncă mult mai înțeleaptă: aceea de-a mă ajuta ca să te înțeleg și să învăț de la dumneata ceea ce vei fi știind în chip strălucit. Iar mie îmi rămâne să te slujesc și să te iubesc.

Această replică îl puse pe Mihail pe gânduri. Se căzni să ocolească privirea iscoditoare a lui Adrian, care, crezându-se victorios, făcu prostia de a fi lipsit de tact - ca dealtfel totdeauna în viața sa, când fu vorba de prietenie - și forță lucrurile. Se aruncă asupra prăzii, adăugind:

- Vei părăsi de îndată văgăuna înfiorătoare, unde am slujit eu însumi, acum patru ani, și vei veni cu mine... îți voi arăta cum se trăiește în mod liber...

- Ești nebun! strigă Mihail, privindu-l drept în față... Habar n-am cine ești.

- Încă nu mă cunoști?

- Cum „încă“? Nu te cunosc deloc... Nu poți cunoaște un om, într-un ceas.

- Păcat! făcu Adrian, trist, plecându-și capul. Gândeam că pentru a iubi un om, timpul n-are însemnătate.

- Da, dar ca să iubești un om, trebuie mai întâi să-l cunoști.

- Tocmai contrariul trebuie spus: ca să poți cunoaște un om, trebuie mai întâi să-l iubești. Cei care ne interesează, se fac iubiți, și prin asta ei se predau nouă, ni se fac cunoscuți. Cred că numai dragostea deschide toate inimile.

Mihail îl măsură pe Adrian cu o aruncătură de ochi afectuoasă și neliniștită. Deodată îl întrebă, gâfâind:

- Cine te-a învățat toate astea?

- Nimeni... răspunse Adrian cu naturalețe.

- Unde le-ai citit?

- Mai întâi în inima mea.

Mihail se uită la Adrian cu o uimire vecină cu uluirea, îi spuse:

- Presupunând că ai simți într-adevăr ceea ce rostești, ce vrei de la mine?

- Vreau să te prezint mamei, care-i bună și acceptă tot ce-i cer. Apoi, îți vei părăsi locul și vom trăi laolaltă, muncind ceva mai ușor, dar mai bine

plătit și mai liber decât ești în clipa de față. Și vom fi prieteni. Dumneata ești singur pe lume. Eu, la fel, deși o am pe mama. O să fii al doilea copil al ei, fratele meu mai mare. Iată ce vreau! Iată ce nu-mi dă pace.

De astă dată, Mihail crezu că Adrian aiurează. Surâse cu bunătate și răspunse:

- Îți mulțumesc pentru frumoasele sentimente ce-ți inspiră mizeria mea, dar ești un romantic care își ia iluziile drept realitate. Pe asta, dumneata n-o cunoști și nu-ți doresc să începi s-o cunoști pe propria-ți piele. Haide, lasă-mă să-mi regăsesc,,văgăuna“.

Și-i întinse mâna, adăugând:

- Oricum, îți voi păstra o frumoasă amintire. Adrian îi luă mâna într-ale sale. Și el simți, de îndată, mâna-prietenă, mâna pe care-ți place s-o păstrezi cât mai multă vreme, o veșnicie, - mâna pe care o deosebești, cu ochii închiși, dintr-o mie: fluidul ce-l degajă neînșelându-te niciodată. Niciodată! El o păstră îndelung, cu capul plecat, ochii pe jumătate închiși, ca și cum ar fi ascultat ordinele unei forțe nemaipomenite, superioară celei omenești. Apoi, revenind la nesuferita clipă a momentului de față, spuse:

- Te las, Mihaile, să te înapoiezi la starea jalnică în care te afli, de vreme ce gândirea dumitale este atât de întunecată de mizerie, încât nu poți să mai crezi în izbăvire prin Dragoste; dar să știi că nu mizeria este aceea care naște în mine sentimentele descifrate de dumneata. Mizeria materială a unei ființe omenești nu-mi provoacă decât milă, în timp ce pentru dumneata eu am resimțit, din prima clipă, dragoste și admirație. În ochii mei nu ești un strivit de viață, ci un puternic. Și chiar dacă te-aș fi întâlnit sub înfățișarea fastuoasă a unui prinț, te-aș fi revendicat ca pe ceva cuvenit mie, fiindcă eu nu recunosc decât o singură obârșie, o singură frăție: aceea a oamenilor însuflețiți de sentimente asemănătoare, atât la bine cât și la rău. Acum du-te și fii sigur că nu mai ești singur.

Adrian rămase pironit locului. Îl urmări cu privirea pe Mihail, care-și târa bocancii, înfiorători ca o protestare a dreptului său sfânt la o viață mai bună. Când ajunse în colțul Vadului Dunării, Mihail întoarse capul spre Adrian și - în răstimpul a trei secunde și a o sută de pași ce despărteau doi viitori prieteni - două priviri se încrucișară, două priviri ce exprimau o îndoială și o certitudine:

- Eu cred. Sunt sigur! spunea una, cu ardoarea vizionarului.

- E oare cu puțință? se întreba cealaltă, tulburată în dureroasa-i certitudine.

Dintre toate sentimentele pe care Creatorul le-a sădit în inima noastră, Prietenia este cel pe care nu-l putem explica, oricât de puțin; singurul care deosebește pe om de animal, cu excepția câinelui care are sentimentul dragostei dezinteresate, într-un grad vecin cu sacrificiul, neputând supraviețui uneori morții stăpânului său.

Ne iubim părinții și copiii, pentru că sunt ai noștri. Ne iubim, de asemeni, frații și surorile, tot pentru că sunt ai noștri. Iubim o femeie, care și ea ne iubește de la o anumită vârstă încolo, - Dumnezeu! tu știi mai bine ca noi pentru ce. Și toate aceste dragoste le lăsăm să se spulbere brusc, în ziua când nici o rațiune nu ne silește să le continuăm. În privința asta, nici animalele nu fac altfel. Deci, n-avem cu ce să ne fălim.

Dar pentru ce îndrăgim un om, un necunoscut, un străin, câteodată, cu care nu izbutim nici să ne înțelegem? De ce ne pornim să-l iubim nebunește și chiar să nu putem trăi fără el? Te uiți în ochii lui, care sunt ca și ai tăi și zărești într-înșii nesfârșitul dorințelor tale. Ți-e dor să-i cuprinzi fața îmbujorată în mâinile tale. Iar pe-ale lui, care se odihnesc uneori pe masă, ca lăbuțele unui câine cuminte, abia te împotrivești nevoii de a-ți culca când obrazii, când fruntea înfierbântată, fiindcă acest fel de dragoste e numai flacăra, singură flacăra care rezistă furtunilor vieții, singura care se hrănește cu un ulei pe care Dumnezeu l-a creat fără să se gândească la „rău“.

O prietenie ca asta nu se întâlnește decât o singură dată în viață. Și ea îți apare la începutul ei sau niciodată. Cine a cunoscut-o, atinge nemărginirea; viața poate să-l adape cu amărăciunea ei, oricât o vrea, tot bun va rămâne. Iar nefericitul care nu a cunoscut-o, adică n-a fost în stare s-o cunoască, va reveni aici pe pământ, până ce inima îi va fi mistuită de ea, după care își va dobândi locul în viața veșnică sau veșnica neființă.

Adrian se înapoie acasă transfigurat și cam buimăcit. În ciuda împotrivirilor lui Mihail, primise confirmarea propriei sale firi. Da, acum vedea limpede: lumea nu era numai această desfrânare de materialism vulgar, pe care de la un oraș întreg și până la biata lui mamă se încapățâneau să i-o demonstreze. Nu! Se afla, de asemeni, și lumea lui, lumea cărților și visurilor lui de totdeauna, lumea inimii lui. Această lume era restrânsă, aproape de negăsit, dar înzestrată cu o putere și o influență de neînvins în fața forțelor oarbe ale neștiinței. Adrian primise dovada nezdruccinată, cu iuțeala fulgerului: Mihail, prăpădit, în aparență învins, se adevăra singura ființă omenească, din toate câte cunoscuse până atunci, care-i răvășea crunt măruntaiele. Însemnaseră ceva vorbele schimbate împreună, înfruntarea

verbală avută cu Mihail? Vorbe în vânt? Pentru el era principal că la atingerea acestui păduchios, care citea pe Jack în franțuzește, inima i se învăpăiașe ca niciodată, întreaga-i făptură vibrase cu o emoție necunoscută până atunci, care nu se asemena nici cu aceea ce-o încercase pentru maicăsa, nici aceleia produse de Leana, nici uneia dintre emoțiile care-i zguduiseră inima, - și numai Dumnezeu știa cât erau de numeroase, întreaga lui viață fiind o înlănțuire de emoții.

Mihail n-avea decât să se burzuluiască împotriva realității, să se ascundă după deget și să se lepede de sine însuși: toate acestea erau în ochii lui Adrian ca pornite din cauze tot așa de neînțelese, ca și căderea unui bolovan în capul unui om drept. Asta nu era treaba lui. Mihail putea să-l bată, să-l gonească cu lovituri de picior, să-i urle în ureche toate tăgăduielile din lume. Adrian, surd și orb, și-ar fi ascultat doar inima, care îi șoptea: „Continuă-ți drumul tot așa! Sunteți din aceeași rasă sufletească. El însă a fost nevoit să-și schimbe de mii de ori felul, până să ajungă în strada Griviței. Asta-l sălbăticește pe om. Cu toate acestea, Mihail e o parte din viața ta, iar tu dintr-a lui“.

Când fu să treacă pe dinaintea plăcintăriei, Adrian sări în lături, se lipi de un gard din față, de unde contemplă îndelung dugheana lui kir Nicola. Acum i se părea un templu, iar pe fostul său patron, marele om care îl înțelesese pe Mihail, îl adăpostise ca să-l dea lui Adrian, prietenia lor fiind predestinată. Fiindcă niciodată nu-i trecuse prin minte să-și zică de ce nu se ducea mai bine să se împace cu mahalaua unde se născuse, să urle în cor cu ea, trăind aceeași viață de suferințe meschine și bucurii caraghioase? Și Mihail, la rândul lui, de ce eșuase tocmai în acea dugheană îngălată din Brăila, la doi pași de locuința lui? De ce nu-l observase și prețuisese mai de mult, dacă e adevărat ce se spune, că lumea este bogată în oameni care știu să vadă și să iubească? Nu, nu! Se află aici o mână misterioasă, care călăuzește pașii oamenilor.

Fericit, departe de ceea ce se petrecea în jurul său, Adrian își închise pleoapele, ca să deslușească mai lămurit chipul lui Mihail, așezat pe o bancă, cu picioarele încrucișate, citind tot pe Jack, în „original“, împovărat de misterul drumurilor străbătute până să ajungă aci. Din când în când, se abătea asupra lui privirea caldă a lui kir Nicola, care suspina în tăcere după Albania sa. Adrian mângâie această imagine, în veci de neuitat, dar deodată zări grozavul păduche, ce se legăna pe umărul prietenului său. Și inima i se chirci, amorțită de durere. Ah! Nici o piedică nu-l va opri ca să-l scoată pe

Mihail din halul ăsta, chiar de-ar trebui să răstoarne casa și să-și pună mama pe jeratic. (La crâncena opunere a lui Mihail, nu se mai gândea.) În acel moment, o țâșnitură de sifon îl atinse, de departe. Râsete izbucniră în hărmălaia flașnetelor, viorilor și răgetelor bețivilor. O voce de femeie răsună:

- Și-a găsit sacul peticul!

Era mahalaua, care intervenea cu „tandrețe“ în visurile lui. Adrian îi răspunse în gând, în timp ce traversa strada, ca să intre în casă: „Bine graiși, dragă mahala! Ai o dreptate dumnezeiască!“

Cu sufletul în slava cerului, Adrian păși pragul casei părintești. Îi găsi pe-ai săi atât de micșorați, încât se simți cuprins, pe loc, de pofta de-a se arunca în brațele lui Mihail, spunându-i: „Numai tu, singurul, ai fi în stare să înțelegi că sunt tot așa de străin, ca și tine, în propria-mi țară, ca și în casa părintească“.

Dar dragostea pentru mamă-să îl readuse de îndată la sentimente mai bune. Scena ce i se înfățișa ochilor era, dealtminteri, plină de duioșie. Mama Ioana și unul din copiii ei, amândoi gata de plecare, nu așteptau decât sfârșitul „toaletelor“ mamei Joița, ferchezuită de mâinile iscusite ale Leanei. Mândră de știința ei, își coafa „viitoarea soacră“, arătându-i o grijă exagerată. Era vorba să meargă toți cinci la o plimbare în Grădina Publică, înainte de apusul soarelui. Auzindu-i, în timp ce se îmbrăca în odaia lui, Adrian avu o tresărire. Presimțea un complot ce se urzea împotriva lui; o afișare, în ochii lumii, care trebuia să se termine cu căsătoria, o primă „ieșire cu logodnica, soacra și cumnățul... Se împotrivi, ca un turbat:

- Nu merg cu turma în Grădina Publică, ziua-n amiaza mare, când toți ofițerașii și-au dat întâlnire acolo! Leana răspunse, atinsă:

- Ah, așa știi tu să ne faci o plăcere? Noi suntem pentru tine „o turmă“! O să-mi aduc aminte de vorbă asta, în ziua logodnei!

- Nu te necăji, Leano! zice mama Joița. E mult mai supus decât crezi. O să meargă.

Cum să te împotrivești unei inimi bune, de mamă? Adrian, după ce se dichisi, se duse în odaia alăturată ca să le ia. Leana era încă la cutele fișului mamei lui:

- Vezi tu, Adriane, îi spuse ea pe un ton drăgăstos. Dacă o să-mi aduci o noră așa de drăguță ca Leana, o să fiu fericită că voi îmbătrâni în mijlocul vostru.

- Bine, mamă. Dacă sunteți toate de aceeași părere, o să-ți aduc una chiar de mâine! strigă Adrian, totdeauna gata, când era vorba de îndeplinit ceva care-i mergea la inimă.

Și confundând o „noră“ cu o „amantă“, își completează gândul, cu ochii pe drăcoasa de Leana:

- Da! n-are decât să locuiască la noi cu începere de mâine. Îmi convine.

- Nu... Nu chiar de mâine, îl domoli maică-sa. Mai întâi trebuie să fii în stare să ne hrănești.

Adrian sări ca ars: „Asta e! Iar începe!“ Și ieși, fără să răspundă.

După câteva minute, toți cinci treceau prin fața „văgăunii“ lui Mihail. Adrian lăsa capul în jos. O rușine bruscă îi îngheță spatele. Se simțea vinovat, din cauza fericirii familiale, în vreme ce prietenul său stătea acolo, străin, fără nici o nădejde. O voce lăuntrică îi striga „Orice ai spune, tu ai o familie, în timp ce el, el n-are pe nimeni pe lume, decât pe Jack“.

Și pe deasupra, mahalaua în păr, râzând în hohote la trecerea acestui grup, compus dintr-un tânăr „îmbrăcat ca un domn de pe strada Regală“, o „bucureșteancă“ spilcuită, cu nasu-n vânt, fratele acesteia, mahalagiu în straie de duminică, care se sufoca în guleru-i strâmt, și două mame, deopotrivă de mândre de copiii lor, grozav de stingherite în rochiile lor demodate care răspândeau un miros puternic de naftalină.

Grădina Publică din Brăila te ajută să-ți închipuiești faimoasele grădini suspendate ale Semiramidei, fiindcă și ea e suspendată perpendicular pe marginea platoului, care domină majestuoasa Dunăre și Delta cu bălțile ei fără pereche.

În întregime împrejmuită, înspre oraș, de case boierești, pare a fi fost cândva un parc minunat, rezervat numai bogătașilor. Dar astăzi, grație afurisitului „regim democratic“ care a stricat orice „frumusețe pură“, nimic nu mai este respectat și de aceea, mai ales în zilele de sărbătoare, aleile grădinii sunt năpădite de mulțimea pestriță a mahalalelor, care aduc odată cu ea pitorescul violent al culorilor, flecărelile iscoditoare și toate mirosurile posibile și imaginabile într-un cartier de soiul Comorofcei.

Astfel, vrând-nevrând, vechii boieri au trebuit să cedeze locul năvălitorilor neașteptați. Rareori se mai poate vedea încă silueta de mops a cutărui rege al porumbului sau capul albit al armatorului grec, cu fața gravă din pricina averii agonisite, târându-și, și unul și celălalt, picioarele gutoase, pe nisipul fin al aleilor.

Adrian, fără să fie un rege al porumbului sau un armator grec, alegea ca și ei, pentru plimbarea în Grădină, orele și zilele când era pustie. (Extremele se ating.) Se poate, deci, închipui furia lui, când, de acest 10 Mai patriotic, sosi aci, cam pe la ora cinci, cu „turma“ sa, și găsi liniștita grădină tixită de soldătime și corporațiile muncitorești din oraș. Se trase înapoi speriat, dinaintea valurilor năpraznice de oameni, care se mișcau greoi sub ploaia de confeti și a serpentinelor, urlând, zbatându-se, asudând ca fierarii și mirosind a picioare și subsori.

- Asta să-mi fie învățătură de minte pentru viitor, ca să nu mă mai iau după voi, ca un prost, strigă el furios, croindu-și o trecere prin gloată.

Și odată ajuns pe terasa bufetului care dădea spre Dunăre, se pironi locului, promițându-și să nu se clinească din loc. Ceilalți protestară în cor:

- A, nu, n-am venit aici ca să ne instalăm la masă, ca babalâcii!

Maică-să îl dojeni:

- Haide! Nu face pe ursu!... Du-te și cumpără confeti și distreaz-o puțin pe Leana. Cât ești tânăr, e bine să-ți trăiești timpul! Iar Leana îl dădu gata:

- Nu mai ești iepurașul meu, dacă-mi refuzi această plăcere! Ce vrei, sunt femeie și-mi place să mă văd înconjurată!

Adrian cedă, ca să-i facă plăcere și pentru că voia să se mândrească cu frumoasa lui:

- Dar, spuse el, ai să vezi câtă dreptate are proverbul care spune: „Când te bagi în târâte, te mănâncă porcii“.

Fu profet.

Îndată ce se amestecară în mulțime, îi înconjurară brațe încărcate cu confeti, haite de subofițeri și civili cu gurile rânjite. Cele două mame fură strivite. Adrian, Leana și fratele ei se apărară din răspuțuri, dar sfârșindu-se „munițiile“, nu le rămase până la urmă decât să-și acopere ochii cu palmele și „să bată în retragere, fortăreața fiind luată cu asalt“. Acești termeni militari, la modă în ziua aceea, fură împinși peste marginile buneii-cuviințe și Leana, ținta tuturor poftelor nemăsurate, trebui să îndure măști și să audă complimente care o făcură să regrete, nu numai o dată, de-a fi căutat atari „anturaje“. Mâini îndrăznețe - nu se poate ști cui aparțineau - o apucă de mijloc, de gât, îi băgară confeti în sân și chiar o ciupiră, în timp ce tovarășii ei erau izolați și orbiți de alții.

Cam aceasta era situația „partidei de plăcere“, când, deodată, un luptător neînfricat și providențial se desprinsese din mulțimea care-i încercuia și se alătură lor, tunând cu o voce puternică:

- Ho! bandiților! Ce va să zică disproporția asta de forțe? Curaj, Adriene!

Și cărând pumni de confeti din punga sa, se vârî singur în bătălie. Bucățelele de hârtie colorată poposeau câte odată pe fețele asediatorilor, în același timp cu mâna-i grea, așa că din întâmplare și fără voie. Lovea cu o iuțeală irezistibilă, mitralia, orbea, dădea de-a berbeleacul pe cei mai îndrăzneți și făcu, într-o clipită, loc gol împrejurul său.

Scăpați, Adrian și Leana erau plini de recunoștință adâncă față de acest om, pe care nu-l cunoșteau. Adrian și-amintea să-l fi văzut la ceainic, bându-și ceaiul de seară. Și totuși, dăduseră peste unul din oamenii cei mai simpatici din oraș, cel mai cunoscut și mai iubit de tineretul din epocă: Samoilă Petrov, de meserie modest antreprenor sobar, pictor cu vocație, sportiv de rasă și mare iubitor de literatură. De naționalitate rus, devenise român prin adopțiune. Făcuse armata la geniu, ieșise sergent, strălucit notat de superiorii lui.

Înalt, mult mai înalt decât Adrian, bine legat și mușchiulos, grație unui exercițiu continuu - scrima și înotul - purta cu mândrie pe umeri un cap de adevărată frumusețe bărbătească, unică la Brăila: figura încadrată de-o bărbuță neagră și cărlionțată tare, păr castaniu bogat, pe care vedeai din depărtare o frumoasă panama, vara sau o pălărie de fetru, cu boruri mari, iarna. Samoilă Petrov întruchipa în acest oraș cosmopolit tipul desăvârșit al artistului de altădată, expansiv, generos, foarte inteligent, fermecător vorbitor, dornic să se instruiască și să placă femeilor, care alergau după el ca viespele. Afară de asta, era un lucrător fără pereche în meseria lui și un talent viguros în pictura sa, de un colorit straniu, turmentat, - admirat de cunoscători, care vedeau întrânsul un artist cu viitor.

Buimăciți de bătălie, fugiră afară din grădină. Adrian luă mâna lui Petrov și-i spuse:

- Îți mulțumim, domnule, pentru intervenția dumitale neașteptată și atât de eficace. Nu aveam onoarea de-a vă cunoaște decât din vedere. Cine sunteți?

Întrebatul răspunse:

- Sunt Samoilă Petrov.

Și scoțându-și pălăria, strânse călduros mâna la toată lumea.

- Mi se pare că te-am văzut la ceainic, la Procop din piața Galați, îi spuse Adrian.

- Exact. Pe-acolo veneai și dumneata, uneori, cu maestrul Petrache, patronul dumitale. Adesea trăgeam cu urechea la convorbirea dumneavoastră, care mi-a părut totdeauna interesantă. Am întrebat pe cei din jur și am aflat numele dumitale. Și de predilecția pentru cărți, care-i și a mea.

- Oh! Îți sunt dragi cărțile?

- Mult. Sunt cei mai buni prieteni ai mei până azi. De-atunci, am tot căutat să te cunosc și iată că întâmplarea mi-a fost prielnică astă-seară, într-un chip destul de banal. Mă ierți că te-am strigat pe nume; voiam să se creadă că suntem prieteni.

- Putem fi pe viitor, dacă o dorești, răspuse Adrian, deoarece prietenii care iubesc arta sunt puțin numeroși. Poți să continui a mă striga pe nume și de acum înainte. Cu dragă inimă, voi face la fel, strigându-te, pur și simplu, Samoilă. Îți place?

- Minunat! strigă Petrov. Și, fiindcă nu faci nazuri în prietenie, merg mai departe: te poftesc să mă vezi, oricând vei vrea, la atelierul meu de pictură, înainte de ora nouă. După ora asta nu mai sunt acasă, afară de zilele când n-am de lucru afară. Dealtfel, sper că de-acum încolo o să luăm ceaiul în doi, la Procop.

Și oferindu-i cartea sa de vizită, Petrov îi dădu, cu un entuziasm sincer, o sumedenie de amănunte asupra vieții lui intime: greaua sa muncă manuală, pictura, lectura, sportul, felul cum înțelege el prietenia și neputința de-a găsi una care să-i meargă la inimă.

Adrian îl asculta de un sfert de oră, cu atenția încordată, privindu-i iscoditor ochii jucăuși, cutele feței pe care o oboseală lăuntrică părea că o împietrise, înregistra mlădierile vocii lui tandre și nu voia să-și creadă ochilor. Se întreba: „Cum de-am trăit până acum în Brăila, fără să-l descopăr?”

Fermecat dintr-o dată, nu mai vru să glăsuiască nimic față de ai lui și-i dădu lui Petrov, cu simplitate, o întâlnire la ceainic. Dar, când se despărțiră la colțul bulevardului Maica Domnului, Adrian simți că și deveniseră prieteni.

- Ce băiat încântător, rosti Leana.

- Da! cred că nu mi-am pierdut ziua degeaba! spuse Adrian, răspunzându-și mai mult sieși decât ei.

Și gândul îi alergă la Mihail. Îl vedea întorcându-se în culcușul său puturos, sceptic în fața brațelor deschise ale prieteniei, nevrând să creadă în

minunile vieții, chircindu-se în neagra sa mizerie. Și în fața acestui simbol al neîncrederii tenace, plămădită în durere, Adrian îl văzu pe Petrov, ridicându-se strălucind de entuziasm, de viața năvalnică și speranțe bune. Două prietenii diferite, care răsăreau în calea pașilor lui în aceeași zi. Ce recoltă frumoasă!

- E 10 Mai, astăzi! murmură el.

Confetile i se desprindeau de pe îmbrăcăminte și cădeau pe drum. Soarele, la asfințit, sclipa în geamuri și aurea caldarâmul.

A doua zi, pe la cinci și jumătate dimineața, Adrian dormea adânc, când maică-sa, gata de plecare la muncă, intră ca de obicei să-l sărute și să-i aducă cafeaua turcească, însoțită de nelipsita linguriță cu dulceță.

- Vremea se anunță urâtă în dimineața asta, spuse ea. Trebuie să plec repede, dacă nu vreau să mă apuce ploaia.

Și fața-i slăbită, cu fruntea brăzdată de griji, se aplecă deasupra ochilor somnoroși ai feciorului ei, care primi sărutarea maternă și adulmecă, în același timp, mirosul gustoasei cafele, rămas pe buzele ei.

În curte, își strigă tovarășa de necazuri, mama Leanei, și amândouă văduvele ieșiră, trântind zgomotos poarta de la stradă, a cărei fierărie deșurubată hodorogea, în zori, cu o tristețe ce-și prelungea un lung ecou în inima lui Adrian.

„Of, ce viață! își zise el, aprinzând o țigară. Trage la jug, de când m-am născut. N-are nici măcar dreptul să zacă de urât, într-o zi de lucru.“ Dar, numaidecât se posomorî, gândindu-se că din cauza lui se chinuia atât, deși era la o vârstă când putea să-i vină în ajutor. El cheltuia toate economiile sărmanei sale mame. Făcând această constatare, faptul îi displicu, mai mult decât că toată lumea cunoștea situația. Dar se resemnă în fața realității. „Totuși, nu sunt nici bețiv, nici cartofor, se gândea el. Citesc, asta-i tot. Și e adevărat că îmi place să hoinăresc uneori“.

A hoinări... Nu-i oare o cale de-a trăi puternic, hoinărind din când în când? Să n-ai oare dreptul „să zaci de urât“, din când în când rămânând acasă, într-o zi de lucru? Atunci, oare ce-i viața?

Adrian își plimbă privirea pe pereții văruiți ai camerei și iarăși simți cât era de singur, înțelegând viața astfel. Din vraful de cărți, rânduie pe masa lui, una singură părea că se desprinde, scoțându-și titlul în evidență: Ce-i de făcut? de Cernășevschi. Da, ce-i de făcut? Dragoste de mamă, dragoste de logodnică, dragoste de egoiste, care voiau să facă din el un om așezat, un bun fiu, un soț bun și tată. Mulțumesc! Și dacă așa ceva nu-mi place?

Trebuie să mă mulțumesc cu felul vostru de-a înțelege viața? Dar poți face ca un pește să trăiască pe uscat?

Îmbrăcându-se ca să se ducă la lucru, Adrian cugeta: „Și ce-o să zică ele, când îl voi aduce pe Mihail aici? O să fie nostim de tot!” La gândul că maică-să s-ar putea împotrivi acestei dorințe, se pomeni strigând cu voce tare: „Pentru numele lui Dumnezeu! Numai să încerce! Mai degrabă, voi pleca în lume cu Mihail!”

Da, Adriene, tu ai dreptate: fiindcă trebuie să trăiești după legea vieții tale, supunându-te doar soartei tale, și cum asta nu se poate decât tăind în carne vie, lovește, dragul meu băiat!

Începe prin a lovi, mai întâi, în aceea care ți-a dat viață. N-o să te coste prea mult astăzi...

Când să pornească la lucru, Adrian zări în curte pe micul Serafim, ucenicul lipovean al patronului său. Cu mâinile în buzunare, nasu-n vânt, ca un câine ce latră la lună, ștrengarul strigă în fața ferestrei, cu accentul său puternic rusesc:

- Domnu' Adrian! Mastoro Petrache a zis că s-a pilit aseară mai tare ca de obicei și că n-o să fie de lucru la bină, în dimineața asta.

- Și când o să fie?

- Poate pe la unu, a zis el.

- Bine, Serafime... înțeles...

Și numaidecât se gândi la Mihail: „E ora șase... Cam pe-acum el iese cu marfa la vândut. Îl voi prinde, înainte să plece”.

Dar, trecând prin dreptul ferestrelor de la frumoasa cameră ocupată de Leana, la stradă, nu se putu stăpâni să n-arunce o privire de vulpoi înăuntru.

- Intră! îi strigă ea, încă în pat. Unde te duci, dacă tot nu lucrezi azi?

- Ah! l-ai auzit pe Serafim? spuse, închizând ușa.

Și nu mai știu ce să mai născocească, s-o mintă. Îl zăpăcise brusc mirosul de femeie și dezordinea senzuală ce domnea în odaia ei de fată tânără. Leana pricepu și-și trase cuvertura mai sus.

- Unde te duci așa devreme?

- Mă duc... Trebuie să mă duc... pentru...

Capul i se învârtea ca o morișcă, în timp ce cu ochii și cu nasul adulmeca talmeș-balmeșul din odaie, atât de frumoasă era Leana în pat, în dimineața aceea.

- Haide, haide! Nu căuta să mă minți! Spune-mi drept: unde te duci la ora asta?

Împietrit în mijlocul camerei, cu șapca în mină, o privi drept în față. Adevărul? Da dacă i l-ar spune? Poate că sufletul ei tânăr, entuziast, l-ar înțelege. Bietul Mihail n-ar avea decât de câștigat. Și, pe neașteptate, o întrebă, mângâindu-i părul:

- Ia spune-mi, Lenuța, dacă aș avea un frate, l-ai iubi?

- Depinde! rosti ea cu răutate. Dar despre ce frate vrei să-mi vorbești? De Samoilă Petrov?

- Nu... Nu de el... Pe Samoilă e ușor să-l iubești: e fericit. Pe când prietenul care mi-e foarte drag mie și pe care aș vrea să ți-l prezint, nu arată așa de bine, fiindcă-i nenorocit.

- Cine e? Mă faci curioasă!

- E sluga lui kir Nicola, rosti Adrian, atât de liniștit de parcă ar fi spus: „E feciorul șefului de gară, viitorul procuror“.

De uimire, Leana uită că a dat la o parte cuvertură și ridicându-și frumoasele brațe, goale, spre cer, exclamă exasperată:

- Doamne! Păduchiosul ăla? Nu cumva ai înnebunit, Adriene?

Adrian primi insulta răutăcioasă adresată prietenului său, tocmai în clipa când urmărea cu privirea mișcările acestei comori trupești, dată la iveală fără voie. Și o astfel de împerechere a frumuseții cu urâtul îi apărură ca un blestem al unei zeițe vulgare. Dintr-o dată, se năru planul unei vieți fericite, alături de maică-sa, Lenuța și Mihail, plan ce începuse să-l nutrească!

„Păduchiosul!“

O greutate zdrobitoare îl apăsă. Fără să scoată o vorbă, se îndreptă mătăhăind spre ușă. Leana îl strigă. El n-auzi. Capul său, plin până mai adineauri de această cameră voluptoasă, unde i-ar fi plăcut să trăiască o eternitate, era plin acum de imaginea lui Mihail, când îl privise ultima dată, înainte de-a se despărți și când păruse că-i spune: „Nu pot crede într-atâta bunătate...”

Dar disperarea nu-i fu lungă. În stradă, Adrian își regăsi echilibrul. Dacă Leana nu-l vrea pe Mihail, ce-are a face, e destul că-l vrea el.

Trecu prin fața plăcintăriei și nu văzu coșurile cu plăcintă și covrigi, la locul lor, pe cuptor. Mihail era, deci, plecat.

Alergă cât îl ținură picioarele spre port, ca și cum o primejdie ar fi amenințat viața prietenului său.

La primul coborâș șovăi, întrebându-se dacă trebuia s-o ia pe acest drum sau următorul; apoi, o porni totuși pe el, socotindu-l cel mai scurt. Când ajunse în labirintul vagoanelor de cereale, avu plăcerea să-l zărească pe Mihail, înaintând agale printre liniile pustii. Simți plăcere, dar și durere, fiindcă Mihail îi apărea ca însuși simbolul resemnării, cu spinarea cocoșată sub greutatea celor circa cincisprezece kilograme de marfă, cureaua coșului petrecută după gât, mătăhăind la fiecare pas. Îl strigă de departe:

- Mihail!

Acesta se întoarce încetșor și la vederea lui Adrian puse coșul jos. Adrian îl ajunse dintr-o săritură:

- Bună ziua, Mihaile! spuse, dându-i mâna. Am venit să-ți țin de urât la vânzare. Mă pricep.

- Ai făcut bine! răspunse Mihail zâmbind, întinzându-i mâna.

Adrian simți curgând balsam pe rana făcută de Leana. Vorba lui Mihail era caldă, strângerea mâinii la fel; obrazul lui, îmbujorat de oboseală, radia bucuria prin ochii ce-i străluceau, privind deschis la ochii lui Adrian. Își regăsea prietenul, mai puțin neînduplecat decât la prima lor întâlnire.

- Dar știi, adăugă Mihail, nu putem întârzia prea mult locului, căci dacă ajung cu marfa răcită, hamalii o să mă înjure. - Ai dreptate, întări Adrian. Trebuie să te scapi de ea cât mai repede. Și eu făceam la fel.

Și spunând acestea, înhață coșul, își trecu cureaua pe unul din umere și o șterse. Mihail, luat pe nepregătite, n-avu timp să-l oprească. Porni după el, la repezeală, târșiindu-și bocancii și protestând:

- Nu, nu vreau ca tu să-mi duci coșul! Asta-i treaba mea!

Dar celălalt, mai lung în picioare și mai sprinten, mergea de zor:

- Nu-i nimic! O să-l iei mai încolo!
- Dă-mi-l numaidecât! Așteaptă-mă!
- Îndată! Numai o bucată, până ce mai răsuflă puțin. Cureaua ți-a făcut o dungă roșie la gât. Și apoi, sunt mai voinic decât dumneata. Fii cu judecată!

Adrian mergea aproape gonind, Mihail se resemnă să-l urmeze de departe.

Când să ajungă la dana nr. 6, unde un furnicar de oameni, în cămăși, încărcă un vapor olandez, Adrian se opri și trecu coșul lui Mihail:

- Ia-l acum! Cred că n-am făcut nimic rău. Uneori poți face asta, chiar cu un necunoscut.

Mihail îi prinse mâinile și-i spuse cu o francheță și sinceritate, de care Adrian își aduse aminte tot timpul prieteniei lor:

- Desigur, Adriene, sunt nevoit să văd în dumneata un om cu inima cinstită, o inimă de prieten oriental. Totuși, să nu mai mă constrângi la ceea ce nu-mi place.

Adrian, fără să-i pese de mustrare, fu atât de mișcat de întâia lui biruință, încât se simți atât de puternic, să ia în brațe un vagon și să-l răstoarne.

La dana nr. 6, unde Mihail își vindea marfa în mai puțin de-o oră, hamalii tăbărâră pe coș, îndată ce-l zăriră. Îl luară cu asalt, câtă vreme marfa era caldă, fiindcă covrigii reci n-au nici un gust, iar plăcinta învârtosată nu-i bună decât la câini. Cum munceau cu bucata, nimeni nu putea să-i împiedice de-a mânca, dar câtă jale să-i vezi mestecând și înghițind, cu sacul de cincizeci până la o sută de kilograme pe umărul gol, prăpădit, cămașa learcă de sudoare, gâtul țeapăn!

Totdeauna grăbiți, dădeau buzna peste vânzător. Mihail era nevoit să-și apere coșul de pungași, ținându-și marfa acoperită cu un sac și cerând banul înainte. Asta nu-l împiedica, după ce golea coșul și număra banii lui kir Nicola, să constate pagubă.

Adrian îl ajută pe Mihail, cum putea mai bine. Strigă la hamalii pe care îi cunoștea, să nu-l fure niciodată pe acest tovarăș, deoarece este un străin, de cu totul altă stare socială, dar că necunoașterea limbii române și mizeria actuală îl silesc să-și câștige pâinea astfel.

Apoi, vânzarea terminată și Mihail mulțumit că-și vede coșul legănându-se gol pe umăr și cutiuța plină cu gologani, Adrian întrebă:

- Îți plac haimanalele portului nostru, clienții dumitale?
- Mă distrează, exclamă Mihail, cu privirea pierdută în apa Dunării.

- Te distrează? Nu totdeauna... Când făceam meseria dumi tale, în fața cazărmii, nu găseam nimic distractiv, căci mă furau și trebuia să dau socoteală lui kir Nicola.

- Și eu o dau pe-a mea, dar kir Nicola știe că mușterii mei sunt în stare „să fure ouăle de sub cloșcă, fără să simtă“.

Supraveghez, pe cât pot, totuși ei mă fură. Asta mă distrează. Cum să nu te distrezi, când ai de-a face cu oameni care sunt, în majoritate, toți cu familie, apărători de țară? Ei depun mărturie în fața justiției, aleg primari și deputați și când vin la coșul meu se dedau la tot felul de tertipuri posibile, ca la urmă să-mi șterpelească un ban. Și notează, câteodată observ furtul la timp, dar e făcut cu atâta stângăcie, încât mă dezarmează: gestul în sine ar merita mai mult decât un ban. Și atunci mă întreb: de ce atâta osteneală pentru un rezultat atât de slab. Nu sunt atât de săraci, încât să nu-și poată plăti o bucătică bună. Nu sunt nici măcar hoți, ci muncitori care câștiga, în zilele frumoase, berechet. Și dacă hoțul de meserie n-are ce să te mire, în schimb omul cinstit, care-și câștigă pâinea și se dezonoarează pentru un biet bănuț, este un paradox pe care eu nu-l pricep. Dumneata îl pricepi? Întrebă Mihail, cu aerul cel mai serios din lume.

- Nu m-am gândit niciodată la lucrurile astea, răspunse Adrian.

- Ei bine, gândește-te de-acum încolo. Sunt ciudățeni ale firii omenești. Cugetând asupra lor, ai să descoperi natura distracției mele.

- Și nu încerci să iei înapoi marfa furată? Întrebă Adrian.

- Nu încerc. Nici nu trebuie să-ți treacă prin minte așa ceva: mai degrabă te-ar spinteca, decât să recunoască furtișagul.

Atunci, omul cinstit din ei se revoltă și e gata de crimă, ca să-și salveze onoarea. Din cauza unor asemenea greșeli, unii dintre ei devin mai târziu hoți sadea. Câți oameni cinstiți, liberi azi, ar fi de multă vreme la ocnă, dacă li s-ar fi dat trei luni de închisoare pentru câteva plăcinte furate. Odată însemnat cu fierul nemilos al justiției, cel mai bun dintre oameni pierde gustul cinstei.

Adrian nu s-ar fi săturat, ascultându-l până seara, dar Mihail se opri ca să scotocească prin coș:

- Ți-ar plăcea să mănânci o bucată de plăcintă sau mai degrabă un covrig? Întrebă el.

- Ți-a mai rămas?

- Îmi păstrez porția zilnică: aproape o jumătate de kilogram de plăcintă și trei covrigi, din care nu mănânc decât jumătate.

- Și de ce nu vinzi restul, ca să ai bani?
- Pentru că îmi place mai bine să le dau copiilor drăguți.
- Totuși, ți-ai scoate tutunul.
- Tutunul și mâncarea sunt treaba lui kir Nicola.
- Ei bine, ai fi mai câștigat. Alături de cei cincisprezece lei pe lună, cu acest rest ai avea douăzeci și cinci.

- Am mai mult decât douăzeci și cinci, poate chiar mai mult decât dublul lui douăzeci și cinci! rosti Mihail, oarecum misterios în privire.

Și văzând că Adrian se căznea să priceapă, îl apucă ușurel de braț (prima intimitate, sensibilă inimii celui care o primea!) și îi spuse:

- Nu-ți obosi mintea! O să ajungem îndată acolo. O să mă înțelegi și o să-mi dai dreptate.

Tot vorbind, nici unul nici celălalt n-avu poftă de mâncât. Mihail aruncă coșul pe spate și continuă să meargă de-a lungul Dunării, spre moara de făină „Violatos“, în direcția opusă casei. Adrian se bucură. Se temuse, în fiecare clipă, de înapoierea prietenului direct la dugheană. Știa, dealtfel, ca Mihail era stăpân pe timpul său până la prânz - ora somnului - dat fiindcă muncea fără întrerupere, de la două noaptea, la fabricarea și vânzarea mărfii. Mihail, însă, nu era obișnuit să doarmă la acele ore și își petrecea totdeauna timpul citind sau hoinărind. Avea raitele și preferințele sale, pe care nimeni nu le cunoștea, în ciuda stăruitoarelor iscoade ale lui kir Nicola. Apoi, după masă - după ce stăpân și slugă își făcuseră somnulețul - un nou cuptor din „locomotiva îngălatului albanez“, o nouă vânzare avea loc între cinci și șase, când ziua de muncă, fiind terminată, Mihail era liber. Atunci, mânca de seară și se culca, uneori înainte de ora opt.

Aceeași viață, ca pe vremea când Adrian slujise acolo. Se bucura acum, văzându-și prietenul că nu se gândea deloc să se înapoieze acasă; părea fericit, își târa cu nepăsare bocancii pe caldarâm și se apropia din ce în ce de acel loc dunărean unde începe poezia sălbatică a malurilor, iar moțul portului pătrunde ca un zvon...

În curând, moara de făină fu lăsată în urmă, puțin mai încolo, mahalaua grecească Carachioi își prelungea ultimele căscioare, sus de tot, până la marginea podișului pe care este clădită Brăila. Talia ei de fată întradevăr frumoasă se lăsa aici înlănțuită de amantul infidel, Dunărea cea cu trup de argint și coama verde, și prea îndatoritor cu nenumăratele-i amante, răzlețite în lunga lui cale, din munții Pădurea Neagră și până la Sulina, unde primește ultimul sărut.

Cine va cânta vreodată bucuriile și tânguierile acestui Carachioi, azi dispărut, - cuib de levantini gen kir Nicola? Burlaci sau însurați; bărbați, femei și chiar copii purtând cu toții, în glas și privire, nostalgia neuitatei lor patriida, - cine ne-ar putea descrie beția sfâșietoare, suspinele și lacrimile lor când se auzeau tratați drept „nație spurcată“, ori de câte ori ieșeau pe stradă? Cine ne va spune, pentru ce toți coborau în acest Carachioi, cocoțat deasupra Dunării și pădurea-i de catarge? De ce se înghesuiau unii într-alții, claie peste grămadă, ca să-și capete un locșor pentru a-și înjgheba acele curți aeriene, susținute de o împletitură de bârne ce-ți dădeau fiori privindu-le.

Vai!... Cine ne-ar putea spune vreodată, de ce inima omenească închide laolaltă ura și dragostea?

Printr-o coincidență care trebuia să le pecetluiească prietenia, făcându-i să uite deosebiri de păreri de mai târziu, amestecându-le viețile și făcându-i de nedespărțit, Mihail se întâlnea cu Adrian, în nețărnamita dragoste pentru natură; uriaș jet de lumină care întunecă toate opiniile noastre meschine, bieteile noastre idei și jalnicele noastre judecăți. Sosind în acel colț pitoresc, amândoi se simțiră cuprinși de acea plăcere mută, ce se oglindește în privire, atunci când descoperi aceeași pasiune în ochii celui pe care-l iubești. Pașii lor, conduși de aceeași voință, se opriră aci, mașinal, și Mihail fu primul care se trânti pe nămolul învârtos al malului. Adrian, înduioșat de amintirile iubitului său Carachioi, își ridică privirea, spre locuințele cuibărite pe malul platoului și spuse:

- Acolo, sus, am învățat limba greacă, acum șase ani, cu prețul unor suferințe de neuitat.

- Orice cucerire adevărată se obține cu prețul suferinței, răspunse Mihail, care se căznea acum să taie plăcinta în cinci părți foarte egale.

Adrian vru să-l întrebe pentru ce făcea asta cu atâta migală, când niște strigăte de copii, vorbind grecește, răsunară în susul platoului.

- Tiii! Mihail a și venit! țipă unul dintre ei.

- Ci-i-i-ne? strigă un altul, de departe.

- Mihail, vânzătorul de plăcinte.

Apoi, câteva nume grecești, strigate cât îi țineau gura.

- Hristos! Stamati! Vasili ! Veniți iute!

- Uite-mi prietenii, spuse Mihail, ridicându-se.

Micii greci coborau potecile abrupte ale malului, ca niște căprioare, înconjurară pe Mihail - fețe vesele, nasu-n vânt, ochi sfredelitori -

înghioldindu-l cu pumnișorii lor, ca să-și arate puterile:

- N-ai venit ieri, îi reproșa cel mai mare, șeful bandei.

- Nu! A fost sărbătoare! se scuză Mihail, zâmbind, tare fericit să-i revadă.

- Oh! sărbătoare, ce sărbătoare? se schimonosi băiatul.

- O maschera! exclamă un altul.

Primul băiat, zărind pe Adrian că se uita la ei și curios de această familiaritate, îl arătă cu capul lui Mihail și-l întrebă:

- Cine-i ăla de colo?

- Un prieten.

- Ah, acum ai un prieten?

- Da! dar nu-i plac plăcintele mele! Mihail țintise unde trebuie. Micuțul, nemaivăzând un concurent în Adrian, merse de-i strânse mâna:

- Vorbești grecește? îl întrebă.

- Da.

- Dar tu nu ești grec!

- Nu, sunt român.

- Păcat! rosti micul naționalist.

- De ce „păcat”? întrebă Adrian.

- Pentru că noi suntem o națiune mare, ripostă copilul. Adrian vru să-l necăjească:

- Da! întări el. Voi sunteți o mare națiune, dar tu ai venit totuși să mănânci măămăliga noastră!

- Niciodată! strigă furios ștrengarul. E bună numai la porci!

- Ai dreptate, Iani, spuse Mihail. Nici mie nu-mi place. Și începu să împartă plăcinta, în timp ce privirile copiilor cântăreau la iuțea bucăților.

- Astăzi sunteți cinci, în loc de patru, ca de obicei, adăugă Mihail, dar o să vă dau și porția mea, ca toată lumea să fie mulțumită.

Cel mai vârstnic lămuri, lingându-și buzele:

- Știi tu, Mihaile, cine este noul-venit?

- Nu!

- Hristodulos despre care ți-am vorbit, băiatul sărmanei Caliopi, pe care bărbatu-său o bate în fiecare seară...

Cel astfel prezentat interveni ca să-i îndulcească spusele.

- Totuși, ieri-seară, tata s-a întors într-un hal de beție, că n-a fost în stare s-o bată pe mama; dar a spart lampa cu gaz și era cât p-aci să ardem.

- E un progres! rosti Mihail, privindu-l pe Adrian cu ochi triști.

Puțin mai apoi, după plecarea copiilor, cei doi prieteni își reluă drumul prin noroi. Mihail spuse, cu o voce copleșită de emoție:

- Vezi, Adriene, unde îmi depun economiile? Copiii ăștia sunt toată familia mea, în frumoasa voastră țară. Ei sunt singurii care mă iubesc cu adevărat, singurii care mă așteaptă cu plăcere. Ei m-au iubit și așteptat, cu mult înainte de a fi fost vânzător ele plăcinte și când, abia sosit în Brăila, dam târcoale prin port, crăpând de foame. Ei sunt singurii care nu-mi strigă „păduchiosul“, ca toată strada Griviței, de cincisprezece zile de când mă cunosc.

Neputând să-și stăpânească lacrimile, Adrian își acoperi fața cu mâinile, ca și cum și-ar fi apărat ochii de soarele ce ieșise brusc din nori. Și plânse în tăcere. Presimțise totul, înainte ca prietenul să-i fi vorbit. Spovedania zguduitoare a lui Mihail îi zdrobise inima. Cuvântul „păduchios“ îi reaminti de Leana și de scena de dimineață. Fu lovitura de grație.

Apucă mâna lui Mihail și-i spuse, printre hohote de plâns:

- Sărmane prieten... îți cer iertare... înțeleg tot ce se petrece cu dumneata...

Dinaintea acestui val de sinceritate, lui Mihail îi tremura glasul, înecat în lacrimi:

- Haide, Adriene, să fim tari... Să nu plângem niciodată decât în inima noastră. Viața nu-i demnă de lacrimile noastre... Dar Adrian plânse pe săturate. Vedea în Mihail un om împovărat groaznic de nedreptate. Primul prieten descoperit de inima sa era un om zdrobit. Mizerie și ocară, iată ce rezervase orașul lui natal acestui om.

Ar fi vrut să-l scoată numaidecât din bârlogul lui murdar, să-l aducă acasă, să-i dea tot ce avea. Dar își reaminti că în Mihail se afla o voință tenace, clădită în nenorocire, de care trebuia să ții seamă, să fii prudent, eu multă sinceritate și dragoste, dacă voiai să-i îndupleci.

Mihail fu nespus de mișcat de acest semn de bunătate. Îi păru chiar o adevărată revelație. Cu tot zidul ce-l ridicase între el și lume, în ciuda scepticismului său, Mihail era prea deștept, prea bogat de viață intensă, ca să nu fie convins că nu există nici o gheață care să poată rezista la focul dragostei. Desigur, Adrian nu-l cucerise încă, dar întâmplarea această neașteptată contribui de minune la croirea unei spărturi în neîncrederea lui Mihail, lăsând să pătrundă prin ea flacăra ce avea să-i încălzească inima atinsă de cumplita iarnă a zădărniceii.

Așa că, văzând pe Adrian nemișcat, cu fața în palme, îl atinse ușor pe umăr:

- Ei bine, uite... Mărturisesc, Adriene, că prezența dumitale îmi face bine. Mă simt mai puțin singur... Și-ți făgăduiesc că pe viitor o să mă întâlnesc bucuros cu dumneata. Este adevărat că nu credeam, că mă îndoiam, dar acum văd că ești într-adevăr un prieten, un prieten...

Adrian îl privea cu fața scăldată în lacrimi:

- Dacă-ți sunt un prieten, spuse el, cum vrei să rămân nepăsător față de nenorocirea durnitale? Cum aş putea să mă despart acum de dumneata, să mă duc la ai mei, unde găsesc dragoste, un pat și o masă curată, știind că te reîntorci la cocioaba și singurătatea durnitale? Dacă am fi fost amândoi niște pârliti, atunci da. Pe când așa, eu în bunăstare, iar dumneata în nenorocire, asta nu! Acest fel de prietenie nu este și nu va fi niciodată al meu. Dar dumneata, care mă silești la această nepăsare, ești nedrept cu mine, ești crud. E îngrozitor... îngrozitor... Dacă-ai ști cât rău îmi faci...

Adrian avea dreptate. Mihail era nedrept cu el. Și într-adevăr îngrozitor.

Stând așa, lângă Adrian, în mâini cu o șapcă, adunată parcă din gunoi, la fel cu cămașa-i murdară; cu haina sfâșiată peste tot, gulerul slinos, mânecile prea lungi, sumese; cu pantalonii petec lângă petec; cu bocancii scorțoși și scâlciați; cu păduchii care apăreau și dispăreau; cu brațele părăsite între picioare, într-o atitudine de delăsare - și în mijlocul acestei mizerii nesfârșite, doi ochi ce-ți răscoleau inima și mintea, care reaminteau privirea blândă a animalului și glăsuiau cu convingere sufletului deschis prieteniei - cunoașteți oare, o, prieteni! o imagine mai lamentabilă a nedreptății?

(Prietene învins de singurătate, oriunde te afli pe lumea aceasta, dezmeticește-te și fii mare, ca bucuria sau durerea, în fața necunoscutului care-ți dăruie îndată inima sa! Nu negustori comoara pe care o ascunzi, aceluia ce ți se oferă! Oricare ar fi furtunile ce au putut să-ți nimicească speranțele, fii nobil, fii încrezător, nu te îndoii niciodată de căldura sufletului tău și n-o refuza niciodată însetatului care ți-o cerșește. De vreme ce o simți în tine însuși, poți să fii sigur că nu ești singurul care o posedă - fiindcă nimeni nu are monopolul vieții frumoase - și este mai bine să fii înșelat de-o sută de ori într-un ceas, decât să faci o nedreptate unui singur prieten din stirpea ta!)

Era ora nouă dimineța, când razele căldute ale soarelui alungară norii de pe cer și răcoarea dimineții. Apa Dunării deveni sclipitoare. Pădurea de

sălcii plângătoare de pe malul celălalt prinse viață, iar departe, pierduți în zare, se profilau munții melancolici ai Dobrogei.

Cei doi prieteni tăceau, stăpâniți de aceeași teamă religioasă în fața lucrurilor ce nu se exprimă, fiecare însă cu sentimente diferite.

Adrian, cu inima grea, ochii buimaci, privea țință la freamătul valurilor ce sărutau nisipul; el încerca să adune câteva idei, să le înlănțuie și să găsească o soluție care să-l ajute de-a învinge împotrivirea lui Mihail la planurile sale generoase.

Mihail era și el tulburat, dar nu-și da nici o osteneală să vadă limpede. Știa ce voia Adrian și, în sine sa, nu-i reproșa decât faptul că-i dorea binele, fără voia lui, adică într-un fel care-i rănea amorul propriu.

Văzându-l potolit, îl întrebă:

- Lucrezi în dimineața asta?

- Nu! Abia de la unu!

- Ei bine, vrei să petrecem, o clipă împreună pe malul celălalt al fluviului? O să ne facă bine la amândoi.

Adrian deschise ochii mari: dacă i s-ar fi anunțat că tatăl său a înviat, n-ar fi fost atât de fericit.

- Adevărat? Nu glumești? șopti cu inima tresăltând de bucurie.

Chipul său trăda o speranță atât de copilăroasă, încât Mihail fu cuprins de remușcări.

- Odată ce-ți spun, sigur că nu glumesc. Mă crezi un urs?

- Ai unele asemănări.

- Desigur, când vreau; dar crezi că degeaba?

- Ghicesc multe lucruri...

- Aici nu e vorba de ghicit, pentru că atunci ar însemna s-o nimerești alături de adevăr... E vorba să vezi ceea ce există. Și-acum, du-te și caută o barcă și un vâslaș care să nu știe o boabă în grecește.

Când Adrian se întoarse cu barcagiul, Mihail îl întrebă:

- Te-ai încredințat că nu înțelege ceea ce vorbim?

- Da.

- Cum?

- I-am cerut, în grecește, să mă treacă fluviul și n-a înțeles nimic.

Mihail reflectă: „Nu-i prost flăcăul nostru!”

Și sări primul, voios, așezându-se cu spatele spre barcagiul. Adrian luă loc la pupă, în fața prietenului său, pe care-l privea cu oarecare sfială, după acest scurt examen de perspicacitate. Spuse:

- Ce bine este să vorbești o limbă străină, când ai în jur urechi curioase.
- Și e mult mai bine să poți vorbi cât mai multe, fiindcă greceasca e arhicunoscută la Brăila, completă Mihail.
- Dumneata cunoști multe?
- Câteva...
- Care? întrebă Adrian, atins la una din marile lui dorințe: aceea de-a ști mai multe limbi.

Mihail surâse încurcat, - adorabila tulburare ce-i revenea, ori de câte ori era descusut prea pe față despre cultura sau viața lui. Răspunse:

- ...Ai văzut, franceza. Pe celelalte, când se va ivi ocazia.

Acest răspuns ar fi fost de-ajuns oricui, afară de Adrian care-i întoarse întrebarea, crezând c-o pune mai discret:

- Nu ești grec?...

- Nu... răspunse Mihail, cu fața îmbujorată de-o umbră de pudoare ce ar fi trebuit să-l dezarmeze pe Adrian, dacă ar fi avut puțină experiență în ale vieții. Cum însă nu avea, stăruie:

- ...Francez?

- Nicidecum... spuse Mihail, privind fundul bărcii. Și ridicându-și capul, pe neașteptate, cu o privire aspră, aplică stângaciului prima muștruluiială prietenească:

- Dacă prietenia mea te interesează și vrei s-o câștigi, te sfătuiesc, Adriene, ca pe viitor să nu mai fii atât de indiscret cu mine. Sunt lucruri pe care le tănuiesc spre binele amândorura. Pentru altele, nu-ți cer decât un pic de răbdare și o să le afli. Când vreau să vorbesc, nu-i nevoie să mă tragi de limbă. Vorbesc de la sine... Și acum, să trecem la altceva. Adrian înțelese mai bine decât te-ai fi așteptat de la o fire ca a lui.

Traversară fluviul. Acum barca plutea de-a lungul malului drept, la vale, strecurându-se prin rămurișul sălciilor, ca o suveică de la un război de țesut. Deși obișnuit cu acest fel de plimbare, Adrian nu fusese niciodată atât de mișcat ca acum; pentru prima oară în viață se simțea în sfârșit aproape de-o ființă umană ce-l înțelegea, prietenul care se predă inimii tale, cu o forță ce-ți răscolește întreaga existență.

Cu echilibrul sufletesc restabilit, Mihail își abordă direct tovarășul:

- Adriene, ia să-mi explici: adineauri, când mi-ai spus că am fost „nedrept“ cu dumneata și că ți-am făcut „rău“, la ce te gândeai? Cum mă vezi dumneata?

- Dar... te văd într-o situație nepotrivită cu demnitatea dumată și cred că asta te face să suferi... răspunse Adrian, temându-se că și-ar fi jignit prietenul.

- De unde știi că sufăr? Ți-am spus eu ceva?

- Nu! dar presupun. Mizeria nu-i ceva plăcut. Am gustat și eu din ea.

- Și ești sigur că sunt în mizerie?

Această întrebare paradoxală îl dădu gata pe Adrian. Nu mai pricepea nimic. Căscă niște ochi mirați. Și făcu o mutră, că Mihail izbucni într-un hohot de râs, scurt, voios, ceea ce zăpăci și mai mult pe celălalt. Adrian nu știa ce să mai creadă despre acest om, pe care-l socotea printre cei mai nenorociți și care-și râdea de propria-i stare, din toată inima.

Mihail îl dezarmase, dintr-o dată, cu ușurință. Dar confuzia firească a lui Adrian, sincera lui dezamăgire în fața oricărei răsturnări de adevăruri consacrate, îl cuceriră sufletește pe Mihail mai repede decât cel mai frumos act de generozitate. Acesta avea să fie, mai târziu, una din desfătările sale.

- Deci, după dumneata, zise el, abia stăpânindu-și râsul, nu ar exista o altă stare mai jalnică decât a mea.

- Afară de boală și pușcărie.

- Ei bine, deschide-ți bine ochii. Mizeria adevărată - aceea care face viața de nesuferit - nu este sărăcia lucie și murdăria în care m-ai găsit, ci teribila situație a omului care posedă toate mijloacele de trai de care are nevoie pentru a gusta din plin viața care-i place, și care nu-i e cu putință s-o facă. Am cunoscut această situație și am fost într-adevăr nenorocit. Azi sunt fericit: mă bălăcesc ca un rățoi în ape care nu-mi erau îngăduite altădată. Nu bagi de seamă?

Adrian îl privi prosteste, fără să crâcnească, în timp ce lui Mihail îi râdeau ochii. Apoi, cu o mișcare a brațului ce voia să zică „să lăsăm asta“, îi puse mâna pe genunchi, spunându-i:

- Aș vrea să te întreb ceva.

- Vorbește... întreabă tot ce vrei... N-am secrete față de dumneata... strigă Adrian înciudat, ceea ce-l înveseli nespus pe Mihail.

- Ai prieteni interesați?

- Nu. N-am decât cunoscuți. Prietenia, așa cum o înțeleg eu, încă nu am întâlnit-o.

- Și cum înțelegi dumneata prietenia? Adrian răspunse degajat:

- Foarte simplu: să iubești arta pe care o înțelegi, natura și omul, până la sacrificiu.

- Până la sacrificiu! exclamă Mihail, cu oarecare tristețe. Asta este idealul! Numai că viața nu încapă cu totul în cercul pe care dumneata îl tragi.

- Și de ce nu? strigă Adrian, înflăcărat. Cel care iubește tot ceea ce-i frumos, nu poate să nu fie o ființă generoasă.

- Nu totdeauna! Dar, admitând concepția durnitală, asta nu-i totul. Mai sunt deosebiri adânci de rasă și educație, care împiedică uneori pe cei mai buni dintre oameni să se înțeleagă. Citit-ai oare ceva despre caracterele, temperamentele și natura sensibilităților omenești?

- Nu, n-am citit nimic!

- Atunci, ce citești?

- Literatură. Numai pe asta o pricep.

- Care sunt autorii dumitale preferați?

- Balzac, Dostoievski și cei care le seamănă.

- Cine te-a îndreptat spre dâșii?

- Inima mea.

- E foarte mult, dacă spui adevărul. Dar numai literatura nu ajunge, deoarece, îmbătându-ne, ne împiedică să ne cultivăm. Ea este pentru sufletul nostru ceea ce sunt aripile pentru o pasăre; dacă zboară fără poticneli este grație privirii ei agere, nu aripilor. Poezia este melodia unei ore de tihnă sufletească; și, prin poezie, eu înțeleg toate frumusețile pământești, toate manifestările artei, tot ce se poate iubi. Totuși, vai! după ce ai visat, trebuie să trăiești. Și a trăi înseamnă a lupta împotriva vieții.

- Glumești! zise Adrian.

-...Ascultă mai departe, continuă Mihail, foarte serios, închipuiește-ți viața ca pe o mașină formidabilă, foarte complicată, însă demontată. Pieseile ei reprezintă facultățile și instinctele noastre, pasiunile și nevoile noastre. Ca să o faci să funcționeze perfect, ar trebui să fie montată perfect și asta nu se poate, fiindcă tehnicianul ei încă nu s-a născut, de-aceia toate cunoștințele noastre nu fac doi bani. De pildă, eu aș vrea s-o fac să funcționeze pe suportii sociabilității și uneori chiar în cadrul intim al unei vieți care vrea să se lipsească de societate.

Pieseile acestei mașini se pun la unison, ca să ne păcălească: nu contează felul cum le ajustezi, ele te ascultă, totul se pune în mișcare, își ia avânt, se mulțumesc cu ce le dai sau le lași, la fel ca și omul căruia poți să-i iei picioarele, brațele, ochii, urechile, nasul, să-i desfigurezi fața, să-l lași surd,

slut, neputincios, - el vă voi și va putea să trăiască mereu, căci nu-i decât o picătură din această eternitate care se mulțumește cu puțin.

Acest mecanism se numește lumea. În orele de odihnă face poezie: într-o odaie, în doi; într-un teatru, o mie; pe un stadion, o sută de mii, prezentând o unitate, o armonie aproape perfectă. Numai că în aceste momente nu trăiești, ci visezi. De pildă: cumătra bârfitoare care varsă lacrimi de bucurie pe un roman cu deznodământ fericit; prietenii care se sărută la colț de stradă; poporul care jubilează și se înfrățește în bătaia tobelor; mulțimile de alegători ce-și poartă în triumf demagogii lor. Nu-i nimic de zeflemisit aici. Primul stâlp al vieții, chiar a celei mai josnice, e dorința binelui, înclinarea spre generozitate, spre ideal. Dar asta nu-i decât visul...

Îndată ce sărmana mașină omenească încetează de-a visa, îndată ce începe să trăiască, totul se încurcă, totul trosnește, se rupe și vezi scuipându-se în față pe cei ce s-au sărutat în ajun. Este poezia care învecinează mocirla. Este visul încolțit de antagonismele vieții. E mașina socială pe care un nimic o face să meargă, dar pe care nici un tehnician nu-i în stare s-o facă să funcționeze ideal.

Ferește-te, Adriene, să nu te prindă prea mult între roțile ei. Îmi îngădui să ți-o spun, fiindcă mi-ești drag și pentru că îmi pari să fii dintre acei care ies striviți din aceste roți.

Adrian simți că un balsam îi umple inima, auzindu-l pe Mihail mărfurisindu-și dragostea pentru el.

- Dar, replică el, cred că prin dragoste oamenii s-ar putea înțelege.

- Viața nu îngăduie altă dragoste, afară de aceea care se raportează la propriul ei egoism, răspunse Mihail, rece. Restul, visuri...

- Cum? strigă Adrian. Află că dragostea mea e altruistă; că mi-aș împărți până și sângele, ca să trăiesc lângă dumneata și alții care îți seamănă.

- Se poate! însă dumneata nu însemni nimic în viață.

- Și totuși, aș socoti acest fel de-a fi drept cea mai bună parte a vieții.

- Desigur... Numai că noi, eu și dumneata, sau Petre și Paul, înseamnă în viață, ceea ce este un fir de păr pe trupul omului: poți să te lipsești de el, viața merge înainte. Creînd omenirea, îmi închipui că Dumnezeu a trebuit să procedeze în felul următor: mai întâi a aruncat în copaie aluatul omenesc așa cum îl vedem noi, adică putând să-și ducă zilele lipsit de toate simțurile și membrele. Dar, hotărându-l unui atare destin, mormanul de argilă n-ar fi avut decât să vibreze la anumite ore. Și atunci, creatorul a găsit că-i nostim să-i adauge grăuncioare de frumusețe, câteva grăunțe de talent, un fleac de

generozitate, câteva fire de inteligență, de asemeni, - ca la pateul de ficat, căpruia i se adaugă o fărâmbă de trufe; apoi, după ce s-a înstărit destul aluatul, Dumnezeu și-a croit creaturile, la întâmplare, cu cuțitul. Ceea ce a dat naștere la încurcături, la neliniști, deoarece toate aceste valori omenești nu erau asimilabile. Ca și trufele în pateu, ele au rămas solitare și nemistuibile. Ceea ce n-a împiedicat ca iluzia parfumului să reușească. Iată de ce această interpretare greșită este sfâșietoare.

Aceste cuvinte, contrare credinței sale, îl întristară pe Adrian. Privirea i se îndreptă instinctiv spre oraș, unde încercă să vadă lumea cu ochii lui Mihail. Nu desluși însă nimic. Îi veneau în gând necazurile sale, truda mamei, dragostea pentru Leana, al cărei spirit practic îl îngheța. Și încercă să vadă totul în sumbra lumină proiectată de prietenul lui. Nici o concluzie precisă nu se desprinsese din judecățile sale.

Îi lipsea experiența. Până atunci, îndurase cu nervii de oțel ai adolescentului care uită lesne relele, muncit neîncetat de nevoia de-a iubi. Nu înțelese deloc concepția de viață a lui Mihail. Dar cum îl respecta mult, socotindu-l acum un stoic, Adrian își dădu seama de inutilitatea a tot ce pretindea că învățase până atunci și se disprețul. Asta-l făcu să se zăvorască și mai mult, deplin încrezător în sentimentele sale. Acolo, totul era limpede: își iubea mama, logodnica și chiar lumea. Și ierta oricărui „lut împănat“ că-l înțelegea anapoda.

Pentru Mihail, care îl înțelegea, resimțea o dragoste și mai puternică și se hotărî să-l câștige cu orice preț. Acest străin se revela prietenul viselor sale. N-avea să-i scape.

Un vapor care se îndrepta spre Galați, trecu cu mare viteză prin mijlocul fluviului. Valuri năvalnice se sparseră de mal, izbindu-le barca la babord. Dansă timp de câteva minute ca o coajă de nucă, tocmai în clipa când Mihail, cu tabacherea pe genunchi, răsuca o țigară. Adrian observă tutunul prost, de douăzeci de bani pachetul și-l opri, zicându-i:

- Nu fuma mahorcă aia puturoasă. Ia-l pe ăsta al meu că-i mai bun.

Și-i întinse, stăruitor, tutunul său de cincizeci de bani, douăzeci de grame. Mihail, vădit contrariat dar mereu cu un zâmbet îngăduitor pe buze, trebui să se supună, ca să fie pe placul acestui copil mare, apoi, după ce își aprinseră țigările, rosti:

- Adriene, cred că într-o zi o să fim prieteni. Dar până s-ajungem acolo, n-ar trebui s-o începem prin a ne lua la bătaie?

- Să ne batem? strigă Adrian. Și de ce?

- Pentru că printre atâtea alte cusururi ce vei fi având, eu observ unul care-i greu de suportat pentru anumite persoane: anume, acela de-a voi să dai cuiva ceva, fără să-l întrebi dacă dorește; ceea ce-i îngrozitor, fiindcă e mai dureros să nu poți primi ceva de la cineva pe care-i stimezi, decât să te vezi deposedat cu forța de un bun al tău. Generozitatea cu de-a sila este cea mai dureroasă dintre toate câte nu poți suferi. Și oricât de paradoxal ți-ar părea, asta se întâmplă.

- Dar, spuse Adrian nedumerit, eu aș primi de la un prieten, cu aceeași ușurință! Chiar i-aș cere, dacă aș avea nevoie.

- E în întregime posibil, la firi ca a dumitale; e contraponderea capacității dumitale de-a da. Dar, sărmane prieten, te plâng, dacă ai venit pe lume prea plin de această impulsivitate. O să te strici într-o zi cu toți oamenii, prieteni sau nu!

Adrian se aprinse, roșu de mânie:

- Atunci, la dracul! Ce-i oare prietenia, dacă nu iubirea de aproapele? Și poți oare concepe o dragoste care să nu ne împingă să dăm tot ceea ce avem, de la bani, care sunt cel mai ușor de dat și până la viață, care e bunul nostru suprem? Să nu fie pe lume decât prietenia de la cârciumă, unde fiecare își plătește consumația? Nu simți oare aceeași bucurie reciprocă de-a da, decât numai de-a primi? Sau vrei să mă convingi că sunt nebun?

Ghemuit pe genunchi - poziția sa favorită, ori de câte ori asculta - Mihail privea țință fundul bărcii și se căznea să scuture mucusul țișării, cu riscul de a-și arde degetul mic. Nu răspunse nimic. Nebănuind la ceea ce se gândea, Adrian reveni cu insistență:

- Să nu-ți închipui că, vorbindu-mi astfel, o să scapi de mine sau că ai să clintești cu o iotă ceea ce am simțit că-mi bate totdeauna în piept. Orice s-ar întâmpla și în ciuda prezicerilor ce-mi faci, nu, nu, nu dau îndărăt! Așa simt. Și de s-ar afla pe lume doar un singur om căruia să-i placă prietenia mea, mie mi-ar fi de-ajuns, ar prețui pentru mine cât omenirea întreagă. Ca să-l descopăr, voi răsturna pământul și dacă n-o să-l întâlnesc niciodată, voi crede totuși în existența lui, voi crede, voi crede!...

Mihail își aruncase țigara și acum, cu mâna în apă, privea nemișcat la dâra pe care o lăsa în urmă. Se ferea să-l privească pe Adrian în ochi. Totuși, atitudinea sa dovedea că-l asculta cu cea mai mare atenție.

Adrian, tot voind să-l convingă că „afară e ziuă“, reîncepu:

- Dacă-mi dai voie să trec la cazul nostru, mi-ar fi mai ușor să mă explic. Imediat ce te-am văzut, am simțit că mă atașez de dumneata. Acum știu că

ești un om instruit, deci nu m-am înșelat, deoarece am bănuț-o încă de ieri, când ți-ai încrucișat privirea cu a mea, în timp ce citeai pe Jack și nu presimțeau nimic. Mai cred că ai o inimă afectuoasă, de prieten adevărat, așa cum îl înțeleg eu. Asta e credința mea și e zadarnic să mă descoși de ce cred astfel. De ce n-am crezut-o și față de alții? Fiindcă eu caut prieteni, din ziua când m-am simțit nenorocit să tot gust singur atâtea frumuseți pe care Dumnezeu le-a creat ca să fie împărtășite. Dar cu cine să le împărtășesc, Doamne! când nici mama mea, nici aceea pe care o cred logodnică, nici una din cunoștințele mele n-au habar despre ce e vorba? Și cine altul, mai bine decât dumneata, ar putea să priceapă cât de greu este să te simți străin în orașul tău, în familia ta, mâhnit să te vezi categorisit drept o haimana, tocmai pentru că porți în tine o lume de pasiuni, o lume de visuri, cele mai puternice bucurii ale vieții? Am clipe când fug de aceste fapte pe care le iubesc și mă furiez aici, singur, să-mi urlu aleanul în fața acestui fluviu, cerându-i un prieten, o haimana ca mine? Și când lucrurile stau astfel, ai vrea să mă port față de dumneata calculat, meschin, egoist? Dar m-ai face fericit și m-ai onora, dacă m-ai lăsa să iau parte la suferința durnitală și ai face dreptate prieteniei, dacă ai primi ajutorul unui prieten, ca pe ceva cuvenit. E singura generozitate cinstită pe care o cunosc; toate celelalte sunt interesate. Să-ți împarți bunul tău cu părinții, care nu sunt decât părinți sau să te despoi pentru o femeie, care nu-i decât o femeie, spune-mi: ce legătură de sânge am eu cu acești oameni care sunt milostivi cu ei înșiși? Nu! singura ființă care ar avea drept la viața mea, va fi aceea căreia m-aș dăru și mi s-ar dăru din prietenie. Restul e demn de-o brută.

Barca plutea de-a lungul unui ostrov pustiu, puțin cam înalt și plin de sălcii. Mihail se ridică deodată, făcu semn barcagiului să tragă la mal și, fără să mai aștepte atingerea cu uscatul, sări în apă adâncă până la glezne.

- Spune omului să ne aștepte! murmură cu o voce abia șoptită.

Din graba prietenului, Adrian ghici că emoția îl gâtuia. Coborî, la rândul-i, și-l urmă.

Mihail merse până la malul unei bălți mici, acoperită peste tot cu nuferi mari și albi sau mai de grabă de frunzele lor imense și late, covor nesfârșit care zăcea pe suprafața apei adormite. Jur împrejur un gard viu de trestie împrejmua aceste perle acvatice, pitite în singurătatea mlăștinoasă. Adrian se apropie și rămase uluit în fața petalelor de hermină catifelată, care-și înălțau cu sfială corolele sprijinite pe o fărâma de lujer abia vizibil. Se aplecă și apucă un boboc înflorit. Un lujer lung, din ce în ce mai gros, de un

verde frumos, ieși din apă. Mihail, care privea în tăcere, cu mâinile în buzunar, spuse prietenului:

- Nu-l rupe... Acolo e frumos; a-l lua cu tine, înseamnă să-l pângărești...

Adrian îi dădu drumul încetișor. Nu-și amintea să mai fi atins acești frumoși crini sălbatici, din vremea îndepărtată, când, copil, îl însoțea pe moș Dumitru la tăiat pe ascuns papură, și pe Codin la vânătoare de rațe sălbătice. Cei doi prieteni se așezară pe iarba cărnosă, care crescuse pe dealurile formate din vechi aluviuni, hrănită din belșug de umezeală permanentă.

Priveau și tăceau. Mihail sta încovoiat, ca îngropat în pământ. Adrian își înfundase mâna în iarbă și răsăia ușor pământul moale, ca să-i simtă răcoarea.

Dinaintea lor, balta se scâldea în razele căldute revărsate de soare, O mulțime de găze roiau ca scoase din minți. Pe ochiuri, nu mai mari ca o farfurie, unde apa nu era acoperită de frunzele nuferilor, musculițe fără formă, ca niște semințe de cânepa, se învârtteau locului cu o iuțelă ce-ți da amețelă. Păianjenii de apă alunecau, în lung și în lat, fără rost, în timp ce roiul de țânțari, înnebuniți de plăcere, țopăiau deasupra bălții cu o furie de-ai fi zis că o să se urce unii peste alții. Din când în când, bărzăunii și tăunii inspectau, în treacăt, regiunea și plecau bâzâind nemulțumiți.

Privirile celor doi spectatori alergau de la o priveliște la alta, dar ceea ce le plăcu mai mult fu înfățișarea și mișcările broaștelor. Câteva se prăjeau la soare, cățarate pe plante, confundându-se cu ele, din pricina culorii galben-verzuie; altele scoteau capul din apă, priveau o clipă, cu un aer prostesc, la cei doi inși de pe mal și se afundau sperioase. Câteva broscuțe râioase nu se sfiau deloc să-și urmeze vânătoarea de țânțari, pe care îi înghițeau lacome, scoțând după fiecare înghițitură un „oac!“ de satisfacție. Iscodindu-le, cei doi prieteni schimbă, în treacăt, o privire, în care licărea o plăcere nesfârșită.

Adesea, tăcerea era sfâșiată de un muget îndepărtat sau de lătratul câinilor de pe la moșiile învecinate. Câteodată, strigăte scoase din piepturi zdravene, chemări pe nume, frânturi de convorbiri în românește, grecește sau turcește - strigăte de pe un mal la celălalt „braț al Dunării vechi“ - clinchetul pompelor pe șlepuri și caice, ca și șuieratul asurzitor al sirenelor, tulburau brutal pacea acestei contopiri cu natura, reamintind celor doi prieteni că oamenii și viața lor nu erau prea departe de dânșii. În

deplinătatea sufletelor lor contopite, aceste zgomote cădeau ca niște picături mari de ploaie pe suprafața netedă a unui lac.

În mod sigur și fără să-și dea seama, Adrian atinsese în chip magic și biruise rezistența încuietorii secrete, care împiedica intrarea oricărei afecțiuni noi în templul unde Mihail veghea neînduplecat la căpătâiul dragostei sale rănite. În acel moment, privirile inimii lui convalescente întâmpinau cu un zâmbet cald cele două mâini întinse de Adrian. Și într-adevăr: tulburarea lui Mihail, tăcerea-i sfiicioasă, calmul neliniștit, o dovedeau cu prisosință. Și Adrian, care presimțea totul, tăcea chitic, ca un vinovat.

Dar cel care e păstrătorul dragostei universale, care știe să lecuiască orice rană și să pună ordine în toate, fără să ne ceară rugăciuni, nici tămâie, acela pricepu tot așa de bine și sinceritatea ofrandei de care era plină inima unuia dintre ei, cât și dorința de-a trăi, de care celălalt se arăta însetat.

Și în acest colț de natură, nepângărit de om, stăpânul Firii le dădu binecuvântarea ce avea să-i unească într-o prietenie de opt ani; o prietenie care avea să fie pusă la toate încercările ingrate ale unei existențe vitrege; care trebuia să îndure toate chinurile unei vieți de hoinăreală, târâtă prin mizeria mai multor țări și care - de-o sută de ori rănită în carnea ei, de vulgaritatea omenească, de-o sută de ori sufocată de duhoarea propriei sale imperfecțiuni - știu să iasă la liman din toate potopurile ce-o năpădeau, știu să-și țină fruntea sus în vijeliile ce-o trântiră deseori la pământ, izbutind să rostească până la sfârșit cele două cuvinte sfinte, însuși esența ei: Dragoste și Artă.

Doar moartea îi despărți, cu o lovitură de sabie, trimițând pe unul din cei doi îndrăgostiți, acolo unde, ne vom duce cu toții, iar pe celălalt, singur de-acum încolo, îl lăsă să cutreiere lumea în căutarea adevărului personal necesar oricărui suflet puternic, jeluind timpurile petrecute odinioară împreună și cerșind, cu stăruință, la toate orizonturile ivite în cale un pic de prietenie care să semene cu prima.

Mihail rupse tăcerea, tânguitor. Vocea-i era scăzută, tremurândă de emoție, ca a unei tinere femei ce-a plâns mult. Bogata muzicalitate a limbii grecești dădea gândirii lui un înțeles adânc. Adrian îl asculta pentru prima oară și se înfioră. Rareori, în cursul prieteniei, mai avu ocazia.

- Adriene, rosti el, fără să clipească, cu privirea mereu în baltă. Nu te cunosc decât foarte puțin... Nu știu ce idei ai, vreau să spun, felul durnitale de-a vedea lumea, și-ți descifrez destul de greu caracterul. Firea omenească,

cu cât e mai înzestrată, cu atât ascunde în adâncul cutelor ei realități necunoscute adesea chiar nouă înșine, și ale căror izbucniri neașteptate, în aventurile din viață, nu rămân totdeauna nevătămate. Am în privința aceasta experiențe triste. Și dacă unii îndură cu stoicism aceste surprize, eu nu mă împac deloc cu ele: din ciocnirea pe care am avut-o cu oamenii cei buni, eu sunt cel care am ieșit strivit. Mă adresez acum inimii dumitale.

Știi că ești dornic să mă cunoști, să afli cine sunt. E foarte natural, de vreme ce mă iubești. Și ai avea tot dreptul, dar nu se poate... Ceea ce voi putea să-ți spun, vei afla pe măsură ce-mi vei câștiga încrederea. Dar află acum, odată pentru totdeauna, că niciodată, niciodată n-ai să-mi cunoști tot trecutul, chiar de-ai fi zeul dragostei sau al tăcerii. Țasta-i felul meu de a fi. Dealtfel, faptul acesta nu va avea nici o urmare pentru prietenia noastră... Sunt încă destul de tânăr și dacă dumneata ești demn de a fi iubit, te voi iubi ca nimeni altul pe lume, mai mult chiar decât maică-ta.

Și apoi, închipuiește-ți că m-am născut chiar în ziua când ne-am întâlnit. N-am trecut, e mort. L-am îngropat, să-l uităm și să ne vedem de viață...

Ți-am spus că te cunosc încă destul de puțin. Dar puținul ăsta mi-ajunge pentru început. Ca și dumneata, mai mult decât dumneata - deoarece sunt ajutat de-o experiență mult mai bogată decât a dumitale - și eu mă călăuzesc cu antenele sentimentelor mele, iar întâlnirea cu dumneata îmi pare fericită.

Așa că, pentru a-ți dovedi încrederea mea, îți destăinui că sunt născut undeva, în lume, din părinți care n-au fost săraci. Unde? Poate vei afla-o într-o zi, odată cu naționalitatea care nu reiese nici din hârtiile mele și nici din accentul meu, deoarece vorbesc șase limbi, dintre care trei tot atât de bine ca și limba maternă.

Copilăria mea a fost senină, fericită; adolescența însă mi-a fost tulburată de idei politice, urâte de părinții mei, pe care eu însumi le-am urât mai apoi - pentru că m-au costat cele mai frumoase iluzii - și, în sfârșit, prima mea tinerețe fu zdrobită de zbuciumul inimii mele... N-o să-ți deapăn toată povestea.

Am călătorit... Și viața mi s-a părut urâtă. În realitate, este și nu este, dar pasiunii sunt foarte puțin conduși de rațiune și era cât pe-acți să mă prăbușesc. Fusei salvat printr-un miracol încântător și frumos, pe care am să ți-l povestesc altă dată. Iată tot ce pot să-ți spun acum... Păstrează-l pentru dumneata. Dacă te descoase cineva, fă pe nisnaiul; minciuna e scuzabilă și necesară, atunci când trebuie să menajezi susceptibilitatea altora, să le salvezi onoarea sau viața. Și-acum să trecem la ceva mai important, pentru

care fac apel la inteligența dumitale. Dumneata gândești că sufăr. Desigur, mă vezi în mizerie - ceea ce-i adevărat - și arzi de dorința de a-mi sări într-ajutor. E foarte frumos. Mai mult decât frumos: în viața mea, ești primul exemplu de dragoste creștinească, unită cu inteligența unui om modern. Dar, dragul meu, Adrian, fii sigur că suferința și mizeria mea îți fac mai mult rău dumitale decât mie. Și numai ca să-ți răsplătesc osteneala sinceră, m-am hotărât adineauri să ies din carapacea mea, într-un fel mult mai pronunțat decât avusesem intenția pe malul celălalt al fluviului.

Astfel, află că am avut zile de sărbătoare în viața mea, frumoase zile scăldate în lumina tuturor bucuriilor. Obțineam tot ceea ce, omenește și cu mintea întreagă, poți cere vieții. Și cum am o inimă simțitoare - mult mai simțitoare în acest moment - și o inteligență destul de vioaie - mult mai vioaie azi - mă bucuram până la suferință. Dar asta a fost nenorocirea mea: am crezut, tare ca o stâncă de oțel, că viața mea nu era, nu trebuia să fie decât plăcere. Or nenorocirea, grabnică și teribilă ca un fulger, nu întârzie să-mi dea, în plină fericire, una din acele lovituri de măciucă, doborându-te, când nici nu te aștepți.

Ei bine, te rog să mă crezi, când îți voi spune că, după ce am ieșit jumulit din iadul unde mi-am răscumpărat trufia și unde era cât pe-acți să-mi las pielea, mă aflu acum înaintea dumitale cu aceleași poftă de plăceri ca-n vremea când n-aveam decât să apăs pe un buton și să am, zece minute mai apoi, calul meu, frumosul meu roib, singura ființă care mă întoarce spre trecut, singura care-mi dă uneori doruri nebune de a pleca, cu capul înainte, cu ochii închiși, spre locurile de fericire josnică, pe care nu le voi mai revedea niciodată.

Da! prietene, viața face astfel de minuni: am rămas neschimbat. Ba, mai mult, am descoperit alte izvoare de fericire, unele nebănuite, mai bogate, rămase ascunse în timpul vieții mele de belșug, care era ca o lumină puternică ce te orbește: toate amănuntele - care fac viața frumoasă și arta adevărată - îți scapă.

Credeam că simțeam arta și minunățiile naturii, dar ascultam doar muzică cea mai ametoitoare, înlănțuind gâtul femeilor; le citeam cele mai frumoase pagini, ca să admire mai degrabă talentul meu la citit; și când treceam călare pe sub ramurile aleilor, cravașam frunzele care cădeau sfârtecate.

Durerea, care fu fizică și morală - deopotrivă de nemiloasă - aruncă peste această fericire confuză lumina ei discretă, care întreține uleiul

neprețuit al vieții, ce se cheamă sinceritate. Mizeria trecu apoi buretele ei arzător pe pielea fină a vanității mele și șterse orice urmă de bucurii resimțite printr-o sensibilitate bolnăvicioasă. Și acum, că nu mai e nimeni să-mi spioneze mișcările - care trebuiau să fie perfecte - nici să lingusească o știință pe care mi-o apropiasem pentru falsa lor admirație, acum admir această baltă pentru fumusețea ei sălbatică, citesc o carte pentru valoarea ei adevărată și nu mai fac un gest, nu mai rostesc o vorbă pentru ochii cutărei frumoase sau viclenia dușmanilor mei. Numai acum gust bucuria.

Stă scris: mizeria și durerea fac pe om sincer. Merg mai departe: suferința creează bucurii. Perfidia fericirii ușoare, lașitatea plăcerii gratuite, beatitudinea sentimentală gen Narcis, ne obosesc nervii, privează pe om de ceea ce viața conține mai bogat omenesc și secătuesc plăpândeale izvoare ale vieții unilaterale, de care dispune orice ființă care n-a cunoscut marile dureri. Aceste izvoare sunt toate asemenea izvoarelor de apă vie care, ca să poată funcționa bine, ca să-și mărească debitul, au nevoie să fie îngrijite, lărgite, adâncite. Ei bine, nu-i decât o singură cale în stare să primească debitul izvoarelor noastre de bucurie: suferința. Da, numai ea e în stare să ne facă sinceri, dar cu condiția ca omul, copleșit de ea, să nu fie, de data asta, admirat de-a-ndoselea, căci atunci, dacă e vorba să rămâie ușuratic toată viața, mai bine să simtă ușurința aurului care trece, decât urma păduchilor care rămân. Nu sunt un admirator al mizeriei și mai ales nici un ahtiat după suferința stupidă pe care ți-o dă, dar odată căzut în apele ei nesfârșite, îmi place mai mult să mă afund către adâncuri. decât să mă bălăcesc la suprafață într-o deznădejdie caraghioasă. Iată de unde vine această pasivitate, acest calm, această acceptare pe care o vezi la mine și te înspăimântă.

Spuneai adineauri ceva unde era vorba de demnitatea mea. Demnitatea e una din acele valori care nu pot fi pierdute decât atunci când te temi că ai să rămâi fără ele. Nimeni nu poate să se atingă de demnitatea unui om, afară de cazul când o încredințează unui suflet vulgar, care îndată va scuipa pe ea. Demnitatea este cristalul cel mai curat al personalității noastre și ar însemna să fii nebun ca să-l arăți la fiece pas. Așa că, închipuiește-ți, ori de câte ori un hamal mă trage de nas sau îmi dă un bobârnac, eu m-aș apuca să-i spun, scuturându-mă de praful mizeriei mele: „Ei! drept cine mă iei? Dar uiți, oare, că sunt X... fiul domnului X, născut în castelul X, așa vânzător de plăcintă cum mă vezi?“ Nu, să nu faci niciodată una ca asta. Te vei alege numai cu râsetele.

Dar se întâmplă ca un oarecare să-ți strige „păduchiosule!“ cum mi se întâmpla și mie adesea. Ei bine, dacă ai păduchi, n-a spus decât adevărul; dacă n-ai, s-a păcălit. Și într-un caz și-n celălalt a vrut să fie răutăcios. Repet: „a vrut“, căci foarte adesea aceștia sunt oameni cumsecade, suflete bune care au în mașinăria lor vreo doagă lipsă, deoarece, după cum ți-am spus, nu s-a născut mecanicul perfect al mașinii omenești. Dar să zicem că sunt într-adevăr răi, ce înseamnă asta, dacă nu faptul că n-au încă experiența vieții?

Deci, nu te chinui deloc pentru mine. Mă simt bine. Am și atins fundul acestei mări, acum un an, sosind la Brăila. Acum urc iarăși la suprafață. Vrei să mă ajuți să mă sui pe mal? Primesc, cu condiția neapărată ca nimeni să nu observe ce ai pescuit, adică ce fel de pește ai prins. Sunt și vreau să rămân pentru toată lumea, ceea ce lumea gândește despre mine: un vânzător de plăcintă, sluga lui kir Nicola, care, între noi fie-zis, întrece cu mii de coți o bună parte din prietenii mei de odinioară. Desigur, mulți se vor ocupa de prietenia noastră, căci cea mai mare plăcere a omului de rând este să se preocupe de treburile altora. Silește-te să nu afle că am o rană: ar sări îndată să pună degetul pe ea.

Și-acum, s-o ștergem.

Adrian observă că o cută verticală, foarte adâncă și care-i da un aer aspru, se formase între sprâncenele lui Mihail, pe când vorbea. Această cută și asprimea ce o da feții, Adrian le găsea în izbitoare contrazicere cu blândețea pe care Mihail o pune în glas, în sobrietatea gesturilor și cumpăneala vorbelor. Nu totdeauna avea să fie așa și îndată cunosc un Mihail care știa să-i arate ce avea să însemne pentru viitor, dacă acea grozavă cută va reapărea pe viitor din cauza lui Adrian.

Barca se îndreaptă spre intrarea în Docuri. Cei doi prieteni nu-și adresa o vorbă, tot timpul traversării fluviului spre malul stâng și barcagiul îi crezu certați. Când privirile li se întâlneau, aveau aerul să spună: „Ce frumos e ceea ce știm acum! Dar, nici o vorbă!“

Coborârea la pescărie.

Mihail, cu cureaua coșului după gât, sări primul și își scoase cutia cu gologani ca să plătească barcagiului. Adrian îl opri cu o privire de reproș. Și cum în jur nu se afla lume care ar putea să-i înțeleagă pe grecește, îi șopti:

- Vrei să plătești dumneata?
- Da! răspunse Mihail, zâmbind prietenos, dar cu un aer vinovat.
- Atunci, așa ne-a fost vorba? făcu Adrian, cu mânia în priviri.

Mihail nu crâcni, puse cutia la loc și plecă ochii rușinat, cu un aer de noblețe.

(Ban ticălos! Ai și apărut? Ai început să pângărești mâinile prieteniei și să otrăvești viața a două ființe omenești, care te disprețuiesc? Ai vrea, de pe acum, să zămislești cearta în acest cuib al frăției născânde, să arăți că tu ești începutul și sfârșitul oricărei legături între oameni, că nimic nu-i mai presus de dominația ta? Tu, murdară născocire a unui creier mediocru! Nemernicie care te fălești cu dreptatea! Ehei, Adriene, atenție!)

Fericiți cei a căror inimă cunoaște pasiunea prieteniei. Numai ea știe să ne facă singurătatea mai puțin ucigătoare și viața suportabilă.

Adrian se despărți de Mihail într-o stare de toropeală atât de puternică, încât nu se putea gândi la ceea ce se petrecuse. Nici chip să prindă o idee. Totul fugea, îi alunecă printre degete, ca argintul viu. La drept vorbind, ideile erau poate prea numeroase, dar atât de fluide, prea pline de bucurie, așa cum se întâmpla ori de câte ori inima ne stăpânește mintea, spre fericirea noastră, deoarece creierul, singur, este un biet instrument de care Dumnezeu ar fi trebuit să ne scutească.

Aceste idei voioase care-i jucau în cap sau în inimă ca roiul de musculițe deasupra bălții, Adrian le cântărea cu un ochi îngăduitor și leneș, în timp ce se îndrepta spre bină, mergând cu pas șovăitor pe marele bulevard Carol - Champs-Elysees-ul Brăilei - a cărui pustietate la ora aceea nu era tulburată decât de strigătele unui bătrân găzar ovrei:

- Gaz, ga-a-az!

Adrian, văzându-l cocoșat sub povara celor două garnițe atârinate de-o cobiliță, își zise în sine: „Dragul meu, ca să poți răbda viața asta, desigur că iubești și tu pe cineva, așa cum îl iubesc eu pe Mihail“.

Și deodată și-aduse aminte că mai iubea și pe maică-sa, și pe Leana. Foarte ușor împacă pe toate trei dragostele. Erau oare adevărate?

Da, în inima sa!

După-amiaza și-o petrecu în această toropeală fericită. Norocul lui că lucrul lânzezea, adică cei doi lucrători și însuși patronul nu erau mai cu tragere de inimă decât Adrian, însă cu totul din alte cauze: chefuiseră în ajun și cu tot blau-montag-ul de dimineață, nu-și reveniseră din mahmureală, Îi crezură și pe Adrian la fel:

- Ah, dragul meu, îi spuse maistrul Petrache, în zadar te silești să caști ochii mai mult decât noi, văd cât de colo că pleoapele îți sunt la fel de grele ca ale noastre. Du-te! Și te înțeleg, vezi bine! Munca neavând nimic

atrăgător, cei bogați au dăruit-o gratis nouă, ăstora, dezmoșteniților, ca să nu pierim de urât.

Patronul se așezase pe o cutie cu alb de zinc și n-avea chef să-și pună salopeta. Ceilalți doi lucrători și le îmbrăcaseră, dar se uitau la unelte ca la niște șerpi veninoși. Doar micul Serafim, ucenicul, părea mai viteaz: desena purcei, cu cărbunele, pe un zid părăsit.

Binaua era o lucrare veche, părăsită în timpul execuției, din cauza clientului. Acesta încetase să mai dea aconturi în bani și meșterul Petrache îi spusese la revedere, până la noi ordine. Acum lucrul reîncepuse, deoarece „cârcotașul sfârșise prin a da gologanii“. Și cei care cunosc necazurile acestor întreruperi, înțeleg melancolia meseriașilor noștri. Matei, decoratorul, nu mai regăsea tonurile miozotiselor, iar Ițic, asul ciubucelor false, nu mai izbutea să le îmbine. Adrian, cel mai umil dintre toți, începu să umple „câmpurile“ câtorva panouri. Cât despre patron, se căznea să continue o imitație de lambriuri de lemn, abandonate acum trei săptămâni.

Maistorul Petrache nu strălucea în meseria sa, dar era descurcăreț și bun organizator. Drept, generos, afectuos și înțelegător cu sufletul muncitorului - acest suflet care n-are „drept la lene“ - se făcea iubit până și de lucrătorii cei mai ursuzi. Era o namilă de om, uscat ca o scândură. Fața lui, de asemeni, n-avea pereche în tot orașul: un oval prelung, capul chel și ascuțit în formă de ou, o pătlăgea vânătă în loc de nas, două buze care deveneau cât patru la cel mai mic zâmbet, bărbia ca o roșie a cărei gropiță da de furcă bărbierului și niște urechi atât de blegi că „atestau - spunea el - originea rasei sale“. Și totuși, niciodată un om urât n-a fost mai simpatic ca maistorul Petrache, nu numai pentru că râdea cu ochi ce exprimau toată veselie inimii sale, cu adevărat bună, dar chiar furiile sale, devenite proverbiale, contribuiau să facă dintr-însul omul cel mai iubit de la ceainăria lui Procop, unde era ținta tuturor zeflemelilor prietenești și nerăutăcioase, datorită fizicului.

Aproape totdeauna, după una din teribilele-i furii ivite în timpul lucrului, maistorul Petrache pleca valvârtej, spre a se înapoia numaidecât cu o trăsură și un țigan lăutar, îi încărca pe lucrători și-i târa cu sine, claie peste grămadă. Un chef strașnic, care dura până în zori, aducea calmul pentru o săptămână întreagă și împăcarea cu toată lumea.

Adrian îl cunoscuse în împrejurări, când frumusețea sufletească a acestui om răsărise din urâtenia sa fizică, cu spontaneitatea soarelui de vară străpungând norii.

Prima dată, li se încrucișară pașii într-o casă de export, unde Adrian era băiat de alergătură . Zugravul venise într-o zi să repare câte ceva. La capătul zilei, după ce cucerise toată casa cu veselia lui, asistă la o ceartă violentă între stăpână și jupâneasa, care fu aruncată sălbatic în stradă. Maistorul Petrache își adună sculele, o luă pe servitoarea scăldată în lacrimi și-o dădu în grija nevesti-si, tot așa de cumsecade ca și el, ca s-o plaseze altundeva, în condițiuni foarte bune. Adrian însemnă în inima lui un punct în favoarea acestui om. N-avea să-l mai întâlnească decât peste un an.

Era prima perioadă dureroasă când, fără lucru, de luni întregi, se zbătea în căutarea oricărei munci cu ziua. Într-o zi, un lăcătuș îl tocmi la instalarea unei uși din fier forjat. Adrian se regăsi cu maistorul Petrache la aceeași lucrare. Amândoi fură mulțumiți, băură ceaiul împreună, la Procop, și flecăriră fără ocolișuri.

Într-o seară, când Adrian fusese concediat din lipsă de lucru, zugravul îl întrebă deodată, din curiozitate prietenească:

- Într-un cuvânt, ce faci acum? Ești lăcătuș?
- Nu, răspunse Adrian. Nu-s lăcătuș... Și adăugă cu ciudă:
- Sunt o nimica toată!

Această sinceritate născu un sentiment de compătimire în inimă bună a maistorului Petrache, care privi pe tânăr cu interes:

- N-ai nici o meserie?
- Din nenorocire, nu.
- Și n-ai încercat să înveți vreuna?

- Ba da, mecanică, în atelierul Docurilor, dar a trebuit să renunț la sfârșitul anului, din lipsă de mijloace căci eram cu totul pe spinarea mamei.

Se aflau la ceainic, la Procop, unde comuniunea sufletească se încheagă repede, datorită atmosferei supraîncălzite. Maistorul Petrache sorbea pahar după pahar din băutura răcoritoare și își ștergea fața de zor. Întrebă iarăși:

- Și nu ți-ar plăcea să înveți o meserie?
- Eh! prea târziu... răspunse Adrian, adânc mâhnit.
- Câți ani ai?

- Aproape optsprezece. - Și crezi că-i târziu la optsprezece ani?... Uite, eu am luat pensula în mână pentru prima oară când aveam douăzeci și patru. Și totuși, vezi bine, nu merge prea rău. Numai că, dacă „meșteșugul e brățară de aur“ pentru meseriaș, gâtlejul este de asemenea o pâlnie de argint! glumi el, parodiind proverbul românesc, care spune că meseriașul își câștigă bine existența, dar că bea și mai bine.

Adrian petrecu două ore în tovărășia acestui om și răsese cu lacrimi, fără oprire, fără a bănuși că va urma ceva, când, rămași singuri, zugravul îl întrebă:

- Cât câștigi pe zi?

- Doi lei.

- Ei bine, făcu celălalt, dacă gura mea nu te sperie prea mult, ți-i dau eu, cu începere de mâine dimineață... Vino... O să vezi că „dracul nu-i așa de negru, cum îl fac zugravii“...

Uimirea lui Adrian fu atât de mare, că-l podidiră lacrimi de recunoștință. Avea și de ce: în acea vreme, leafa unui ucenic începea cu cincizeci de bani, nu cu doi lei.

De-atunci trecuseră șase luni, Adrian se dovedise demn de mărinimia patronului-prieten, învățând cu ușurință, iar acum, dovedind îndemânare în lucrările încredințate, leafa i se urcase la trei lei pe zi, în vreme ce lucrătorii cei mai buni n-aveau mai mult de cinci.

Etajul de sus al clădirii, unde se afla lucrarea reîncepută, era locuit de familia clientului. Servitoarea lor, o unguroaică tânără și expansivă, căzu pe neașteptate în mijlocul zugravilor cu mutre de înmormântare și le strigă într-o românească stricată:

- Aha, mastoro Patrachi! Așe lucrezi la voi? Haideți! La treaba!

Patronul făcu pe speriatul, sări în sus până-n tavan și ridicându-și brațele, strigă cu o disperare care înveseli toate fețele:

- O! Marișka, Marișka! Frumoasă fată a „țării papricașului“, care-ți bășică gura și aprinde inima bărbatului! O! zâna tuturor mângălițelor descurajați, spune-mi: îți plac zugravii?

Întrebând-o, se încovrigă, ca gâtul unei berze. Nas în nas, Marișka răspunse voioasă:

- Da, mosiu Patrachi! Iubește Marișka la zugrave ca chinte bine, băieți buni, lucrezi puțin!

- Bravo Marișka! urlă maistrul Petrache, înfășcând servitoarea de mijloc și făcând o piruetă cu ea. Ei bine, dacă vrei să ne vezi lucrând ca niște zmei, șterge-o iute și fă-ne patru cafele cu caimac, groasă, nu prea dulce și fierbinte să ne ardă în... teremtété!

Servitoarea se smulse din brațele sale și o luă la goană, strigând:

- Mintenaș, mastoro Patrachi!

Lucrătorii, dezmoțiți, se strâmbau de răs. Peste puțin timp, servitoarea, cumsecade, le aduse pe-o tavă patru cești cu cafea, la care adăugase tot

atâtea lingurițe cu dulceață și pahare cu apă - politețe elementară oricărei ospitalități românești, prea puțin cunoscută în Occident, unde semenii te lasă să mori de sete și de pofta de-a bea o cafea (a lor nu e niciodată turcească, ci, vai! o biată zeamă de umbrelă).

Cu moralul ridicat de tratația gustoasă, cei patru își luară inima în dinți. Matei și Ițic, amândoi ocupați cu tavanele, se avântară pe scări, mergând ca pe picioroange, unul pentru a-și semăna miozotisele, celălalt pentru a trage ciubucele. (Minunată metodă de lucru, în treacăt fie zis, născocită de germani, cu totul necunoscută în Franța și care cruță muncitorului oboseală de-a coborî neîncetat pe scară ca s-o mute din loc în loc, iar patronului o mare pierdere de timp.)

Meșterul Petrache și Adrian începură și ei lucrul, primul să prepare „ultimul strat“ de ulei pentru verandă, celălalt să imprime pe zidurile unei odăi un șablon reprezentând scene de vânătoare.

Pălăvreală era în toi. Vocile și râsetele izbucneau unele după altele. În timpul lucrului, fiecare povestea peripețiile chefului din ajun. Patronul, jos, pe dușumea, cu o găleată între picioare, dădea tonul hărmălaiei și asmuțea elanul lucrătorilor, în timp ce-și întindea zugrăveala, adăugind când culoare, când ulei, sicativ sau terebentină, pe care i le da Serafim. Adrian, din odaia lui, asculta nimicurile, râdea din toată inima și acoperea pereții cu păduri, vânători, dini și cerbi, - toți verzi.

Dar încetul cu încetul, vocile slăbiră, istovite; răspunsurile și râsetele se răriră; piepturile obosite scoteau niște sunete hodorogite și, după un ceas, o tăcere aproape generală domnea în bină. Din timp în timp, ritmul unei scări în mers din loc în loc, o tuse scurtă, seacă, un oftat de nemulțumire sau vocea abătută a patronului care cerea ucenicului: „Albastru de Prusia“... „Verde închis“... „Ia-o dracului de-aici, p-asta!“ - cădeau solitare, în mijlocul tăcerii generale. Apoi Adrian nu mai auzi nimic, somnolența și amorțeala zilelor posomorite învăluiră totul într-o toropeală, binaua pieri din ochii lui Adrian și gândurile lui se înapoiară pe târâmul nuferilor albi, al cerului albastru (nu albastru de Prusia) și mai ales la ideea fixă de a-l revedea pe Samoilă Petrov și de a-l câștiga planului său de a-l libera pe Mihail.

Mașinalicește, visând mereu, aplica șablonul pe perete, trecea pensula pe deasupra desenelor croite în tipar, ridica șablonul și repeta operația, mecanic, mai departe, când, smulgându-se din visare, observă că tocmai aplicase șablonul cu cartonul desenat întors pe dos. Mizerie!... Cu cartonul

Într-o mână, pensula în cealaltă, Adrian privea amărât pădurea cu rădăcinile copacilor în sus, vânătorii cu capetele în jos, cerbii și dinii cu labelle în aer. Și necunoscând vigurosul cuvânt al lui Cambronne, prompt pe malurile Senei în cazuri asemănătoare, trase printre dinți o înjurătură românească, în stare să-l înspăimânte chiar pe Cambronne, deoarece orientalii sunt neîntrecuți la înjurături.

Dacă Adrian înjura aproape în gând, ca să nu fie auzit, în schimb o altă înjurătură răsună alături, zbârnâind geamurile. Maistorul Petrache urla furios:

- Pe toți sfinții martiri ai bisericii!... Cine a băgat roșu de Berlin în cutia cu verde Van Dyck? Am prăpădit două chile de ulei!

Nimeni nu crâcni. Serafim, cu vocea lui monotonă, că „e din cauză că în ziua încetării lucrului a fost aruncat totul claie peste grămadă în ladă și acum trebuie verificat totul înainte de-a fi întrebuințat“.

Adrian, mulțumit că nu-i singur în pagubă, spală în liniște panoul greșit și-i trase un strat de vopsea, în timp ce patronul, necăjit de confuzie, aruncă o privire asupra lucrului făcut de cei doi lucrători ocupați cu tavanul. Nemulțumit, le spuse:

- Dragii mei, fiți așa de buni și coborâți-vă de pe scări. Miozotisele tale, Matei, sunt moarte, vestejite; iar falsele tale ciubuce, Ițic, n-au nici un relief...

- Iar eu, interveni Adrian la rândul lui. am pus șablonul cu sus-n jos!

Bietul meșter sări în sus:

- Peste tot peretele? întrebă el.

- Nu! numai o singură foaie, răspunse Adrian.

- Bine! S-o lăsăm baltă! S-o ștergem! strigă zugravul. Azi toți avem privirea tulbure. Ne vom scoate pârleala mâine. Jumătatea asta de zi vi-o plătesc. Strângeți uneltele!

Toată lumea fu satisfăcută. Îl încredințară pe patron că mâine fiecare va munci „ca un turbat“, ca să câștige cele trei ore pierdute. Și plecară.

În stradă, Adrian își scoase ceasul, era patru și jumătate, își zise: „Samoilă nu poate să fie așa devreme la ceainic“.

Și se îndreptă, la voia întâmplării, spre casa sobarului - artist-pictor, din strada Zidari. Un cartier liniștit, de mici burghezi. La nr. 7 al susnumitei străzi, văzu o locuință modestă; bătu la poarta de lemn a curții și-o întredeschise cu grijă, de frica vreunui câine. O femeie de vreo patruzeci și cinci de ani, foarte grasă, pieptănată și îmbrăcată rusește, ieși din bucătărie

și-l întâmpină, zâmbindu-i prietenos, ca unei cunoștințe. Adrian salută și întreabă:

- Domnul Samoilă Petrov aici stă?

- Da, domnule, intrați numai! Vă așteaptă de azi-dimineață și m-a întrebat de dumneata de trei ori până acum.

- Cum se poate asta? făcu Adrian, mirat. Dumneata nici nu mă cunoști!

- E adevărat, dar toată ziua mi-a vorbit de întâlnirea de-aseară cu dumneata, în Grădina Publică. Ține mult la dumneata și-mi pare bine că te cunosc și eu.

În acel moment, Samoilă țâșni dintr-o cameră din fundul curții și năvăli spre Adrian, cu brațele întinse. Purta o rubașcă albă, guler moale și lavalieră neagră, sclipind de grație și tinerețe, plin de exuberanță, de viață, de mândrie, de încredere în sine și nădejdiile sale. Apucându-l de braț și conducându-l pe Adrian spre atelierul său. revărsă asupra lui un potop de cuvinte drăgăstoase:

- În sfârșit, iată-te! De azi-dimineață te aștept, cu nerăbdare. Închipuie-ți, un cunoscut de-al meu te-a zărit, pe la ora opt, plimbându-te în port, în compania unui vânzător de plăcinte. Persoana asta a fost de față la bătaia cu confeti de ieri, te cunoaște din vedere și s-a rostit cu oarecare dispreț asupra plimbării dumitale. Poți să-ți închipui, cum l-am pus repede la punct! Cu ocazia asta, am aflat că nu lucrezi azi și bazându-mă pe sinceritatea promisiunii de ieri-seară, eram sigur de vizita dumitale. Am și prevenit-o pe mama, să te roage să mă aștepți puțin, dacă ai fi venit cumva în lipsa mea...

Din pragul ușii de la intrare, strigă maică-sei, cu un glas de copil răzgâiat:

- Mamă! Vrei tu să pregătești samovarul?

Intrară în casă, unde Adrian văzu două încăperi, curate, modest mobilate: o cameră de culcare și atelierul-cabinet de lectură al lui Samoilă, unde domnea o mare dezordine de artist, care-l impresionează și încântă pe Adrian. Vreo cincizeci de pânze, de toate mărimile, acopereau pereții, din temelie până-n tavan. Peisajul domina, ici-colo câteva capete de studiu și două compoziții cu subiecte religioase. Numeroase reproduceri în alb-negru și cromolitografii după capodoperele lui Rembrandt, favoritul lui Petrov, precum și numeroase portrete ale maeștrilor penelului, muzicii și literaturii, prinse cu ace aproape peste tot. Pe biroul său, încărcat cu vrafuri de cărți, trona Tolstoi, flancat de Pușkin, Vereșaghin, Lermontov, o fotografie a măștii lui Beethoven, Eminescu, toate talmeș-balmeș. Lângă fereastră,

șevaletul care adăpostea o pânză mare, aproape gata, care atrase atenția vizitatorului.

- Recunoști priveliștea asta? îl întrebă Samoilă.

- Cum, nu! Mi-e familiară! zise Adrian. Ce nume i-ai dat?

- Cum ai boteza-o dumneata?

- Pe cuvântul meu... I-aș spune Dunărea în fața Brăilei.

- Ei bine, așa să fie! exclamă pictorul. Mă gândeam s-o intitulez Balta Dunării.

- Nu prea se potrivește, opină Adrian. Bălțile sunt pe al doilea plan, în timp ce fluviul, cu măreția detaliilor, domină totul. Încolo, îți mărturisesc că nu mă pricep deloc. Iubesc pictura, la fel cu toate artele - cu excepția literaturii - adică fără s-o adâncesc. Încă dibuiesc.

- Atunci, ne vom completa unul pe altul. Eu îți voi vorbi despre pictură, iar dumneata mie despre literatură. Acolo ești mai la largul dumitale decât mine.

- Nu știu până unde pot pătrunde taina literelor, dar să spui că eu m-aș pricepe, e prea mult. Desigur, totdeauna m-am scăldat în această lumină binefăcătoare, am privit fără răgaz în inima ei, dar domeniul este atât de vast, că-mi sperie dorința de-a mă instrui. Îmi lipsesc atâtea...

- Știi vreo limbă străină?

- Ei, vezi? Ai și pus degetul pe una din ignorantele mele. Nu cunosc decât greaca modernă și asta, cum! Dar aș schimba-o, de bunăvoie, cu franceza, de pildă, în ciuda ironiei durnitale... La nevoie, aș adăuga, pe deasupra, și româna.

- Oh, cum ni se potrivesc dorurile! suspină Samoilă. Și eu ard de dorința de-a cunoaște franceza, Franța, Parisul cu capodoperele sale!

- Totuși, dumneata stăpânești rusa, care-i cu totul altceva decât greaca mea șchioapă.

- N-are a face, nu-i o limbă universală. Și, ca și dumneata, tânjesc să zbor spre marile înălțimi.

Petrov avea în conversație unele familiarități și o mimică ce-i plăcură lui Adrian. Plimbându-l prin fața tablourilor sale și dându-i o sută de explicații asupra subiectelor, desenului, coloritului, expresiei, mai mult sau mai puțin reușită a gândirii sale, Samoilă îi strângea brațul, îl bătea pe umăr, făcea glumele cele mai caraghioase. Ascultându-l, Adrian îl compară cu Mihail și zicea: „Ce diferență uriașă!

Și totuși se simțea atras de acest om, vibrând în întregime de entuziasm, cu aceeași putere ca în întâlnirile lui cu Mihail.

Acest fapt îi păru ceva nou și minunat. Doi oameni... Descoperise doi oameni. Primul se apropia cu greu; al doilea, în goană mare.

Samovarul în clocote, cu armurile scânteietoare, fu adus de mama lui Petrov, cu grația și îndemânarea proprie rușilor. Pe tavă, două cești mari, cu farfurioare adânci, zahăr, lămâie, rom și pesmeciori. Adrian nu fusese niciodată atât de bine servit.

Bună mamă a lui Petrov îl întreabă:

- Pictezi și dumneata?

- Da, doamnă: spoiesc pereții! glumi Adrian. Samoilă, care turna ceaiul, protestă:

- Nu-l crede, mami! Adrian este un băiat desăvârșit. De câteva săptămâni mă căznesc să pui mâna pe el. Dar, de-acum, am și devenit prieteni vechi. Nu-i așa, Adriane?

Rămânând iar singuri, sorbind zgomotos ceaiul, Petrov întreabă:

- Ai prieteni?

- Nu-ți răspund acum, spuse Adrian, și te întreb la rândul meu: dar dumneata ești bogat în direcția asta?

Limba pictorului plescăi:

- Am o sumedenie de cunoștințe, dintre care unele îmi sunt apropiate. Am fost militar, practic sportul și vizitez multă lume. Dar, lucru curios, fără să fiu mai citit decât prietenii mei, mă despart totdeauna de ei cu o stare de emoție, încă neîmpărtășită, ca la un spectacol care nu-ți satisface dorințele. Nu prea mă potrivesc frivolității lor, cu toate că pornim uneori la „vânătoare de femei“, chefuri și nesăbuite destul de jalnice. Totuși - nu știu cum să-ți explic - s-ar zice că în anumite momente nu sunt același om. Câteodată, reîntorcându-mă după o seară petrecută cu cei mai buni dintre ei, mă simt doborât de tristețe: îmi rămâne un gust de amărăciune, care trebuie să provină din efortul meu de-a obține maximum de plăcere de la viață. Și notează, e vorba de plăcerea ce ți-o dă emoția artistică: pe asta vreau s-o împărtășesc unora dintre ei și s-o văd licărind în ochii lor. Asta ar fi pentru mine adevărata fericire, atunci m-aș simți pe de-a-ntregul înțeleș. Ei bine, această scânteiere de bucurie am văzut-o într-o seară în ochii dumitale.

- Când asta? făcu Adrian surprins.

- Acum câțva timp... Mai înainte, te ascultasem de mai multe ori de la masa mea. În mijlocul hărmălaiei din ceainărie, cum citeai meșterului

Petrache și-i tălmăceai anumite pagini din cărți: o dată era vorba de scena unde Rascolnicov cade la picioarele Soniei, în Crimă și pedeapsă, și lămurai înflăcărat patronului dumitale măreția acestei scene. Bunul om te urmărea cu greutate - pricepând pe ici-colo - dar dumneata o porniseși în goană mare, fără să iei seama că tovarășul era adesea foarte stânjenit de entuziasmul durnitale.

- Mi-aduc aminte, zise Adrian, încurcat.

- Nu-i totul. Te-am surprins, de asemenea, pe cale să te entuziasmezi de unul singur și atunci am putut să-mi dau seama de măsura sincerității dumitale în bucuria de a gusta arta...

- Dar tocmai dumneata faci pe polițistul? ! strigă Adrian.

- Deloc. Pui prinsoare că ai vederea slabă.

- Da! sunt cam miop, mai ales când se înnoptează.

- Ei bine, într-o seară ai intrat la Procop cu un pachetel. Nu se aflau acolo decât vreo cinci-șase persoane, printre care și eu, într-un colț puțin luminat. Așteptam un lucrător. Ai desfăcut pachetelul, ai scos două cărți, ai tăiat câteva pagini și citeai cu înfrigurare, răsfoiai, apoi te cufundai din nou în lectură. După aceea, sprijinindu-ți bărbia în podul palmelor, ai pornit în lumea visurilor, dar cu privirea înfiptă drept în ochii mei, care strigau fățiș: „Dar spune-mi, despre ce e vorba!“ E drept că în timp ce d-ta stăteai în lumină, eu nu. Și atunci am putut vedea în voie licăririle bucuriei, pe care n-o poți gusta decât singur, în clipa când n-ai în față oglinda prieteniei de care-ți pomeneam. La urmă, atingându-mă în treacăt de masa durnitale, ca să ies, am văzut că erai în tovărășia lui Sienkiewicz și Balzac. Hannia și Moș Goriot.

- Și de ce n-ai trântit un pumn în masa mea, ținându-mi de îndată discursul ăsta? făcu Adrian cu melancolie.

- Ah! suspină Samoilă. Nu poți cădea din senin peste cineva. Dacă am făcut-o ieri-seară, în Grădina Publică, e pentru că aveam două pahare cu vin în nas.

- Nu-i adevărat, Samoilă! protestă Adrian. Poți să dai buzna peste un om, să-i dăruiești elanurile tale, cerându-i-le pe ale lui, fără să bei ceva. Cea mai bună băutură pentru oameni ca noi este dragostea care ne umple inima și care dospește în noi de la facerea lumii. Beția și veselie ei sunt singurele pe care le cunosc, eu care n-am băut niciodată vin scump. Și e bine că această dragoste mi-a dat brânci - nu mai târziu decât ieri și azi-dimineața - căzând brusc și brutal peste un om amorțit de mizerie și nedreptate, și că am izbutit

totuși să reînsuflețesc jăratul atipit al propriei sale dragoste, pe care nerecunoștința omenească aproape o ucisese. Petrov, am venit la dumneata cu gândul de a-ți vorbi despre acest om și de-a ne uni strădaniile ca să-l câștigam pentru noi și pentru viață, care-i place. Sunt fericit să-ți mărturisesc c-am găsit în dumneata mai mult decât ceea ce nădăjduiam, prietenul care știe să răspundă cu elan unei atari încercări...

- Cine-i omul ăsta? strigă Samoilă, zburându-și sprâncenile și sărind de pe scaun. Dacă este demn de prietenia dumitale, voi fi fericit să aspir la a lui. Cere-mi orice îmi stă în putere și sunt gata să execut: înainte de toate, uite punga mea și casa mea, dacă el e în nevoie!

În picioare, cu brațele deschise, frumoasa-i barbă răvășită, ochii aruncând flăcări de dragoste, Samoilă Petrov întrecea, în ochii lui Adrian, valoarea celei mai frumoase capodopere de artă: „Ăsta, își spuse privind-l, ăsta nu mai e o născocire ieșită din creierul unui mare artist: ăsta este o bucată de om vărsată din măruntaiele lui Dumnezeu. Și este a mea!“.

Prinzându-l de mână, îi zise cu adâncă părere de rău:

- Bunul meu Samoilă! Dumneata cinstești prietenia și mă copleșești, arătându-mi această măreție sufletească. Dar, în cazul nostru, a da, n-ajunge, trebuie să izbutești ca să ți se primească. Deși sunt sărac, fără altă avere decât brațele, am făcut același gest ca și dumneata, cu aceeași spontaneitate, și m-am lovit de un refuz de granit.

- Dar cine-i oare ființa asta ciudată? Nu cumva, din întâmplare, e aceea cu care ai fost văzut, azi-dimineață, prin port?

- El este!

- Vânzătorul de plăcintă?

- Exact. Acest vânzător de plăcintă este primul meu prieten, descoperit ieri la ora două, ca să descopăr, trei ore mai târziu, prietenia dumitale, pe care o doream și o hrăneam în sufletul meu, de atâta amar de vreme. Pe amândoi v-am descoperit din întâmplare. Gândește-te, deci, Samoilă, în ce ocean de neștiință trăim.

Pictorul, vădit tulburat, rămase încremenit, cu privirea agățată de ochii lui Adrian, în care încerca să prindă imaginea lui Mihail, care-i scăpa.

- E român? întrebă, ca și cum s-ar fi trezit din vis.

- Nu, nu e român.

- Din ce țară vine?

- Nu știu.

- Trebuia să-l întrebi.

- Am făcut prostia asta și m-a repezit.
- Tii, ce pasăre grozavă! exclamă Samoilă. Vorbește românește?
- Foarte puțin. Ne înțelegem în grecește, dar mi-a spus apoi că știe șase limbi. L-am văzut chiar eu citind franțuzește.

- Franțuzește? sări Petrov.

- Da, prietene. Și omul ăsta se află într-o mizerie, de unde nici păduchii nu lipsesc.

Pictorul își acoperi ochii.

- Nu se poate... nu se poate! gemu el. Și cine știe ce valoare omenească o fi reprezentând!

- Nu e vorba aici de „cine știe“, spuse Adrian cu fermitate. Sunt sigur de asta. Am petrecut câteva ore cu el și m-am simțit ca un țăntar pe lângă un elefant.

Petrov îl înhață pe Adrian de umeri:

- S-alergăm într-ajutorul lui! strigă el. Trebuie să-l găsim, să-i vorbim înțelept, prietenește, să-l batem, la nevoie, dar să-l scoatem de-acolo cu orice preț!

Adrian zâmbi trist.

- Regăsesc în dumneata primul meu val de generozitate, dar asta nu folosește la nimic sau cel mult va servi să-l îndepărteze de noi.

- Atunci, ce-i de făcut?

- M-am întrebat și eu și am întocmit un plan.

- Ce plan? Cum să facem? se repezi pictorul.

- Ei bine, trebuie să te porți cu el așa cum fac marii artiști necunoscuți în fața gloriei: o lasă să vie la ei singură, slujind-o în același timp cu sinceritate, dragoste și pasiune. Să ne mulțumim, pentru un moment, să fim doi prieteni care vor binele lui Mihail și să-l iubim, pe tăcute, căci unui om, mi-a spus într-o zi mama, poți să-i iei ceva cu sila, dar nu poți să-i dai cu sila.

Apoi Adrian strânse voinicește mâna lui Samoilă și-l părăsi, spunându-i:

- Pe curând!

Cei doi conspiratori ai prieteniei n-aveau să se revadă așa de curând. A treia zi de la vizită, Petrov fu nevoit să plece foarte departe, la țară, ca să facă niște sobe de teracotă în locuința bogată a unui moșier, unde întârzie șase săptămâni. În acest timp, viața lui Adrian nu fu deloc veselă. A mamei sale, cu atât mai puțin. Iar Mihail suferi o nouă lovitură. Era și natural să se întâmple astfel. Mai întâi, fiindcă Leana își luase însărcinarea să repete, în

gura mare, scandaloasa întrebare prin care Adrian o rugase să-i spună dacă putea să-l iubească pe Mihail! Și să-l aducă acolo pe „păduchios!”

- Ce spui de asta! se văita către prietenele ei. Poate fi ăla o relație pentru „oameni bine? “ Numai p-ăla l-a găsit drăguț în tot orașul, ca să mi-l prezinte mie, care la București n-am avut decât cunoștințe simandicoase? Ah ! nu! Asta-i culmea! Mă întreb dacă nu-i puțin nebun...

- Și eu mă întreb, sări o prietenă, dacă prietenia lor nu ține de dragostea turcească sau grecească... În sfârșit, ceva curat nu e, dimpotrivă, dă de bănuț. (Prietenă nu știa că „dragostea“, presupusă de ea între cei doi, poate „depinde“ pur și simplu de bărbatul care se naște într-o hasna, și-o proclamă azi, în cărți foarte elogiare și apreciate, la Paris și aiurea!)

Și pentru că bănuțelile prietenelor Leanei și „culmea“ ei să fie îndreptățite, Adrian le dădu o mână de ajutor: tot timpul liber și-l petrecu numai cu „păduchiosul“. Surd și orb, cu capul sfidător ca un animal frumos, în zori, la prânz, seara, pe ploaie, și pe timp frumos, duminica sau în zi de lucru, Adrian tăbăra pe cel ce întruchipa pasiunea vieții sale. (Bindecuvântată să fie această pasiune, în vecii vecilor, căci dacă lumea va deveni într-o zi mai bună, asta numai grație ei va fi!)

Erau zile când, sculat prea devreme, nu îndrăznea să-l stânjenească pe Mihail la lucru. Ca să-i strângă mâna, Adrian se postă în fața plăcintăriei, din care ieșeau aburi de plăcintă coaptă. Și acolo, ghemuit pe un trunchi de salcâm, cu nasul într-o carte, pândea ieșirea slugii geniale, marele său prieten. Treceau hamalii și căruțașii portului. Treceau fețele și femeile care cârpeau sacii. Trecea toată suflarea matinală a mahalalei harnice. Adrian nu vedea, n-auzea nimic! Și, Doamne! ar fi avut ce, fiindcă lui îi erau destinate, strâmbături de văzut și răutăți de auzit, Și pe unele, și pe altele, viața ni le oferă din plin, în aceiași măsură cu dragostea.

„...Naivule, care-l iubești pe Mihail cu o tandrețe „suspectă“, mergi înainte surd și orb, continuă-ți drumul.“

Calm, sincer, neclintit în singurătatea sa, de neabătut în consemnul său, Mihail accepta avalanșa pasională a „nebulului“, se apăra cum putea mai bine și-l înțelegea, înțelegea că n-are nici o vină, că el era totul în cabala pe care strada Grivița o urzea împotriva amândurora, doar pentru că Adrian îi arăta o dragoste, veche de când lumea, fără să se sinchisească de ochii răi ce-i pânneau. Era precum copacul care-și înalță ramurile în prea plină lumină a cerului, fără a roși de înflorirea lui. Și, aproape egal de fericiți, cei doi prieteni se dăruiau arzătoarelor discuții sentimentalo-filozofice,

lăsându-le pe cumetre să clevetească, în spate, despre „ailaltă haimana, venită de peste nouă mări și nouă țări, oploșită în dugheana albanezului, încă și mai murdară decât patronul ei și tot așa de lacom să facă avere la noi, ca să nu mai pomenim de relațiile cu feciorul spălătoresei, care aleargă după el ca purceaua în călduri după vier!“

Cât despre biata spălătoreasă, ea - la fel ca și Mihail - se ținea dreaptă și înfrunta grindina ce cădea aproape de peste tot; dar când se întâmpla ca „grindina“ să pornească de la propriul ei fiu, atunci, încovoiată, plângea cu coatele pe genunchi și cu amândouă mâinile acoperindu-și capul, ca și cum s-ar fi apărât. Căci Adrian, crunt ca toți inocenții și nemilos ca orice copil răsfățat, cerea, zi și noapte, mamei sale, să-l primească pe Mihail acasă la ei, să-l considere „ca băiatul cel mare“. Numai atât!

Sărmana mamă acceptase cu dragă inimă să spele și să repare rufăria sărăcăcioasă, pe care Adrian i-o aducea fără știrea lui Mihail; ba îl și îmbogățise cu câteva cămăși purtate, căpătate de prin casele înstărite și se oferea să-l recomande călduros, pentru o slujbă mai bună la stăpânii ei. Dar ca să-i dea adăpost în căminul ei?

- Ehei, copile! îi spunea lui Adrian, nu știu cum să mă dezvinovățesc în ochii oamenilor, că te-am adus pe lume pe tine, singura mea avere, și tu ai vrea ca eu să adopt o nouă comoară de teapa ta? Fie-ți milă, băiatul meu!

Adrian, răspundea:

- Puțin îmi pasă! Eu nu trăiesc cu „oameni**“, ci cu tine și oameni ca Mihail. Oamenii? Să-i ia ciuma! Dacă s-ar ocupa de mine, cât mă ocup eu de ei, aș fi desigur mai mulțumit să-i văd sătui și să-i știu la adăpost, decât crăpând de mizerie. Asta-i toată omenia mea față de cei care fiu cer decât atât de la viață. Și fie că li-e sau nu pe plac, eu nu mă despart de Mihail.

- Și Leana? îl întrebă maică-sa. Ai să vezi c-o să fugă de la tine.

- N-are decât! Bocancii lui Mihail îmi sunt mai scumpi decât ea.

- Dar Mihail nu este decât un prieten. O să ai nevoie de-o femeie.

- Am întâlnit o sută până acum și o să mai găsesc o mie, mâine; numai să consimt a fi măgarul lor. Arată-mi o femeie care să fie dublată de un Mihail și sunt gata să înghit un chil de gaz! Cât despre rest, voi face tot ce vrei, dacă poți să-mi arăți un al doilea Mihail.

Oțeliți în nevinovata lor pasiune, cei doi prieteni continuă să se întâlnească, la fel ca doi îndrăgostiți, înfruntând limbile clevetitoare, ochii dușmănoși și chiar ocările în față.

Dar, într-o dimineață, tare devreme, pe când Adrian îl întovărășea pe Mihail în cei două sute de pași, obișnuiți înainte de despărțire, îi surprinse, chiar la cotitură străzii Grivița, un uruit de trăsură, cântec de vioară și urlete răgușite de bețivi. Și în clipa când se opriră din mers ca să vadă cine erau cheflii matinali, aceștia săriră brusc din trăsură: cei trei frați Scatiu, trei turbați, care se năpustiră asupra celor doi prieteni, pe mutește, fără o vorbă sau înjurătură. Mihai și Adrian abia avură timpul, unul să se debaraseze de coșul său, celălalt să pună mâna pe-o piatră, că se și treziră la pământ, complet năucii de lovituri de pumni și picioare, marfa răsturnată în țarină, tăbăcită înadins cu picioarele de cei trei haidamaci, care, satisfăcuți, se urcară în trăsură și-și luară tălpășița, fără să sufle măcar o vorbă.

Totul dură un minut. Chelfăneală neînsemnată la Brăila, fiindcă nu cursese sânge și nici vreo coastă ruptă. Ceea ce-l făcu pe Adrian, adunându-se de jos, să tune împotriva slăbiciunii sale fizice:

- Of, Doamne! dacă mi-ai fi trimis în clipa asta un deget de-al lui Codin, mi-ar fi fost de-ajuns să răpun pe cei trei borfași. Mihail, adunând ceea ce rămăsese nestricat din marfă, obiectă filozofic:

- Paguba nu-i mare, dacă cei trei geloși or fi măcar satisfăcuți... Și dacă noi o să fim în stare, numai cu atât să ne răscumpărăm dreptul la împământenire, tot noi trebuie să le mulțumim.

În primele zile ale lunii august, Petrov se întoarse de la țară, negru ca un ȋigan și triumfător ca un războinic victorios. Se dedase vieții țărănești și își neglijase adesea lucrul, ca să dea o mână de ajutor celor împovărați de munca câmpului, cunoscă o bună parte din acele nedreptăți administrative, care rămân nepedepsite pentru totdeauna, iar seara se adăpase la dulcea poezie populară, în tovărășia greierilor și a furnicilor îndrăgostite.

Pus la curent de Adrian, despre căinoșeria mahalalei care-i umilise, pe el și pe Mihail, luându-i la bătaie, Petrov deveni furios și vru să plece îndată în căutarea fraților Scatiu.

-Îi știu ce le poate pielea, spuse el; ăștia sunt plevușca portului. Și n-o să-mi fie greu, nici trei contra unu, ca să le rup coastele.

Adrian îl potoli:

- Asta ar naște răzbunări și ne-ar sili să trăim viața lor de răfuieli neîncetate. Nu țin deloc la așa ceva. Iar Mihail și mai puțin. N-o să mai vrea să te cunoască.

- I-ai și vorbit despre mine?

- Mult.

- Ei bine, se-arată dornic să-i fiu prezentat?
- Nu arată nimic. Nu mi-a răspuns o vorbă, la tot ceea ce i-am spus despre dumneata. Dar asta nu înseamnă nimic, la un om ca el. Nimic nu ne împiedică să mergem numaidecât în port, să-l găsim, cu condiția de-a fi discret, prudent.
- Dar cum o să mă înțeleg cu el? Ca orice brăilean de baștină, cunosc limba greacă, dar mi-e greu s-o vorbesc.
- Mi se pare că el vorbește și rusa, opină Adrian.
- Oh, atunci, strigă Petrov, sunt călare pe situație.
- Ferește-te să nu dai în gropi. Și lasă-mi mie sarcina periculoasă de a-l face să vorbească fără voia lui sau să accepte cutare propunere, care nu-i spune mare lucru.

Într-o după-amiază fierbinte, când se afla acasă la Samoilă, Adrian hotărî să prezinte pictorului pe Mihail. Acesta, tot pălăvrind, desena în cărbune, sub privirea distrată a lui Adrian, care cerceta - fără să-și dea seama - sufletul pictorului, spre a se încredința de sinceritatea sa.

Observând înfățișarea spilcuită a lui Petrov, îi spuse:

- Știi, nu trebuie să fii în contrast prea izbitor cu zdrențele lui Mihail... O simplă măsură de prevedere.

- Vrei să mă gătesc cu salopetă de sobar? Mi se întâmplă adesea să ies astfel, atunci când îmi car materialul necesar.

- Nu! spuse Adrian. Pune-ți, pur și simplu, niște haine mai purtate, ca ale mele.

Samoilă se execută. Nu-și mai puse guler, la fel că Adrian, și ieșiră.

Afară, arșița soarelui îi sili să cotească drept prin Grădina Publică, care le reaminti cu duioșie de prima lor întâlnire, dar trebui să părăsească iute marea alee, ca să evite două cunoștințe ale lui Petrov, ce flecăreau pe-o bancă.

- Țștia-s niște „pisălogi“, lămuri pictorul, târându-l pe Adrian pe o potecă singuratică, - sectari închistați în formule mai rigide decât o stâncă. Nu-mi plac, își trec viața fără să dea ceva din ei, te ciupesc de bani fără rușine și îți compromit cele mai frumoase năzuinți omenești.

- N-am relații cu ei, răspunse Adrian. Și ei mă lasă-n pace. Fă ca mine. Sectarismului, oricare ar fi el, îi lipsește bunătatea, chiar când o monopolizează. E contrariul vieții care n-are nimic exclusivist, nici chiar în moarte, al cărui soroc e adesea amânat. De asemeni, mă străduiesc să

înțeleg și să tolerez tot și toate, cu condiția să nu mi se impună ceea ce-i potrivit felului meu de-a fi. Altminteri, devin violent.

- Suntem făcuți ca să ne înțelegem! strigă Petrov. O să facem tustrei o frumoasă trinitate, dacă și Mihail o fi ca noi.

- El e mai dihai decât noi, spuse Adrian, voind să revină asupra celor spuse. Dar pictorul îi retează urmarea, cu o exclamație bruscă, în fața priveliștii ce se oferea ochilor în acea clipă, ca o încântare, la picioarele lor:

- O-o-oh! privește, Adriene, ce peisaj e astăzi! Ai crede un relief pictat de-un artist impresionist și mai aproape de noi, cum nu l-am văzut niciodată! Toate amănuntele parcă sunt sculptate cu dalta.

- Ai impresia asta, fiindcă se apropie furtuna, observă Adrian, absorbit de priveliștea portului și a deltei nesfârșite. Deși obișnuiți din copilărie cu această panoramă, duioșii noștri hoinari fură pe deplin cuceriți, dar fiecare în felul său. Samoilă, pictor, necunoscând vreodată mizeria, distingea mai degrabă latura decorativă, în timp ce Adrian nu putea dezlipi frumusețea unei imagini de amintirea ei dramatică. Astfel, bălțile cu stufărișe de papură, pajiștile cu sălcii plângătoare, brăzdate de acele canale naturale ce sclipeau ca argintul viu, îi reamintea pe Codin și sfârșitul său dramatic, pe moș Dumitru și înjunghierea frumosului armăsar. Priveliștea minunată a portului îi producea, de asemenea, o emoție ciuruită de tristețe.

Aceste șiruri nesfârșite de oameni în cămașe, mergând cu pași mărunți să-și deșerte sacii în pântecul vapoarelor; acei vlăjgani care Țopăiau cu povara în spate și își puneau piedici în glumă, care fredonau voioși, aruncau mășcări femeilor și păcăleau pe cel ce-i privea, cu buna lor dispoziție, Adrian îi cunoștea. El știa că la începutul zilei, în timpul formării echipelor, acești tovarăși sumbri, feroci, gata de omor, își dispută dreptul la viață, cu cuțitul în mână. Câte neveste, câte mame deznădăjduite nu văzuse el, alergând de-a lungul cheiurilor, smulgându-și părul în fața băltoacei de sânge închegat al bărbatului sau fiului, căzut pe celălalt „câmp de onoare“ al civilizației moderne.

Iată de ce, arătându-i lui Petrov, Adrian spuse cu tristețe:

- Vezi oamenii aceia de colo? Ai crede că-s la nuntă. Tocmai asta mă întristează. Văzut-ai vreodată un cal Țopăind, în timp ce-și trage povara istovitoare? Oricât de uitucă și de căptușită cu veselie ieftină ar fi inima animalului-om, eu nu înțeleg totuși această putere de-a îndura, care-i justifică sclavia milenară. Este adevărat că munca trebuie făcută cu inima voioasă. Dar ce muncă? În nici un caz aceea pe care o obții cu șişul, dând

apoi pe brânci. Acest fel de muncă ar trebui să-i pună pe oameni puțin pe gânduri...

Privindu-i apoi pe lopătari, care uscau cerealele, vânturându-le cu lopeți de lemn, Adrian adăugă:

- Mi-s dragi mai mult lopătarii... Ei nu lucrează la bucată. Se vlăguiesc din greu pentru doi lei pe zi, dar vezi cel puțin că-și dau seama de truda lor. Sunt niște biete animale de povară, care nu cunosc bucuria și-și blestemă viața.

- Tocmai la ei mă uitam, de când sunt aici, răspunse Samoilă. Nu mă satur niciodată de priveliștea muncii lor; e cea mai bogată în mișcări frumoase, în colorit și cea mai curată dintre muncile portului. Îmi reamintește scenele pe care le văd în fiecare an la țară, în vremea treieratului.

Lui Adrian îi reaminteau altceva miile de hectolitri de grâu, răspândite pe rogojini uriașe și vânturate de lopătar. Îi reaminteau munca cea mai ucigătoare și mai prost plătită din port; munca întâmplătoare, ce greva adesea până la ruină prețul de cost al mărfii, amenințată de încingere. Era considerată o muncă ușoară, o pacoste neașteptată, ce cădea peste un câștig sigur. Nici un om tânăr și în putere nu se grăbea s-o caute. Dar într-o societate clădită pe nedreptate, orice trudă își găsește omul ei. Astfel, lopătarii se recrutau dintre bătrânii uitați de moarte, printre prăpădiții din cauza băuturii, femeile fără căpătâi și nici un dumnezeu, copiii vagabonzi, gălbejiți, ce nu-și mai amintesc să fi rostit vreodată cuvintele mamă și tată. Toți sunt plătiți cu o leafă de mizerie, știindu-se că munca asta n-are importanță cine o execută.

Doamne! Nu-i o muncă de titan, să iei cerealele cu o lopată de lemn și să le vânturi. Într-adevăr, ai spune că-i o joacă: lopețile înșfacă grăunțele, într-un elan ritmat și le aruncă spre cerul de foc. Praf de aur care arde în soare. Grămada din stânga scade; cea din dreapta se mărește. Și desigur, priveliștea nu-i lipsită de frumusețe, dar lopătarul nu vede, nu simte nimic. El vântură, vântură întruna, vagoane întregi, pe zi. Și dacă i se întâmplă să vadă și să simtă ceva, este astrul zilei care înaintează cu pași de melc; e ochiul supraveghetorului atunci când vrea să pună lopată jos, ca să scuipe în palme; sunt brațele sale de plumb, însăși viața inutilă a bietului lopătar.

- E ora patru, spuse Adrian, scoțându-și ceasul. Haide să-l căutăm pe Mihail.

Abia se urniră din loc, că un vânt rece îi izbi în față. Cerul se întunecase deodată. Nori negri, grei, se roteau deasupra lor, amenințatori. Fapt obișnuit vara, în zilele de arșiță mare. Trecând prin față casei unui cantonier, auziră o voce de femeie care striga în curte:

- Să strângem iute rufele! O să avem furtună...

O sută de pași mai încolo, picături mari de ploaie, grele și reci, le șficui fața.

- Asta ne trebuia acum! zise Adrian. O să-l scăpăm pe Mihail.

Își ridicară gulerul de la haine, își traseră șepcile pe urechi și o luară la picior. În labirintul magaziilor, cu liniile ferate blocate de vagoane cu cereale, ploaia cădea cu găleata. Biciuită de vânt, se transformă îndată în vijelie. Furișându-se de-a lungul zidurilor; trecând deseori de-a bușelea pe sub vagoanele ce le tăiau calea; sărind peste băltoace mari de apă și șuvoaie spumegânde, care le barau trecerea pe la toate răspântiile, cei doi prieteni ajunseră în sfârșit în piața portului și se urcară într-un vagon gol, la adăpost. Erau uzi ca niște șobolani ieșiți din apă și atât de obosiți, încât abia că nu-și puteau trage răsuflarea.

Se priviră unul pe altul și izbucniră în hohote de râs zgomotos. Samoilă, mai ales, cu vocea lui puternică, acoperea zgomotul furtunii, De sub șapca neagră a lui Adrian, decolorată de ploaie, o apă negricioasă îi șuruia pe față, prelingându-se pe cămașa îngrozitor de murdară, în timp ce din barba lui Petrov, ascuțită, ca de țap, apa se scurgea ca dintr-o streășină. Înfățișarea pictorului era de nerecunoscut.

- Nu s-ar putea spune acum, că am avea nevoie de umbrelă! urlă Samoilă.

- ...Și nici c-am fi venit aci să căutăm un vânzător de covrigi, într-o piață neacoperită, adăugă Adrian, care se căznea să vadă prin perdeaua de apă impresionantul spectacol ce se înfățișa ochilor.

Într-adevăr, acest spectacol merita să fie văzut, fiindcă nu se asemena deloc cu ceea ce contemplaseră până mai acum o oră. În piața portului, largă de câteva hectare și spălată de trâmbele de apă furioase, un imens talmeș-balmeș, de oameni, căruțe și cai, se luptau în furtună, cu un tragic-comic vrednic de milă sau se lăsa copleșit, neputincios, de forța maiestuoasă a naturii dezlănțuite.

Furnicarul de hamali alerga acum cu pași de struț, în căutarea unui adăpost, fiecare vrând să-și apere cu ajutorul unui sac, mai degrabă hainele decât trupul aproape gol. Circa cinci sute de căruțași, grămădiți claie peste

grămadă eu căruța lor cu un cal (ghioci), se zvârcoleau într-o mișcare greoaie de mulțime apucată de spaimă, urlau, înjurau, biciuiau animalele orbite de potopul biciuitor; desprinzându-se în pâlcuri o ștergeau din loc.

Se mai aflau apoi cei care se mișcau greoi, încet, resemnați, ca de pildă vânzătorii ambulanți, împovărați de marafeturile lor, vânzătorii de fructe, pepeni, băuturi răcoritoare; bucătari care frigeau pe grătare ambulante pește mărunț sau bucăți de ficat și măruntaie, gustări pe care le ofereau muncitorilor, la orice oră din zi.

Dar ceea ce reținea mai mulți privirile celor doi prieteni era lupta înverșunată a sărmanilor lopătari, singurii muncitori din port siliți să uite de apărarea propriei lor piei, până ce nu adăposteau aurul fragil ce li se încredințase, să-l acopere grijuliu eu prelate priponite la colțuri cu bolovanii mari și numai după aceea să se pună și ei la adăpost. Ori, pe vijelia asta, osteneala lor era o muncă de-a surda, o muncă de Sisif.

La vreo sută de metri de vagonul în care se refugiaseră cei doi spectatori ai noștri, o pereche de lopătari părea deosebit de greu încercată de furtună. Bărbatul și femeia trebuiau să se descurce singuri cu piramidele de porumb. Nimeni nu le sărea în ajutor.

Petrov îi arată lui Adrian:

- Ia privește la cei doi de colo. Câtă trudă, ca să mențină prelate.

În bătaia vântului, prelatea, foarte mare și grea ca plumbul, se îngreunase și mai mult din cauza apei căzute; abia priponită într-o parte, le scăpa îndată din mâini, se umfla și se ridica în aer ca un balon. Și bietele brațe, istovite de oboseală, de vârstă, de nemâncare, se căzneau într-un chip jalnic s-o întindă deasupra boabelor înecate de apă.

Bărbatul urla de mânie, femeia, cu fusta lipită de picioare, cădea în genunchi de zece ori pe minut. La un moment dat, vântul îi smulse prelate din mâini și o aruncă peste bărbat, care dispăru sub ea.

În fața acestei scene hazlii, Samoilă se porni pe un râs cu hohote. Adrian nu-l imită, zâmbi doar ușor, temându-se de-o urmare oribilă. Și într-adevăr, bărbatul ieși de sub prelată, luă un bolovan de râu și-l azvârli asupra roabei sale. Izbită drept în piept, nenorocita se prăbuși.

Această sălbăticie smulse celor doi prieteni un strigăt de groază. Dintr-un salt, Petrov coborî din vagon, străbătu distanța cu pași mari și aruncându-se asupra bărbatului hain, îl culcă la pământ cu un pumn tot atât de greu, ca și pietroiul primit de femeie. Adrian îl ajunse îndată și amândoi ajutară pe nenorocita care sângera pe gură și pe nas.

Portul era acum gol. Vijelia băntuia cu furie. Dunărea și bălțile nu se mai zăreau, înghițite de perdeaua cețoasă de apă care cădea în cascade pulverizate de furtună. Și aici, patru nenorociți doborâți de-o tristețe pe care n-o bănuia nimeni.

Nesinchisindu-se de ploaia torențială, Adrian și Petrov reușiră să oprească hemoragia femeii, care părea moartă. Pictorul, amenințator ca un arhanghel bărbos, se răsti la bărbat, promițându-i că o să-l dea pe mâna jandarmilor. Dar bietul om, căzut în băltoacă, se resemnase în fața nenorocirii și se uita binevoitor la Petrov.

- Ia privește, îi zise, arătându-i marfa înecată, ai putea barem să te ostenești ca s-acoperi porumbul ăsta, fiindcă ai crezut că nu-mi erau de ajuns furtuna și prelată și că-mi mai trebuia și pumnul tău pe deasupra.

- Puțin îmi pasă de porumbul tău, brută! îi strigă Samoilă. Nu vezi că ți-ai omorât femeia?

- Nu te prăpădi cu firea pentru ea, îl liniști bărbatul. A văzut ea altele și mai dihai, și n-a crăpat. „Femeia, ca și pisicile, are șapte suflete“.

La auzul acestor cuvinte, nevasta scoase un urlet sălbatic, se ridică sprintenă, ca și cum nu i s-ar fi întâmplat nimic. Apucând o lopată care înota în apă, o ridică să-și lovească bărbatul, dar alunecă și căzu grămadă, plângând peste el, peste lopată și peste o întreagă viață de mizerie.

- Vedeți? făcu omul, râzând. Nu v-am spus eu că n-a murit?

Apoi, revenind la datoria sa, zise:

- Dați-mi o mână de ajutor ca să acopăr acest terci și p-ormă o ștergem de-aici.

Adrian și Petrov apucară prelată, cu brațele lor viguroase, și o propti, cu bolovani mari, din lava vulcanică, ce se folosesc la pietruirea străzilor. Lopătarul adună cele două lopeți, își pescui din apă catrafusele și strigă femeii, care plângea întruna:

- Aide, scoal' d-acolo, vacă! N-o să crăpăm așa de curând, nici eu, nici tu! Hai, mișcă-te! Mai avem încă mult porumb de vânturat împreună, pân-să ajungem la capătul chinurilor.

Acest fel de mângâiere înduioșă pe Samoilă. Viața înfricoșetoare a celor două făpturi îi apăru în toată grozăvia. Avu remușcări că-l lovise pe bărbat. Văzându-l îndepărtându-se cu femeia lui, reflectă: „Cu ce i-am venit în ajutor? În loc să sar la timp, m-am distrat, privindu-l cum se lupta cu nenorocirea lui și nu m-am urnit din locul meu decât ca să-l pocnesc. A avut dreptate să mi-o spună“.

Apoi, către Adrian care mergea gheboșat:

- Hai să-i poftim la un pahar cu noi!

Alergară după lopătari, ajungându-i. Petrov li se adresă:

- Ascultați: credem că după o astfel de baie, n-o să fie greu să beți împreună cu noi o juma' de țuică... Haideți... Ploaia nu pare s-aibă chef de stat. Dacă o să iasă soarele, ne înapoiem cu toții la „terciul” vostru.

La această invitație, figura lopătarului se luminează. Fața lui mare, scofâlcită și brăzdată de cute adânci, tresări de bucurie.

Zise:

- Ah! ai vorbit mai frumos decât sfântu Ion Gură-de-Aur! Domnul să te binecuvânteze! Muream de poftă ca să pun un strop de rachiu pe limbă, dar n-am decât un singur gologan, cu care aş putea să-mi plătesc un păhărel... Da! vedeți dumneavoastră, n-aş putea să beau de unul singur și muierea să stea colo în fața mea, privindu-mă și înghițind în sec. E destul de amărâtă, ca s-o mai oropsesc și eu.

- Îți place mai bine să-i arunci un bolovan în cap! zise Petrov.

Omul își ridică lopata spre cer:

- Eh, da, dom'le! Asta ți se pare poate caraghios, nu? Dar intră te rog în pielea mea, timp de opt zile: ai plesni acolo, ca un pui de broască pe care-l strivești sub talpă: poc !...

Râseră toți patru. Femeia, încă plină de noroi și sânge, își aprobă bărbatul:

- Da, domnule! ați fi crăpat, cu siguranță! Grupul se îndreaptă spre intrarea în Docuri, unde cârciumile muncitorești sunt așezate în fața pescăriei. Privindu-i din urmă, ai fi zis: patru naufragiați scoși acum din apă. În umbletul lor, bălăbănindu-și brațele, trupurile păreau schiloade, iar picături de apă murdare li se scurgeau de pe mâini și din mânecile hainelor.

În mai puțin de-o jumătate de ceas, furtuna înecase ținutul și dispăruse. Pe cerul de-un albastru sclipitor, nu zăreai decât câteva frânturi de nori alburii, resfirați ca niște zdrențe. Soarele reapăru arzător. Munții Marinului erau mascați de aburi, care se ridicau greoi, fumurii, ca și cum niște căldări uriașe ar fi clocotit undeva în vale. O oboseală generală stăruia asupra naturii, vlăguită de furtună.

Pe pământul încă acoperit de apă, sute de broscuțe, nu mai mari decât un bob, țopăiau încoace și încolo, riscând la orice pas să le strivești: poc ! sub talpă.

Portul, spălat, împrăștiat, reînvia. Un furnicar de oameni se ivi buluc prin ușile vagoanelor și dughenelor, sau revărsați din adâncul vapoarelor și șlepurilor, ca albinele din stupul lor. Cei care se udaseră și trebuiau să lucreze, se dezbrăcau până la cămașă, își întindeau vestmintele la soare și reîncepeau munca întreruptă.

Lopătarii alergară primii la grămezile lor de cereale. Perechea care întovărășea pe Adrian și Petrov, alergă, la rândul ei, urmată de aceștia și vorbind cu glas tare. Prelata fu ridicată, porumbul întins într-un strat mare și subțire, pe care începură apoi să-l vânture neîncetat cu lopețile.

Tot trudind, bărbatul vorbea singur, neobosit, în timp ce cei doi prieteni - tot sperând întruna să-l vadă pe Mihail apărând din vreun cotlon - îl ascultau și se prăjeau la soare:

- ...Nu trebuie să ai necaz pe mine, dar asta e... spunea el. E bine să te înfurii, să lovești un necunoscut și să-i zici: bestie!... dintr-o pricină sau alta... Dar încearcă să te pui în locul lui... De pildă, să vânturi ca mine porumbul și sărăcia, timp de treizeci de ani... Da, treizeci de ani! și atunci ai vedea... Hm!... pe dracu... Nu ești de piatră... Ții cât ții, până-ntr-o zi, când plesnești ca o cămașă argăsită. Dar cămașa o arunci, pe când pielea... eh, păstrezi totdeauna un pic de milă pentru ea, oricât de urâtă și tăbăcită ar fi...

Și-apoi, ce? N-am fost și eu băiat tânăr și frumos? N-am crezut și eu c-am s-apuc cu mâna luna de pe cer? N-aibi teamă: nimănui nu-i place răul... Ești împins la rău, asta-i totul...

Tata era fierar și eu am vrut, din toată inima, să devin fierar, căci gologanii picau la fiecare bătaie de baros pe nicovală: Dar, of! of!... Barosul lui nu cădea numai pe nicovală, ci și asupra mea, feciorul lui, un ștregar de unsprezece ani. Aha, te miri? Ei bine, toate oasele-mi sunt zdrelite de barosul tații. Și afurisit să fie numele lui Dumnezeu, dacă tata n-a avut milă de oscioarele mele, cum vrei mata, ca lumea să aibă mai multă?

Uite, mata, care m-ai dat peste cap adineauri cu un pumn, nu ești om rău și totuși mi-ai făcut un rău. De ce? Pentru că-mi lovisem femeia... Dar știi de ce am făcut asta? Nu pentru că era vinovată, nu! Toată vina noastră e că suntem niște bieți oameni sărmani. Atâta!

Vina e mai întâi a tatii, care mi-a rupt oasele, la o vârstă când alți copii sunt ajutați să se îmbrace. A trebuit să fug de-acasă, să hoinăresc prin port, să rup plumbii la vagoane, să fur grâu și să trăiesc... Da! Să trăiesc! Aci, alții mi-au rupt coastele, înainte de-a mă băga la închisoare.

Apoi urmară ani lungi, când nu știai ce înseamnă să te culci într-un pat, ci numai prin hambare, în poduri cu șoareci morți care puteau, sau cu alții vii care-mi alergau noaptea pe piept... în sfârșit, milităria: trei ani... Și-aci mi-au rupt coastele...

Nimic de zis, trebuie să-ți aperi țara și tot așteptând să fie atacată, ești snopit cu bătaia în fiecare zi!

De-atunci, iată au trecut treizeci de ani de „lopată“ și sărăcie; mereu înghițind praf, mereu încovoiat, mereu borș de fasole și mămăligă rece, și cămașa jechoasă, și casă ca un grajd, și țuica păcătoasă.

Și mai ce încă?

(Omul se opri din lucru, se sprijini în lopată și privi pe Adrian și Petrov, sfidător.)

Ce? Venit-a cineva să mă întrebe: „Ia spune-mi, nu cumva te doare rău, când ți se rup coastele?“ Nimeni! Sau, ba da: muierea aia de colo, pe care era s-o omor adineauri... Adesea, ea m-a tras pe șale cu oțet și usturoi. E bună, destoinică... Iată de ce nu mă lasă inima să beau singur un păhăruț de țuică, ci mereu împreună... Nu-i așa, Stano!

- Așa e, așa e, Toadere! bolborosi femeia. Da' să nu mai arunci cu bolovani în mine!...

Cei doi prieteni se depărtară.

Înainte să dispară în labirintul magaziilor, se uitară pentru ultima dată la lopătari. Lopețile lor aruncau grăunțele de aur, tot mai sus, spre soare.

Mergeau agale, tăcuți și cam dezamăgiți, cotind printre magazinele cu cereale, amândoi în cămașă, cu hainele pe mână, ude, pantalonii lipiți de coapse. Temându-se de răceală, Adrian spuse:

- Să mergem la Procop, să ne încălzim cu un ceai cu rom și să ne uscăm hainele.

Tot vorbind, era cât pe-aici să calce pe o pereche de picioare încălțate, care ieșeau în afară pe trotuarul strâmt; era Mihail! Cu hainele uscate, liniștit ca un pașă, silabisea un ziar românesc, de seară, tolănit cât era de lung pe una din acele scări scurte și foarte înclinate ce se află la intrarea magaziilor.

Adrian trase un chiot scurt de plăcere, asemănător cu al rândunelelor buimăcite și se repezi la mâinile lui Mihail, în timp ce Samoilă fremăta ca un armăsar nebun, cu ochii mari deschiși.

- Na! asta-i bună! Vorbeam de lup și lupul era la ușă! exclamă Adrian.

Aceste dovezi de prietenie nu produsese asupra lui Mihail alt efect, decât că se răsturnă mai bine pe spate și zâmbi în felul său sceptic, voluptuos, cu pleoapele întredeschise, apărându-se parcă de soarele strălucitor care scălda strada singuratică.

- Ce faci acolo? întrebă Adrian.

- Aștept... răspunse Mihail cu o lene nemăsurată:

- Și ce aștepti? Sfârșitul lumii?

- Nu... Aștept să se scurgă apa.

- Ce apă?

- Apa de ploaie... Colo, la răspântie, e o băltoacă mare care împiedică trecerea.

Petrov, cu privirile ațintite setos pe Mihail, turba că nu se putea amesteca în vorbirea lor grecească, Adrian îi pricepu neastâmpărul și văzându-și prietenul bine dispus, îl atacă fățiș:

- Știi cine-i omul ăsta? făcu, misterios.

În loc de răspuns, Mihail ridică ușor din umeri, cu un aer ce voia să spună: „Tu descoperi oamenii ca balegile pe o pășune“. În fața acestei neîncrederi, Adrian se aprinse. Încreți sprâncenele, își umflă pieptul și înaintă spre Mihail ca un berbec, ceea ce nu displăcea deloc celui alt. Cu pasiune, abia trăgându-și sufletul, îi reaminti pe scurt tot ce-i vorbise despre pictor: sinceritatea lui, entuziasmul și dragostea pentru toate artele, marea sete pentru prietenie și arzătoarea dorință de a-l cunoaște și iubi pe Mihail.

Totul nu dură nici trei minute. Dar, din clipă în clipă, și fără să se smulgă din nepăsare, ochii întredeschiși ai lui Mihail se făceau mari, pe măsură ce torentul cuvintelor se rostogolea în căldura mocnită de pe buzele lui Adrian. Și când acesta conchise, spunând convins, cu credință:

- Pun capul jos, dacă o să regreti vreodată că i-ai dat mâna!

...Ai fi putut vedea că din dulce-farniente-le lui Mihail nu mai rămăsese decât voința de granit, ce-i pironea trupul pe trepte, în timp ce în pupilele ochilor săi mari strălucea mărturia: simt, văd, înțeleg.

O clipă de șovăială, o clipă de efortare (oh, numai să cocheteze cu pesimismul său învins!) și iată-l pe Mihail că-și urnește frumosul tors (ca și cum l-ar fi smuls dintr-o strânsoare neplăcută), se ridică încetinel, drept în fața lui Samoilă (care crapă de fericire), îi întinde mâna sincer, cu privirea înfiptă în ochii lui, apoi...

Apoi Adrian nu mai înțelese nici un cuvânt care ar fi putut să trădeze ce-și spuneau. Urechile lui auziră o duioasă învălmășeală de cuvinte rusești,

debitate melodios de buzele cărnoase a doi oameni și care i se așternea ca un balsam pe inimă. Rezemat alene de zid, cu ochiul atent (gata să sară la cel mai mic semn de neînțelegere), Adrian le transmitea efluviile acelei pasiuni care sudează sufletele și de care inima sa era arhiplină. Ochii lui neînduplecați mângâiau cele două figuri prietene; a lui Petrov, îmbrățișată de flacăra soarelui și de flacăra propriei sale inimi: a lui Mihail, aurită de același torent de flăcări roșietice, dar imobilizată de binecuvântata stăpânire a sufletului său îmblânzit.

Și în timp ce Mihail și Petrov se certau unul cu altul, într-o limbă de neînțeles, el, Adrian, deslușea în această primă comuniune forța atotputernică a prieteniei, care se descoperă prin ea însăși și se oglindește în propriu-i chip. În orice colț al pământului ar apărea, prietenia biruie zidurile cele mai de nepătruns, simțindu-se atrasă de cel care prețuiește dragostea și căruia ea îi este lege și regat.

Prietenie... Nu încerc să te explic; aș vrea să te cânt...

După acest grabnic și scurt schimb de tatonări afectuoase, Mihail, care-și știa prietenii uzi până la piele, înhață coșul gol și se îndreptă spre „Vadul Comorofcei“, unde ajunseră aproape în fugă. Aici se afla mahalaua lipovenilor. Căscioare și cocioabe nesănătoase, îngrămădite unele peste altele, se cațără pe povârniș, de unde se prelungesc până în fața ultimelor case de pe strada Grivița și chiar în Comorofca, cu care n-au nimic comun; bravii lipoveni - toți pescari și hamali cu apucături potolite. Este drumul obișnuit, la înapoiere, al lui Mihail, după vânzarea de seară. Aici, vânzătorul de plăcinte împarte micilor lipoveni resturile rămase în coșul său, tot așa cum o face și cu copiii greci, în cealaltă extremitate a portului. Îi și văzu cum se distrau, bălăcindu-se în apa nisipoasă, care șerpuia din vârful coastei surpată de ploaie. În zdrențe, cu capul și picioarele goale, murdari, îl întâmpinară pe Mihail cu strigăte de bucurie; mai timizi decât grecii, aproape se fâstăciră când îl văzură însoțit de doi străini.

Mihail își rugă prietenii să stea mai la o parte, de teamă să nu-i sperie. Și se duse să împartă resturi de covrigi și grămăjoarele de foi grase și dulci, căzute de la plăcintă. Îl încercuiră și tot mâncând, răspundeau prietenului lor care-i chestiona. Un băiețel de vreo opt ani se bucura îndeosebi de favorurile lui Mihail. Era un gălbejit, cu părul blond și lins. Când își ridica căpșorul, vedeai doi ochi verzi, suferinzi. Vocea îi era atât de înceată, încât Mihail îi cerea uneori să-i vorbească la ureche, ca să-l audă. La urmă, dispărură amândoi într-o colibă din chirpici, acoperită cu trestie, povârnită

toată și împestrită cu crăpături adânci. Mihail întârzie câteva minute înăuntru. Se întoarce singur, nu dădu nici o explicație și începu să urce, urmat de Adrian și Samoilă, care nu îndrăzniră să-l întrebe nimic. Observară, însă, că se căznea să-și ascundă o tulburare și-i respectară tăcerea.

În capul „Vadului“, Mihail intră într-o băcănie, unde ceru, pe socoteala stăpânului, brânză, untură și zahăr. În timp ce-l servea, puse coșul jos și se retrase într-un colț, ce părea să-i fie familiar. Acolo, așezat pe-o ladă, începu să răscolească în voie într-un morman mare de cărți vechi aruncate alandala, foarte prăfuite și majoritatea făcute ferfeniță.

Adrian șopti la urechea lui Samoilă:

- Pun rămășag că-și consultă biblioteca.
- Cum asta: biblioteca lui?
- Cred că de-aici își procură cărțile.

Într-adevăr, Mihail reveni cu o carte. Văzându-i zâmbind, pricepu că ghiciseră.

- Sunteți două iscoade.
- Da! două iscoade care te admiră.
- N-aveți nimic de admirat.

Și când fură afară, cu coșul greu în spate, îi lămurii:

- Dacă-i ceva de admirat, apoi e numai prostia acestui băcan, care învește de doi bani măslina, în pagina unui autor celebru. Mă înțelegeți ce vreau să spun: omul cumsecade a cumpărat, Dumnezeu știe de unde, sute de kilograme de cărți și terfeloage, ca să-și facă pungi. Cum cele mai multe cărți sunt în limbi străine și foarte murdare, nimănui nu-i arde să le trieze și să le revândă. Sunt sigur că maldărul ăla de cărți ascunde cel puțin o sută de cărți valoroase, în bună stare. Am citit până acum peste douăzeci de lucrări de mâna întâi.

- Le cumperi? întrebă Adrian.
- Nu.... Plătesc cinci bani de fiecare carte citită, pe care i-o înapoiez.
- Ce carte ai în mână?

Mihail le-o arată. Petrov își vârî îndată nasul în paginile ei; și cei doi înfometați de carte silabisiră: Honoré de Balzac: Un menage de garçon! titlu pe care fură foarte fericiți să-l poată descifra. Dar când încercară să meargă mai departe, să mai citească câteva rânduri, se aleseră cu o bâlbâială de neînțeles, ceea ce-i întărită. Lăsând pe Adrian să buchisească singur, Petrov se adresă singur lui Mihail.

- Cât trebuie să fii de fericit, că poți citi în franțuzește!

- Da, sunt întradevăr fericit... Măcar atât!... Atunci, cuprins de-o curiozitate febrilă și uitând consemnul dat de Adrian, pictorul vru să afle totul și-l întrebă cu însuflețire.

- Și de ce citești dumneata?

- Și de ce mă-ntrebi dumneata? răspunse întrebatul, baricadat în eterna-i teamă față de întrebările indiscrete.

Adrian, ocupat cu Balzacul lui indescifrabil și necunoscând limba rusă, habar n-avea de gafa făcută de Petrov. Totuși, uitându-se mai bine, îl văzu pe Mihail împotrivindu-se, iar pe celălalt plecându-se smerit, speriat de greșeala să.

- Iartă-mă, domnule Mihail, spuse Petrov. Te-am întrebat, nicidecum să te jignesc... dar... voiam să vă înțeleg...

Atins de accentul lui sincer, Mihail își îndulci vorba:

- Ce fel de întrebare e și asta? De ce citesc... Dumneata citești și Adrian, de asemena... Toată lumea citește...

- Ce s-a întâmplat? sări Adrian, amestecându-se în vorbă.

Și cum amândoi tăceau, se adresă lui Mihail, cu un aer morocănos.

- Nu trebuie să fii răutăcios! Du-te și descotorosește-te de coș și înapoiază-te în mare grabă. Vom merge să luăm un ceai la Procop.

Fu aproape un ordin. Mihail înțelese că pornea din inimă. Surâse cu bunătate.

- Mă supun...

- Erai cât pe-aici să strici totul! îi spuse Adrian lui Samoilă, când rămaseră singuri. Te prevenisem că nu trebuie să-l bruschezi.

- Ah, ce om! ce om! strigă pictorul. De unde ne vine pasărea asta? Dacă ai ști ce rusească perfectă vorbește! Nu! Nu e de teapa noastră.

- Și eu cred la fel, că nu este de teapa noastră. Dar este din aceeași rasă cu noi. Stăpânul său mi-a spus, poate fără să-și dea seama.

- Cum asta: „din aceeași rasă cu noi“?

- Da, din rasa celor care iubesc aceleași lucruri.

- Crezi, oare, că există o atare rasă?

- Vezi, bine: ieri nici nu ne cunoșteam; mâine vom fi prieteni nedespărțiți.

- E adevărat, întări Samoilă. Trebuie să existe o rasă de oameni care șterge diferențele de condiție socială.

Se aflau în colțul străzii Grivița. Mihail ieși din dugheana lui, cu țigara în gură, aer ștângăresc, fericit ca un sticlele pe-o cracă. Ai fi zis că tocmai închisese în casa de bani un câștig gras, agonisit în aceea zi. Spuse în grecește:

- Știți că mahalaua a și aflat că suntem trei și ne-a poreclit frumușel: cei trei țicniți?!

- E perfect, răspunse Adrian. Nouă ne place țicneala asta!

Și îndreptându-se împreună spre Procop, care-și avea ceainăria în piața Galați, îl lăsă pe Mihail în seama lui Petrov („ca să se iubească prietenește, în voie“), iar el îi urmă, la câțiva pași, silabisind întruna pe mutește din Balzac. Dar îi supraveghea, cu urechea ațintită la tonul convorbirii pe care o reîncepuse Mihail de îndată, foarte dispus în seara aceea. Îi spuse pictorului:

- Dumneata nu greșești, când te arăți destul de nedumerit asupra lecturilor asidue ale unui om ca mine. Vina îți este însă mare, când mă iei drept ceea ce nu sunt.

Iar celălalt:

- Dumneata știi că atunci când citești, trebuie să fii, dacă nu fericit, cel puțin mulțumit. Cu alte cuvinte, să ai strictul necesar... Ce dracu! Doar n-o să susții că poți să citești și când ți-e foame!...

- Ba da...

- Ei, atunci nu mai pricep nimic.

- Ai să pricepi numaidecât. Ce-i lectura pentru dumneata?

- O fericire.

- Nu-i destul. Pentru mine este o hrană.

Petrov rămase încremenit. Mihail reluă:

- Să știi că arta nu e gustată în același fel de toată lumea. Sunt unii care se folosesc de ea, ca de-un lichior care să le ușureze digestia...

-....Nu-s din ăștia! Întrerupse eu vioiciune Petrov.

- Desigur că nu! Ești mai presus de ei, de vreme ce vrei să tragi un profit sufletesc; dar ca să ajungi acolo, ai încă mult drum de străbătut.

- Care drum?

- Acela al suferinței liber-consimțite, chemată aproape ca o salvare. Și dumneata, la fel că Adrian, n-ați suferit de-ajuns.

- A privi suferința, nu-i același lucru cu a suferi tu însuși.

- Nu, nu! Deloc.

Samoilă nu vru să se dea bătut. Alese exemplul lopătarilor. Povesti scena petrecută în timpul furtunii, își destăinui brutalitatea față de lopătar,

adăugind:

- ...Dar când am aflat trista viață a nefericitei perechi, povestea copilului, fierar la unsprezece ani, tot calvarul lui de-atunci încoace, ah! asta mi-a săgetat inima și m-am căit amarnic că-l lovisem.

- Pariez, spuse Mihail, că i-ai plătit apoi un kilogram de vin, ca să-l despăgubești.

- Chiar așa, i-am dus la o cârciumă! mărturisi pictorul, rușinat.

- Vezi? Ești pradă celor mai mici mâinii, a celor mai mici emoții. Stăpânirea de sine îți lipsește cu totul.

- Așa-i felul meu. Nu pot altfel.

- Ba poți. Trebuie să poți. Firea noastră se schimbă.

- Cum?

- Trăgând cel mai bun profit, din ceea ce ne învață cărțile și mai ales viața. Și asta, mușcând pământul de durere.

- Dar citesc și observ în jur, cu toată atenția de care sunt în stare.

- Nu faci nimic din ceea ce ar trebui. Îți spargi capul și pierzi vremea degeaba. Fă mai degrabă sobe!

Foarte susceptibil, Samoilă schiță o strâmbătură, de parcă l-ai fi stropit cu apă rece.

- Aha, nu-ți place? adăugă Mihail. E și natural. Dar aici e buba oricărei prietenii adevărate. Ți-ar place mai bine să-ți spun că ești un pictor mare. Da! ai fire de artist; și fără să-ți văd pânzele, pot să-ți spun că pe ele nu se află decât gunguritul unui copil fericit, și poate chiar dotat. Cazul dumitale se întâlnește la nouă din zece artiști din lumea întreagă. Poate chiar la mai mulți: vibrezi puțin (poate mai puțin decât o muscă la soare), râzi sau plângi ușor, repede te înveselești sau te întristezi și apoi pictezi, sculptezi, compui, scrii... și iată arta! Dar asta valorează mai puțin decât să ai talent, o inimă simțitoare și chiar să fii un revoltat...

- Cum? strigă Petrov. Nu-s toate astea calități?

- Ba da, calitățile oțelului care nu-i călit. Nu poți sfărâma granitul cu degetul și nici măruntaiele mașinăriei omenești cu bunăvoința. Numai artistul este în stare să facă asta, numai asta. Trebuie să meargă acolo unde nimeni nu îndrăznește să pună piciorul; să lărgească potecile bolovănoase ale vieților de mâine, să le netezească, făcându-le practicabile, lăsând pe drum fâșii sângerânde din carnea sa, căci adevăratul artist este generos și nepăsător, ca soarele. Dacă nu este așa ceva, jos mutrele! Muncitorul care coboară în mină și scoate cărbuni ca să ne încălzim dindărătul, e mult mai

folositor omenirii. Iată de ce îți spuneam că trebuie să suferi. Suferința - aceea care este mută, neștiută - ascunde o mare comoară: calmul. Este cea mai solidă încercare pe care o putem smulge vieții, care ucide. Asta nu se obține dintr-o dată (ar însemna moartea, dacă s-ar întâmpla așa), ci treptat. Ori, ia privește ce faci dumneata: vezi un om biciuit de furtuna - de afară și din lăuntrul său - și în loc să afunzi întrânsul sonda marei înțelegeri, să-i pătrunzi drama, să afli tot ce-ți poate povesti și dincolo de vorbele lui, dumneata te porți ca primul birjar ce-ar fi trecut pe-a-colo: îl dai peste cap cu o lovitură de pumn. Desigur, nu mă îndoiesc c-ai fi plâns pe cadavrul lui, dacă-l omorai.

Un alt exemplu: mă întâlnești pe mine, pentru că mă căutai. Ce vrei de la mine?

- Să te cunosc... bolborosi Petrov.

- Și m-ai cunoscut?

- Nu încă...

- Și nu ai să mă cunoști niciodată cu mijloacele de care dispui astăzi, pentru că, adineauri, în loc să pătrunzi ceea ce se află sub zdrențele mele, dumneata nu le vezi decât pe ele și începi să gemi deasupra lor, luându-mă drept un nenorocit. Ba mergi până acolo încât să crezi că starea mea actuală m-ar împiedeca să gust o carte sau razele soarelui și vrei să-mi sari într-ajutor, fără voia mea, la fel ca și Adrian care te-a chemat. Nu-i așa? Voi nu știți că dacă e cineva - dintre noi, trei - care să aibe nevoie de ajutor, apoi acela ești dumneata sau Adrian. Ar trebui să vă dau mâna, ca să vă ajut să coborâți în noroiul și întunecimile de unde prețuiești mai bine lumina. Sau dacă ai stofă de artist, afundă-te în acest ulei coroziv, care este durerea omului singuratic, și de unde te înapoiezi cu fălci în stare să mestece gresia. Dar ca să se întâmple așa ceva, trebuie să faci parte dintre cei care se încing peste măsură, având mai înainte pică pe Dumnezeu, pe lume și pe sine însuși. Dar să nu mergem prea departe. Iată-ne ajunși la gospodin Procop, unde se zice că ceaiul este fără pereche.

„Se zice!“... Cum putea fi Mihail' atât de sceptic, să pună la îndoială până și faima, universală, la Brăila, a ceainicului sau ceainăriei gospodinului Procop? Fiindcă această faimă nu privea numai calitatea ceaiului, care la Procop era „Poppoff veritabil“ (atunci când îl cereai anume, adăugând gologanul suplimentar). Nu privea în plus nici zahărul, - acest motiv de eternă discordie, care făcea pe mulți clienți credincioși să

schimbe brusc localul, pentru că le servise „zahăr făinos“. De aceea sunt obligat să fac aci o mică abatere de la subiect.

De ce se fereau clienții, ca de ciumă, de „zahărul făinos“? Fiindcă, la Brăila, după exemplul sfintei Rusii, nu se bea ceaiul ca la Paris sau ca la Londra. Liber, prin alte părți, să-ți îndulcești licoarea caldută; sau s-o „mânjești“ cu o picătură sau mai multe de lapte; sau să nu faci nimic din toate astea și să-l înghiți - ghiorț! - cum ai înghiți o sare amară; sau să-l și primești „ca să faci plăcere“ și să pleci - cu un „mulțumesc“ - fără să-l fi atins. În cel de-al doilea port dunărean al României, localnicii beau ceaiul cu totul altfel. Fie că sunt băștinași get-beget sau lipoveni pravoslavnici - cu bărbi ca a lui Tristan Bernard, cu cizme de vidanjori sau sumane largi, în al căror buzunar țin nelipsitul pahar greu ca de piatră, de care se slujește fiecare să bea vodcă pură, în cârciumi murdare, după ce s-a închinat mai întâi, din belșug - acești localnici sunt, înainte de toate, mari băutori de ceai. Îl beau de dimineața până seara, pentru nenumăratele lui însușiri: aperitiv, nutritiv, digestiv, laxativ, constipant, excitant, calmant, diuretic. Îl beau iarna, ca să se încălzească; vara, ca să se răcorească. Și așa se soarbe, între doi până la patru litri pe zi, ca un nimic. Dar veți spune, ce se face cu această cantitate de apă în stomac? Ei bine, se bea în deplină liniște, pahar după pahar, apoi tot așa de liniștit și de nevinovat se iese în stradă și-și face nevoia pe trotuar, ștergându-și sudoarea de pe frunte și câteodată întorcându-se cu spatele, la trecerea vreunei persoane, tocmai în momentul acela. Astfel, termosifonul funcționează după dorință. Mațele spălate din belșug pe dinăuntru, sunt pișcate de foame, iar plămânii, adesea de frig, când ies afară în plină iarnă, „ca să facă găurele de chihlimbar în zăpada imaculată“.

Și ca să poți bea economicos atâta ceai, având în vedere prețul exagerat al zahărului și câștigul mic, a trebuit să se recurgă la un mijloc de scăpare: zahărul a fost prefăcut în bucățele minuscule cu ajutorul unui cleștuț, numit sifci; bucățica de zahăr e muiată întâi în lămâie, apoi fixată cu dibăcie între fălci și obraz, unde rezista vitejește sorbiturilor de ceai fierbinte, care o ating în treacăt, fără s-o topească dintr-o dată, și în felul acesta ajungi la fundul paharului, păstrând încă în gură o vagă senzație de dulce. E ceea ce se cheamă la Brăila: a bea ceaiul pricuț. Iată de ce toată lumea ocolește zahărul tos, pe care ceaiul îl topește la iuțeală, „ca și cum ar fi gris“ și este căutat cel „de căpățâna“, sticlos și fosforescent noaptea, ca acele chibrituri întrebuințate odinioară de sinucigași.

Cele două bucăți care se serveau la o „jumătate porție“ (circa cincizeci de grame), sunt tăiate cu un fierăstrăiaș, de însuși patronul, dintr-o căpățână de zahăr de cinci kilograme: căci trebuie să ai ochiul format și rară îndemânare de-a tăia bucățelele de-o egalitate aproape perfectă, înlăturând astfel ca unele din ele să pară, cutărui client, mai mici decât ale vecinilor de masă. Și așa e încă izvor de nemulțumire, inepuizabil. Căpățâna de zahăr, fie ea triplu rafinată, nu e mai puțin adevărat că „spre vârf“ e mai sticloasă, și mai „făinoasă“ la bază. Și bietul băiat de prăvălie trebuie să facă naveta, în goană, de la mușteriu arțăgos la stăpâna de la casă, care nu mai știe unde-i este capul:

- Cu-coa-a-nă! Domnul X... vrea o bucată „de la vârf“!

- Dar domnule X-?... Dumneavoastră știți bine că o căpățână de zahăr n-are numai „vârf!“.

- Da, cucoană, dar n-o fi având numai „dindărăt“?

La auzul acestora, gospodin Procop, care vede și înțelege tot, intervine îndată, scotocește, găsește și dă mușteriu o bucătică „din partea de la vârf“; el știe că omul are dreptate și-l mulțumește, căci uneori se întâmpla să dea și pe unii pe ușa afară...

Dar la fel cu ceaiul, care este fără pereche, chiar când nu-i musai „Poppoff“, toate celelalte chestiuni care privesc zahărul (excelent), serviciul și materialul (fără reproș), prăvălia (mare, curată și luminoasă), apa (provenind din două căldări, dintre care una fierbând încontinuu), toate aceste avantaje la un loc nu contribuie atât la renumele ceainic-ului Procop, cât persoana însăși a lui gospodin Procop.

Și omul sfîștește locul...

Omul - până la cel mai ordinar - e un animal care poartă în sine, inconștient, germenul perfecțiunii universale, către care umanitatea se îndreaptă fără voia ei. Iată pentru ce hamalul necioplit, care se mulțumește cu un colțișor de masă la Procop, știe că uriașul lipovean, cu privirea limpede și barba frumos pieptănată, face o deosebire strașnică între clienții săi. Știe că prețul și calitatea consumației sunt aceleași pentru toată lumea. Dar nu și salutul patronului: Or, la asta râvnește mai mult hamalul necioplit, în asprimea vieții sale, sub înrâurirea nobilei grăunte al cărui purtător inconștient este.

Acest hamal necioplit se teme de Procop, în aceeași măsură cu care îl iubește și cerșește o fărâcă din stimă sa, fiindcă l-a văzut pe mândrul lipovean părăsindu-și tejgheaua - unde stă în picioare, drept ca un judecător,

lângă nevastă-sa, așezată pe un scaun - și ducându-se să strângă mâna cutăru client care intrase, să-l conducă la un loc bun, să-i șteargă masa el însuși, din simplă politețe - deoarece mesele sunt curate - să se întrețină cu el un minut și apoi să comande cu vocea-i de patron, ceea ce știe că mușteriu ia de obicei:

- O jumătate pentru domnul X!

Asta înseamnă - pentru urechile băiatului de la bufet, pentru toate urechile din local - mai întâi considerație, apoi câteva nimicuri: serviciu neciobit, zahăr și felie de lămâie acătării.

Dar asta vrea să spună, mai ales, că mușteriu care se bucură astfel de considerația lui gospodin Procop, nu face nimic din ceea ce face el, necioplitul de veacuri: nu șterpelește jurnalul ce i se dă să citească; nu scuipă pe jos; nu spune măscări față de femei; nu bate în masă, ca un mitocan, atunci când vrea să cheme băiatul; nu-și face nevoile pe stradă; nu încearcă să fure șifciul sau să-și însușească banul lăsat la plecare, pe masă, de un consumator vecin; sau să dispară, fără să plătească, simulând „o nevoie urgentă“, ca să poată ieși în curte.

Pe când el, omul fără rușine, el le face toate astea. Nu se poate dezbăra de ele, căci sunt păcate ce-i aparțin numai lui, precum exploatarea nerușinată și crima colectivă aparțin numai celui alt om fără rușine, aflat în capul scării sociale, ce-l asuprește cu toată cruzimea. Deși ținut în mod sălbatic în ignoranță, pradă jalnică instinctelor și niciodată ajutat să-și revină în fire, el se ajută cum poate. Nu, nu se ajută, el se supune. Freamătă sub clocotul plămadei care dospește în sufletul său. Și când îl vede pe gospodin Procop cum onorează omul corect, curat, delicat, - bietul amărât deschide ochii, admiră liniștit, surâde, clipește, scuipă de plăcere și se resemnează în colțul său: stima aceea nu e pentru el, dar se bucură totuși, deoarece el este astăzi strămoșul necioplit al acelei omeniri corecte, curate, delicate de mâine. El nu-și dă seama. Iar Procop, care-i un pionier al progresului, nici el nu-și dă seama ce reprezintă. Nici el nu face decât să se supună legii lui de precursor. Cu capul sus și privirea disprețuitoare, proptit pe picioarele-i zdravene, în mijlocul duzinilor de mese înșirate pe trotuar și gemând de lume, Procop privește vara spectacolul ce-l oferă terasele ceainăriilor înconjurătoare: mușterii care înjură, își bat bucle, pâțâiesc zgomotos, se apucă de prohap, insultă femeile, - toate astea sub ochii jupânului care face haz. În aceste momente, Procop își cântărește influența ce-o exercită asupra micii sale lumi, întorcându-și doar capul, cu vădită

stăpânire de-a scuipa cu dezgust, adresându-se cu noblețe unui client pe care-l prețuiește:

- Uneori, îmi vine să cred că Dumnezeu a pus omul pe pământ, numai ca să dovedească animalelor că sunt mai cinstite și mai delicate decât el!

Doar atât spune și face Procop. Îndată, hamalul de rând se simte fericit că se află pe terasa acestui lipovean drept, în loc să fie amestecat în gloată celor disprețuiți de el, căroră nici nu le îngăduie să-i calce pragul ceainăriei. Iar duminică, când Procop pleacă la biserica rusă, pentru liturghie, îmbrăcat cu rubașca-i neagră, imensă ca și el și înconjurat de nevasta-i rotofeie și cei șase copii - bucălați și solemni în straiile lor împestrițate cu roșu-cărămiziu, galben ca lămâia și albastru-marin - Samoilă Petrov, ateul convins, se ridică de pe scaun la trecerea cinstitei familii, se înclina cucernic, simțind în sinea lui o poftă de neînvins de a-l imita pe gospodin Procop, urmându-l chiar acolo unde n-a mai călcat din copilărie.

Iată din ce se încheagă atracția ceainăriei Procop: ea e întemeiată nu pe „zahăr sticlos“ și ceai „Poppoff“, ci pe-o frumoasă credință omenească. Nu toți își dau seama de ea, dar i se supun. Această credință sapă fără preget în stânca ticăloșiei noastre, provoacă încolțirea acelei lumi noi, care apropie - cu pași de broască țestoasă - îndepărtatele abisuri cerești. Ca să-și îndeplinească destinul, ea n-are nevoie de predici: obligă pe unii să dea exemplul și pe alții să-i urmeze. Mijloacele ei sunt simple, ca și lumina zilei; gospodin Procop nu ține conferințe dulcege, nu face reproșuri amare; el trăiește, mai întâi, cu demnitate, apoi își arată stimă față de cei care îi respectă casa. Le-o arată în felul cel mai simplu, dându-le o binețe mai afectuoasă, arătându-le mai multă atenție.

De pildă, văzând că apare statura înaltă a lui Samoilă - care, curtenitor, lăsase pe Mihail și Adrian să intre înaintea lui - gospodin Procop le ieși în întâmpinare și-i spuse lui Petrov:

- Acum un minut l-am întrebat pe băiatul care vă servește, dacă ați luat ceaiul de seară.

Și privindu-i cu atenție:

- Dar v-ați udat până la piele!

- De asta și vrem, spuse pictorul, să-ți cer, pentru o oră, cămăruța de lângă cazane. Luându-ne ceaiul, hainele se vor usca.

Apoi adăugă în rusește:

- Vă recomand pe gospodin Mihail. Dacă o să vină aici, singur sau însoțit de Adrian, pe care-i cunoști, te rog să te porți cu dânsul, ca și când aș

fi eu.

Procop se înclină după obiceiul rusesc, strânse mâna lui Mihail și nu dădu nici o atenție înfățișării lui sărăcăcioase. Apoi, ducându-i spre camera cerută, strigă cu vocea-i gravă:

- O porție „Poppoff“ la trei (pahare), pentru domnul Samoilă!

Și toată lumea își întoarse capul.

Aceste evenimente se petreceau pe vremea războiului ruso-japonez. Înfrângerea rușilor se întrevedea limpede și numeroșii pravoslavnici, ca și alți cetățeni din Brăila, își cheltuiau scuipatul ca să susțină, prin ceainării, moralul „tătucului“, țarul, care trimetea armatei sale din Manciuria câte o icoană pentru fiecare soldat, în loc de muniții, în timp ce dușmanul de la Tokio răspundea cu orez, obuze și vestminte.

Nume de orașe, cetăți și generali, de care brăilenii habar n-avuseseră până în ajun, deveniseră atât de populare, de familiare, încât copiii, jucându-se de-a soldații, își rupeau pingecele, strigând: „Ku-ro-pat-kin, Port-Ar-thur!“

Ziarele de mare tiraj își întreiseră numărul cititorilor, cârciumile și ceainăriile, pe al mușteriiilor. Capi cumsecade de familie care n-aveau obiceiul și nici mijloacele să consume vreo băutură în afara casei, îi zăreau aproape în fiecare seară poposind dinaintea unui pahar cu ceai. „ca să asculte pe unde a ajuns războiul“, să citească ziarul și să pălăvrească despre „ce se petrecea la celălalt capăt al lumii“.

În seara aceea, deși venise ora mesei, discuțiile continuau pătimăse și nimeni nu se gândea că ai săi îl așteaptă acasă cu masa gata. Era din pricina unei vești mari, pe care o adusese telegraful din Extremul Orient și pe care ziarele o ofereau turmei umane, ca un adevărat regal: distrugerea marelui cuirasat rus Petropavlovsk, de către japonezi.

Ah! Ce strașnică „ediție specială“ trănțești cu o atare veste! Asta merită osteneala să fii directorul-proprietar al unui „mare organ!“ Păcat însă că nu se află în toți anii un război și, în fiecă săptămână, un cuirasat scufundat, n-are a face unde și de cine! Cât despre felul de interpretare a evenimentului, nu e o problemă care să pună la încurcătură pe un gazetar: dacă paguba e suferită de națiunea antipatizată, o înconjură cu imnuri de bucurie; dacă atinge „poporul“ cu care simpatizezi, urlă răzbunarea, revanșa, ațâți urile. Și într-un caz, ca și-n celălalt, ziarul se vinde, tirajul crește și odată cu el prețul publicității și mai ales „porția“ din bugetul guvernelor.

În odăița retrasă, a cărei fereastră dă spre ceainic, cei trei tovarăși își așteptau ceaiul. Mihail descifrând ziarul de seară, ceilalți doi perpelindu-se la zidul încins al cazanelor. Erau mulțumiți că-s singuri. Hărmălaia localului îi stingherea puțin. Ca toată lumea, se interesau, la rândul lor, de mersul războiului, dar cu nepăsarea oamenilor preocupați de ei înșiși, înainte de orice lucru de afară.

Profitând de singurătatea lor de-o clipă, Samoilă rezumă pe șoptite lui Adrian conversația ce-o avusese pe drum cu Mihail, îi proslăvi inteligența, însă, la urmă, își mărturisi și rezervele:

- Haide! haide ! Adriene! Să nu-mi spui că omul ăsta, cu toate cunoștințele și limbile știute, nu e în stare să facă altceva decât să vândă plăcintele, pe care le coace noaptea în murdărie și păduchi. Uite: dacă ar vrea, mâine l-aș îmbrăca din cap până-n picioare și i-aș căuta o meserie demnă de el. Asta nu e viață! Fuge de lume și lumea îl ocolește. Cauți azi un om, ca pe vremea cinicului Diogene, și când îl descoperi ești nevoit să te coborî până la mizeria lui, în loc să-l ridici la o stare mai bună. Trebuie să te îmbraci în zdrențe ca și el și să-ți fie teamă să-i apuci brațul, ca să nu te alegi cu unul dintre pensionarii lui. Ehei! nu cumva să-mi spui că ăsta e idealul!

Băiatul intră cu o tavă încărcată cu un întreg „arsenal“ din porțelan fin, bogat pictat și aurit, căpăcelele jucând în ceainicele clocotinde, farfurioarele zângănind ca bronzul, ceai „Popoff“, zahăr „de la vârf“, - totul pentru șaizeci de bani.

Petrov, care murea de sete, se repezi la serviciu, opări paharele, le împărți, turnă, apoi, cu șifciul în mină, își întreabă prietenii:

- Pricuț?

- Pricuț, i se răspunse.

Cât ai clipi din ochi, cele cinci bucățele de zahăr, de diferite forme și armonios geometrice, fură prefăcute într-o grămăjoară de boabe de porumb. După care, golind jumătate din pahar în farfurioară, fiecare o duse la buze, cu mai multă, sau mai puțină grație, dar toți sorbind zgomotos din cauza fierbințelii lichidului, singura pricină dealtfel care-i silește pe băutor să-l verse în farfurioara întinsă.

În felul acesta, ajunseră la al cincilea pahar, asudând, ștergându-se, chemând neîncetat băiatul - cu un tac-tac metalic în căpăcelul ceainicului - ca să le aducă mereu, mereu, apă fiartă (tot pentru cei șaizeci de bani!), când, aruncând o privire pe ziarul lui Mihail, Adrian strigă:

- Ce grozăvie! Vereșaghin a fost omorât în explozia blestematului cuirasat Petropavlovsk!

- Nu se poate! gemu Samoilă, sărind de pe scaun. Și smulgând foaia din mâinile lui Adrian, citi, tremurând, telegrama care anunța catastrofa vasului-amiral și, cu litere groase, moartea pictorului. Vru să spună ceva, dar ochii îi fură năpădiți de lacrimi și-și lăsă fruntea să cadă pe brațeie-i încrucișate pe masă.

(Zece ani mai târziu, la 31 iulie 1914, Adrian va vedea sute de muncitori de rând alergând pe cheiul portului, strigând: Jaurès a fost asasinat!... Jaurès a murit! Și mulți dintre ei, cu ochii scăldați în lacrimi, deși nu-l cunoscuseră sau îl auziseră vorbind vreodată.)

Vereșaghin se relevase tineretului idealist român din acea vreme, cu ocazia războiului ruso-japonez. Între altele, două opere ale sale, inspirate de măcelul din 1904 și reproduse pe mii de cărți poștale, deveniseră foarte cunoscute: Piramida craniilor și Santinela, înghițită de zăpadă, la datorie. Le întâlneai în orice casă, prinse în ace, și influența lor era cu atât mai mare cu cât Vereșaghin, nobil între nobilii ruși, își primejduise viața (până la sacrificiu, cum o dovedea telegrama din ziua aceea), ca să slujească omenirea, luptând împotriva celui mai mare flagel al ei.

Petrov nutrea o adevărată venerație față de această inimă mare de artist. Moartea lui tragică îl aruncă într-o deznădejde egală aceleia care lovi atâtea suflete cumsecade de pe întreg pământul, în ziua câpd marea viață a lui Jaures sfârși sub gloanțele unui zănatic.

Împărtășindu-i durerea, Adrian îi mângâia prietenește mâna. Cât despre Mihail, această făptură tainică nu trăda nimic. Cu coatele sprijinite pe masă, tăcea chitic, netulburat și fuma.

Samoilă, ridicându-și capul și ștergându-se la ochi, rosti, sugrumat:

- Nu mi-aș fi dat o singură zi, ca să lungesc viața tatii; dar mi-aș fi dat jumătate din cât mai am de trăit, numai să-l reînviu pe Vereșaghin!...

Și în tăcerea care urmă acestor cuvinte, continuă să se văicărească, privind întruna funesta telegramă:

- Ah! Ce valoare pierdută! Cine știe câte capodopere s-au dus odată cu el! O adevărată catastrofă pentru artă! Și de nereparat!

- Bunul meu Petrov, obiectă blând Mihail, orice viață care se stinge, în chip tragic sau nu, poate fi o tragedie pentru cineva.

- Da, dar prin asta nu pierde arta?

- Nu numai arta suferă pierderi dureroase și de nereparat. De când ne-am așezat la această masă, sute de ființe omenești au murit pe suprafața pământului, unii natural, alții înecați în mări sau zdrobiți în uzine, striviți în mine, înjunghiați de gelozie sau de ură, ori s-au sinucis din disperare. Gândește-te că aceste morți constituie niște catastrofe. Și știm noi, oare, cine sunt, mama, bărbatul, femeia, copilul, logodnicul, logodnica, prietenul, care jelesc aceste pierderi, mult mai ireparabile pentru cei care le suferă, decât pierderea resimțită de artă prin moartea lui Vereșaghin?

- Oh! exclamă pictorul, făptuiești un sacrilegiu, vorbind astfel!

- Nu... Nu făptuiesc nici un sacrilegiu. L-am cunoscut pe Vereșaghin, cu mult înainte de-a se fi auzit despre el la Brăila, și-mi place arta lui generoasă. Dar arta nu-i decât o viață fictivă, a cărei pierdere nu provoacă niciodată drame, în timp ce viața adevărată fiind foarte bogată în drame, pentru ea pierderile sunt în mod diferit nereparabile.

Samoilă se întărită în fața acestui fel de-a judeca:

- Deci, pentru dumneata, moartea marelui artist și a micului marinar care a murit odată cu el, sunt egale în urmări!

- Pentru mine pot sau nu să fie egale. Dar nu de mine este vorba, nici de dumneata, care mergem la culcare astă-seară, mai mult sau mai puțin liniștiți, în ciuda catastrofei lui Petropavlovsk. Îți vorbesc de acei care la pierderea unei vieți se trântesc la pământ și nu se mai scoală: pentru aceștia, „marele pictor“ și „micul marinar“ sunt vorbe goale.

Petrov nu fu convins. Îl luă pe Adrian ca arbitru. Acesta, mirosind apropierea unei „ședințe pasionate“, se prefăcu că împărtășește părerea pictorului, spre a-i da ghes la vorbă lui Mihail:

- Desigur, niciodată nu m-am gândit la una ca asta. Cred și eu că viețile nu sunt toate la fel.

Atunci, Mihail, scoțându-și pieptul în afară, cu figura iluminată de-o flacără lăuntrică, rosti deodată:

- Luați aminte, prieteni!

(Vorbă în grecește; observase că Samoilă o înțelege destul de bine, în timp ce Adrian nu pricepea o boabă rusește):

Sosisem la Brăila - patria voastră - oraș frumos, fără îndoială. Veneam de undeva (asta nu vă interesează), să zicem că veneam din... Rusia, această Rusie formidabilă a lui Vereșaghin. Și n-aveam nici un gologan în buzunar, nici calabalâc de vânzare, căci totul fusese vândut la Odesa.

Cea mai simplă dintre înțelepciuni mă sfătui să schimb hainele frumoase, ce le purtam atunci, cu cinstitele zdrențe ce le vedeți pe mine, și cu câștigul încropit să mut mai departe pionii vieții mele.

Pe vremea aceea, nu căutam de lucru. Făceam pe rentierul, cu pâine, măslina și castraveți murați, alimente prețioase, foarte ieftine, pe care le vedeam în mâna oamenilor ce descăreau poveri grele. Cum eu nu descărcam decât amintiri puțin plăcute, adoptai hrana lor, fără să știu o boabă românească; arătam marfă cu degetul, dăm gologanul și plecam să-mi gust, pe malul Dunării, pâinea, măslina și castraveții.

Și asta fu o viață dulce și voluptoasă, viață plină de emoții, viață cunoscută numai de oamenii în stare să schimbe niște straie frumoase cu jerpelitori, să ronțăie netulburați câștigul realizat prin acest schimb, și să nu se gândească deloc, în acest răstimp, să-și caute de lucru. Da! așa am făcut. Și asta se cheamă a privi în față, cu gentilețe, viața care se pregătește să te sfâșie. Dar câtă vreme am putut trăi astfel? Nu-mi amintesc: poate o lună, două, apoi...

Apoi începui să flămânzesc... Desigur, nu-i plăcut. Două zile în șir n-am înghițit decât apă chioară. A treia zi, cum mă plimbam, cu mâinile în buzunar, găsesc un ban pe chei și-mi cumpăr o bucată de pâine neagră, care-mi căzu la stomac mai greu decât plumbul. Avui crampe, de crezui că mă otrăvisem. Și n-aveam chef să mor, nu! încă o clipă, - încă o clipă din acest soare prețios și această gândire la fel de prețioasă omului singur pe lume, omului tare ca stânca. Fiindcă mă gândeam - dacă ți-e îngăduit s-o faci când ești lihnit - la o sumedenie de lucruri care nu pot fi simțite decât în ziua când ești convins că pământul e un pustiu.

Mă târâi cum putui la „vagonul meu“, căci, uitasem să vă spun, de la sosirea în frumosul vostru oraș nu mă culcam decât în vagoanele de marfă ce staționau goale pe liniile din port. Era pe la sfârșitul lui martie, vremea fiind încă destul de rece. Mă refugiai deci în apartamentul meu, mă lungesc pe podeaua de scânduri, cu burta-n sus, nemișcat. Buna dispoziție nu-mi pieri și nici durerile, care oricum mai mă lăsaseră...

Ah! neuitatele clipe de speranță în viață, alternate cu oribilele viziuni ale morții, în acea seară când, cu privirea îndreptată spre asfințitul soarelui - ce mă salută din rece-ai eternitate - mă vedeam atât de singur în vagon, atât de părăsit și neștiut de semenii mei, ca nimeni altul pe acest pământ! Clipe mai prețioase decât toate comorile universului... Cine nu le-a trăit niciodată, este un om sărac și incomplet, chiar de-ar fi regele aurului și prințul

gândirii, căci totul este relativ în existența noastră, în afară de deznădejdea morții, de chinuitoarea ei incertitudine și meschina-i certitudine, - moartea care se înfățișează pe neașteptate și-ți spune în mod stupid, în timp ce tu te zbați cu suferința, ca să-i smulgi încă o clipă de gândire frumoasă, încă o clipă de soare generos:

- Haide!
- Imediat?
- Numaidecât!
- Nici chip să mai zăbovești puțin?
- Nu!

Și te smulge gândului neisprăvit, luându-te cu dânsa. În mod stupid.

În sfârșit, adormii, după câteva ceasuri de canon, când deodată o zguduitură puternică îmi tulbură mintea și măruntaiele, părăndu-mi atât de îngrozitoare, de crezui c-am murit. Apoi, șuierături de locomotivă... și iată-mă plecat în călătorie de nuntă cu foamea, într-o direcție necunoscută... Ah! îmi spusei, numai plăcerea asta îmi lipsea din colecție; da, în sfârșit, e mai bine să călătorești cu burta goală, pe lumea asta, decât cu ea plină, pe lumea cealaltă... Mă deșteptai de-a binelea. Durerile fizice și morale îmi pieriseră, ca prin farmec. Fără să mă mișc de pe podeaua vagonului - unde mă simțeam tot așa de bine ca într-un vagon cu pături - încep să urlu, cu toată puterea stomacului chiorăind, un cântec de dragoste al lui Pușkin, simțindu-mă, în acest vagon de vite, mult mai fericit decât în clipa când îl învățasem și mă credeam unul din fericiții pământului. După vreo jumătate de oră de bălăbăneală, când într-o parte, când în într-alta, trenul meu special se opri în gara centrală, unde fusei tras pe-o linie liberă. Toate astea nu-s decât introducerea. Iată acum povestea.

A doua zi, la prânz, revenit în port și leșinat ca o pisică bătută, mă așezasem pe platforma unui vagon de marfă și mestecam boabe de grâu, pe care le ciuguleam cu degetele ca o pasăre, cu gândul numai la soarele care încă îmi perpelea spatele. Mă credeam singur, dar deodată zării o lipoveancă; mă fixa prin crăpătura ușii unui vagon de marfă, de pe-o linie din față, în care se închisese, ca să-l măture și să adune gozuri. Ne privirăm lung în ochi, fără să ne clintim nici unul, nici celălalt, ca două animale blânde, apoi, nu știu de ce, începui să râd (ah, da! râdeam de ochii ei mirați), dar biata femeie se porni pe plâns, ca o Măria Magdalena.

Mă înțelegeți: cu înfățișarea ce-oi fi avut și văzându-mă mâncând boabe de grâu, își uitase propriile-i nenorociri, ca să se înduioșeze de ale mele.

Oh! asta-mi topi inima: deci eram atât de sărman, că puteam îneca în lacrimi ființele cele mai împietrite de mizerie?

Sării de pe platformă și mă apropiai:

- Nu mai plânge, îi zisei în rusește, nici tu nu ești mai fericită.

Dar lipoveanea, în loc să-mi răspundă, scotoci în sac - unde avea gozurile, mătura și fărașul - scoase un codru de pâine și mi-l întinse, cu un gest ce spunea: „Na, mănâncă-l!“

Cu pâinea pe genunchi, lipoveanea plângea sincer, lacrimile i-alunecau din ochii-i ficși și picau pe pâine. Apoi o auzii vorbind, ca un miorlăit:

- Dacă nu vrei să mănânci, atunci nu ești un bun creștin!

Ei bine, prieteni, am mâncat în fața ei acea pâine blagoslovită, ca să fiu, măcar o dată „un bun creștin“, în viața mea de păgân. Și ne-am cunoscut apoi mai bine, adică eu am fost acela care am avut de învățat de la dânsa, căci aflați că această femeie în zdrențe m-a scos din nepăsarea de până atunci și m-a redat speranței, dorinței, activității - singurele pârgii ale vieții.

- De ce, mi-a spus ea, n-aduni plumbii ăștia care-i vezi pe pământ? Cad de la vagoanele desplumbuite dimineța și într-o zi ai putea să aduni cam două chile, adică optzeci de bani; poți trăi cu ei, sperând la mai bine. Multă vreme am făcut și eu asta, dar acum câștig mai mult maturând vagoanele, de unde scot de unu sau doi lei gozuri. Mai târziu, când o să fii în stare să-ți cumperi uneltele necesare: sac, mătură, făraș, ciur, o să faci și tu ca mine. Atunci n-o să mai fii atât de chinuit.

Priveam la această ruină omenească, cu fața jigărită, mâinile și picioarele crăpate, pline de noroi, dar cu sufletul tare și mă rușinai de slăbiciunea mea. De trecutul meu, de asemenea. Niciodată, în viața mea de tânăr înfumurat, nu mă îndoisem că „sufletele simple“ (acei „simpli“ cărora nu le catadixeam cinstea unui răspuns la binețea lor) fusese posesorii celei mai frumoase bogății pământești, aceea de a-ți uita nenorocirile, în fața celui învins, de-a te arăta cu sufletul vânjos dinaintea celui mai slab decât tine și de a-l ajuta să se ridice. Aici stă întreaga superioritate a omului asupra animalului. Restul nu-i decât deșertăciune. N-am știut-o, în ciuda studiilor mele. A trebuit să mă rostogolesc în drojdia societății, pentru că unul din acești năpăstuiți să-mi arate drumul adevăratei vieți, fără de care nu există decât haos și bestialitate.

Așa că, grație acestei făpturi, ce-mi vorbea cu puterea exemplului mă ridicai drept în picioare, îmi câștigai pâinea fără osteneală, fără scârba, ferit

de orice chin moral, trăind ca o pasăre. Izbutii, în sfârșit, să-mi cumpăr tutun și să nu mai fumez chiștoace, căci, colac peste pupăză, sunt o pasăre care fumează cu pasiune.

Dormeam mereu în vagoanele mele și uneori capriciul mecanicilor încerca să mă târască iarăși în călătorii fără voie; acum, însă, saream iute din camera mea pe roate și, pe jumătate somnoros, îmi căutam un alt „apartament“.

În felul acesta, eu cu plumbii, ea cu gozurile, ne-am împrietenit. Era o femeie de vreo patruzeci de ani, înaltă și îngrozitor de slabă. Mergea cocoșată, tușea întruna și era predispusă la ore de lungă tristețe și chiar de lacrimi. Ca s-o înveselesc puțin, s-o fac să râdă, îi istoriseam tot felul de povești, bune să distreze pe cei „simpli“, cu care ne întâlneam în fiecare zi în jurul acelorași vagoane. Și o dată, atâta o făcui să râdă, că-și deschise inima și-mi povesti istoria vieții sale, care, după cum o să vedeți, nu pornea dintr-o inimă tocmai veselă.

Lipoveanca mea nu fusese totdeauna atât de nenorocită. Bărbatul ei fusese pescar, pe cont propriu. Cu cel mai vârstnic din cei trei copii - „un băiat de cincisprezece ani, puternic ca un taur“ - pleca în fiecare seară la pescuit pe Dunăre și se reîntorcea în zori, cu peștele vândut și gologanii în buzunar. Și tatăl, și fiul erau cumsecade: nu beau și încredințau toți banii babușei lor. Nu erau mulți, dar o zi mai mult, alta mai puțin, treaba mergea. Și într-adevăr, totul merse târâș-grăpiș, „până-n ziua de înălțare, anul trecut“, când ițele se încurcară, căci în acea „dimineață blestemată“ băiatul bătu în geam pe la două din noapte și când îi deschise abia fu în stare să rostească: „Mamă! El s-a înecat!“ și căzu pe pământul odăii.

Barca se răsturnase din pricina valurilor mari. Tatăl, încălțat cu bocanci grei, făcuse pe dracu în patru ca să se mențină la suprafață, în timp ce fecioru-său, cu picioarele goale, se lupta din răspuțeri să-i scoată „bocancii fatali“, singura piedică mare pentru acești înotători înnăscuți; dar, bătrân și istovit, tatăl căzu la fund, în clipa când unul din cei doi bocanci rămase în mâinile băiatului. Acesta îl auzi strigând, cu puțin înainte de-a pieri în valuri: „Petrușca! Salvează-te și fii bun cu maică-ta!“

Petrușca fu bun cu maică-sa, care era aproape să moară de durere. „Dar nu mori cu una, cu două, când ești sărac!“ Cine știe? „Poate trebuie să trăiești că să ispășești niscavai nelegiuiri ale taților și bunicilor?“

Gospodăria își reveni din suferință, grație eforturilor viguroase ale băiatului, care deveni într-adevăr cap de familie pentru frățiorii săi mici și

pentru maică-sa, „îmbătrânită cu zece ani, în șase luni“. Petrușca făcu minuni, ca să câștige atât, încât mizeria să nu-și arate colții la ușa căminului. Dar degeaba. Intrau de trei ori mai puțini bani decât în vremea tatălui, deși băiatul se înhămasse la cea mai grea și mai prost plătită dintre toate muncile portului: descărcatul vagoanelor de grâu. De la șase dimineața până la opt seara, mântuia între zece și cincisprezece tone de cereale, cărate pe umerii lui de șaisprezece anișori. Și totuși n-ajungea ca să hrănească patru guri, fiindcă n-avea de lucru în toate zilele. Lipoveanul Petrușca era iute alungat de românii „care aveau cuțite mari, cam așa“.

Atunci, sărmana babușca trebui să lase grija casei în mâinile fetei sale de doisprezece ani și să se amestece printre nenorocitele care cutreieră din vagon în vagon, să adune gozuri și țarină, și odată cu ele și înjurături, ca să câștige încă un leu sau doi pe zi.

Și într-una din acele zile, de la începutul meseriei sale umilitoare, într-o după-amiază văzu „lumea alergând și o mare gloată de hamali adunându-se“ la un post de lucru, nu prea departe de locul unde mătura un vagon. Nu vru să se ducă să vadă ce se petrece acolo, știind că hamalii „se înjură și se încaieră din nimic“, când, deodată, „ochiul drept începu să i se bată foarte repede și foarte tare“, iar bătăile inimii i se răriră... Și atunci, aruncă sacul, mătura și tot, și alergă cât o ținură picioarele, ca să vadă „pe cine puneau pe targa să-l ducă“?

N-avu nevoie s-ajungă aproape, ca să se încredințeze că era chiar fiu-său, Petrușca, tânărul despre care tovarășii spuneau „că-i fusese prins pieptul între tampoane și turtit ca o farfurie“, căci zărise de departe „brâu-i lat, din lână verde, care atârna cu un capăt în afară de pe targă“. Atunci i se înnegurară ochii, își pierdu judecata și îndată nu mai știu nimic...

O ridicară de jos și-o transportară într-o farmacie, unde se trezi cu dureri groaznice de cap. Farmacistul se dovedi om cumsecade, o ajută cum putu mai bine; dar ea fu un timp mirată, trezindu-se într-un pat curat, ea, femeie săracă. Apoi, deodată, îi flutură pe dinaintea ochilor capătul de brâu ce atârna peste targa, memoria îi reveni și se ridică, urlând „ca o vită înjunghiată“, vru să se repeadă în stradă, dar căzu în pragul farmaciei. Bunul om o ridică, o culcă într-o odaie din spatele farmaciei, o mângâie frățește, telefonă la spital, de unde i se răspunse că „nu era nimic grav“, Petrușca neavând decât un umăr strivit, dar că totul se va drege la loc.

Din nenorocire, acestea nu fură decât mângâieri de circumstanță, și răspunsul celor de la spital o minciună plină de omenie! Adevărul,

nefericita mamă nu-l cunosc decât la comisariat, unde omenia nimerește rareori și acest adevăr fu nemilos, așa cum îl presimțise inima și ochiul drept, care începuse să i se bată: da ! Petrușca își „zdrobise și turtise frumosul piept, ca o farfurie!“

- Dar, barem Petrușca are un mormânt, spuse nefericita, sfârșindu-și spovedania. Lipovenii au alergat, care cu un leu, care cu doi și nu l-au lăsat la spital, „unde morții sunt ciopârțiți și-i îngroapă unul peste altul“. A fost îngropat la cimitirul lipovenesc, „cu popă și slujbă, ca un bun creștin ce-a fost în viață“.

Mereu aceeași poveste! Sărmana femeie avea nevoie de-o mângâiere și și-o găsi în mormântul feciorului, ca și în mine dealtfel, după ce își descărcase inima de povara necazurilor. Și asta ne făcu bine la amândoi. Îmi spunea: „Nu sunt chiar atât de nefolositoare pe lumea asta!“

Ne întâlneam în fiecare dimineață, ca doi vechi prieteni. Îmi zâmbea, de departe, arătându-mi sacul ce-l umpluse cu gozuri; și eu îi arătam punga cu plumbi, legată cu o sfoară la gât, pungă pe care mi-o dăduse într-o zi, ca să nu mai pun plumbii în buzunare.

Și această făptură, pe care educația de odinioară mi-o arătase demnă de dispreț, îmi deveni atât de scumpă, că, uneori, neîntâlnind-o la prânz, o căutam de la un capăt la celălalt al portului, printre sutele de vagoane și furnicarul de trăsură. O găseam, îi spuneam lucruri plăcute și alergam până la cea mai apropiată bucătărie ambulantă, de unde îi aduceam bucăți de ficat fript și pâine.

Dar într-o zi n-o mai găsii, deși răscolisem tot portul. A doua zi și în cele următoare, nici o urmă. Ah! mă simțeam cel mai nenorocit dintre nenorociți! Eram sigur că e bolnavă. Tuberculoza o rodea cu încetul. Dar nu știam unde locuia. Nu-i cunoșteam măcar numele, fiindcă ne spusese totdeauna; ea mie „batiușca“; eu ei „babușca“.

Într-a cincea zi de lipsă, începui să răscolesc mahalaua lipovenească, intrând din casă în casă, întrebând pe localnici și dându-le ca semnalmente propria ei poveste.

Și o descoperii. Niciodată fericirea și nenorocirea nu au fost în mai bună tovărășie. Am fost fericit, cum n-am fost și nu voi fi niciodată, de parcă cineva mi-ar fi dat un regat. Dar cine va ști care-mi fu inima, când o regăsii pierdută fără scăpare? În cocioaba ei, culcată pe un pat de scânduri, pironea cu ochi sticloși de febră numeroasele icoane adunate în colțul dinspre răsărit. Alături, ținându-i mâinile, fiică-sa și un băiețaș, amândoi atinși de

boala care nu iartă. Pe masă, resturile unei ciorbe de fasole adusă de vecini. Și în fața acestei priveliști, eu, neputincios ca un ocnaș în fiare!

Văzându-mă apărând, avu o izbucnire de bucurie atât de vie pe fața-i pământie, c-am îmbrățișat-o cu o frenezie de care nu m-aș fi crezut în stare și am plâns din adâncul inimii mele, devenită omenească...

M-am zbatut.

Ceea ce n-am făcut pentru mine, pentru tata și mama, ceea ce n-am făcut pentru soarele și libertatea mea, am făcut pentru acest soare al suferinței: m-am vândut, ca servitor.

Spre fericirea mea, am dat peste un om. Un om care m-a înțeles fără să-i destăinuiesc ceva și mi-a dat banii înainte, fără condiție și palavre. Acest om e kir Nicola, față de care am o datorie, de care n-o să mă plătesc niciodată.

Acum, prieteni, cine-i femeia asta?

Adrian și Petrov deschiseră ochii mari, umezi de lacrimi:

- E desigur... acolo... unde...

- Perfect... Acolo unde m-ați văzut întrând adineauri, cu micuțul blond, în josul Vadului Comorofcei.

- Ah! strigă Samoilă, mâine, dis-de-dimineată, iau un doctor, o trăsură și zbor la ea!

- Ar fi un gest de bunătate, spuse Mihail. Dar află, bunul meu Samoilă, că pentru această nenorocită nu mai există „dis-de-dimineată“, nici doctor, nici bunătate, care ar putea să-i vină într-ajutor cu folos, fiindcă este lovită de Ireparabil! Ireparabilul, de care spuneți adineauri că a lovit arta prin moartea lui Vereșaghin, încă mai poate fi reparat prin alți Vereșaghini, care ar putea chiar să-l întreacă. Dar, dintre toate tristețile vieții omenești, ireparabilul care a doborât-o pe babușca mea e cel mai dureros, cel mai sfâșietor, cel mai sângeros, căci aci nu-i vorba de pânze care nu vor mai fi pictate niciodată, ci de viața însăși - care este scopul suprem al Creației - această viață care ne pustiește cu sânge rece, nepăsătoare c-ar fi vorba de propria ei soartă sau a noastră.

Și acest ireparabil se săvârșește pe toată suprafața pământului, în fiecare clipă din zi și din noapte: când muncim, când ne odihnim, când dormim, când hoinărim, când cântăm, sau când plângem. El se săvârșește cu certitudine și va continua să se săvârșească, atâta vreme cât va dura viața pe pământ, deoarece răul este însăși existența. Împotriva lui, n-avem nici o șansă. Ce poți face pentru copacul care crește și pe care furtuna îl ciuntește?

Și atunci?

Liniște. Liniște... Să chemăm liniștea, ca pe un balsam suprem al rănilor noastre, veșnic sângerânde... Numai ea singură, cu luminoasa și aparenta-i indiferență, ne poate ajuta să privim limpede în opera complexă a Creatorului, s-o putem pătrunde, s-o facem în sfârșit mai puțin crudă.

În timpul celor trei zile care urmară acelei după-amieze de ploaie cu găleata, de prietenie pasionantă și de spovedanie neașteptată, în casa mamei Joița fu jale și aproape doliu. Adrian era cât p-aci să moară de pneumonie.

Se întorsese acasă seara, tremurând de frig, nu mâncă și se culcă. La miezul nopții, toate păturile din casă nu mai ajungeau să-l încălzească. Pe la patru dimineața, maică-să îi plimba pe piept un gălbenuș de ou proaspăt, ca să afle locul junghiului ce-i tăia respirația. Afurisitul de junghi fu găsit tocmai deasupra sânului stâng, unde gălbenușul de ou „se sparse cu totul”. Îl întinse pe toată partea bolnavă, îi presără sare și piper și-l obloji pe deasupra cu o bucată de pânză subțire. Dar degeaba: două ore mai târziu - chiar în momentul când biata femeie trebuia să plece la muncă - Adrian ardea ca un cuptor și-și pierdu cunoștința. În ușoara-i aiurare, un singur cuvânt îi revenea pe buze:

- Mihail... Mihail... Mihail...

Își aruncă toate păturile la pământ. Înnebunită, plângând cu lacrimi fierbinți, nenorocita mamă uită îndată ocările din trecut și alergă la plăcintărie, unde deschise ușa cu atâta putere, încât clopoțelul sări din loc, izbindu-se de perete:

- Mihaile! strigă ea, într-un suflet, Adrian moare și te cheamă! Ah! mi-am pierdut băiatul!

Mihail tocmai își încărca coșul, gata să plece. La apariția fulgerătoare a deznădăjduitei mame și la auzul cuvintelor ei îndurerate, rostite într-o grecească perfectă, se răsuci pe călcâie, mașinal, păli și o întrebă ușor:

- Adrian moare, spui dumneata? Apoi către kir Nicola, care era de față:

- Acum, descurcă-te singur!

Și întorcându-se spre mama lui Adrian, spuse:

- Să mergem, iute!

În fața lui Adrian, care nu mai recunoștea pe nimeni, Mihai își dădu seama de gravitatea primejdiei, dar își impuse liniștea de care vorbise în ajun:

- Îmi trebuie apă rece de la puț și un cearceaf, zise, scoțându-și haina.

I se aduse. Mihail rugă pe toată lumea să se retragă, deoarece, pe lângă Leana și mamă-sa, în cameră se aflau și alți vecini care ședeau ciorchine în pragul ușii deschise.

Dintr-o singură mișcare, procedă la prima compresă rece, care deveni curând fierbinte și fu repetată. Apoi Mihail intră la mama bolnavului, în bucătărie, unde plângea:

- Aveți un termometru? o întrebă, mereu senin.

- N-am avut niciodată! răspunse mama, suspinând.

- Îmi trebuie unul neapărat... Și cum nu vreau să-l las pe Adrian singur, aleargă mata până la farmacie să cumperi unul. Cu această ocazie, cred c-ar fi bine să chemi un doctor.

Mama Joița stropi câteva străzi cu lacrimile ei și se întoarce cu termometrul și doctorul. Termometrul era stricat, doctorul îl uimi însă pe Mihail. Era un evreu tinerel, săracuț, cam slăbuț, mărunț, oacheș, cu ochi și mișcări de veveriță. Înainte să-l vadă pe bolnav, remarcase sărăcia căminului și a îngrijitorului, care-l întâmpină, luându-i piuitul, cu aceste cuvinte în franțuzește:

- Dacă veți găsi cazul îngrijorător, vă rog să nu vă dați de gol!

Doctorul adânci în ochii lui Mihail o privire călduros-cercetătoare, luă temperatura lui Adrian și o găsi de patruzeci de grade. Apoi, luându-și bastonul, zise:

- Continuă cu compresele, e singurul lucru pe care-l putem recomanda ca folositor în atari cazuri. Dă-i să mănânce lapte, supă de carne și puțin vin. Și fiindcă nu aveți termometru, vi-l las pe-al meu.

După ce rosti acestea în franțuzește, se întoarce spre mamă, care se ghemuise într-un colț cu fața acoperită de șorț, îi puse mâna pe umeri și i se adresă.

- Băiatul durnitale va birui boala și-ți garantez că va da încă de furcă iubitelor sale. În orice caz, sunt la dispoziția durnitale. La revedere.

Și ieși.

- Dar, făcu mama, alergând în urma lui, îți datorez vizita, dom'le doctor.

- Nu-mi datorezi nimic, măicuță bună. Dumnezeu îmi datorează mai mult. Haide, fii sănătoasă!

Femeia rămase uluită în mijlocul curții. Mihail, care înțelesese totul, îl ajunse din urmă, la poartă.

- Doctore, iartă-mă, pot să-ți strâng mâna?

- Iat-o!

Și cei doi oameni se priviră, gândind unul despre celălalt tot felul de lucruri care nu se pot exprima.

Trei zile și trei nopți, Mihail nu închise deloc ochii și nu încetă cu compresele, decât atât cât îi trebuia să alerge la puț, ca să scoată apă proaspătă. După care, Adrian deschise ochii mari și înlănțui cu aceeași mișcare gâtul mamei sale și al lui Mihail. De bucurie, îl podidi lacrimile. Mihail spuse:

- Acum, te cred scăpat dragul meu. Și începând de azi, ne vom tutui, în semn de sărbătoare!

Samoilă, prezent, fu de aceeași părere, țopăi prin toată curtea, îmbrățișă pe toată lumea care intră, inclusiv Leana, și aduse de la târg o pulpă de vacă și o căruță de zarzavat pentru supă lui Adrian. Dar bolnavul nu se vindecase încă. Alte cinci zile de îngrijiri, cu răstimpuri de odihnă, se alăturară primelor trei, în care timp, Petrov aproape se bătu cu Mihail, ca să-i cedeze locul. Acesta își petrecuse nopțile pe o saltea trântită la picioarele patului lui Adrian, cu un ochi mereu deschis. Abia atunci mahalaua pricepu că prietenia acestor oameni era cu totul altceva decât „dragoste turcească“, iar Mihail un alt om decât acela arătat de zdrențele sale. Și în fața mamei, care spunea: „Dumnezeu să-l păzească! Numai el mi-a scăpat pe Adrian! Acum am doi feciori și sunt fericită“....Mahalaua, înduplecată, răspundea: „Da, Joîto, am fost răi cu acest biet străin.“

Și pacea se încheie. Chiar Leana veni într-o zi ca o pisică și i se adresă lui Mihail, sub privirea surâzătoare a lui Adrian:

- Tare mult mi-ar place să am un catalog de mode de la Paris, dar nu mă pricep cum să procedez. Poate știi dumneata, care cunoști limba franceză!?

Mihail luă un toc, înseamnă câteva cuvinte către o mare casă din Paris și, după opt zile, Leana se pomeni cu un kilogram de hârtie ilustrată. Dar ceea ce o făcu să-și piardă cumpătul, fu numele ei, tipărit pe plicuri.

Și cei doi prieteni o auziră, strigând buimăcită, în curte:

- Sunt așa de mulțumită, că l-aș săruta, dacă...

- Aproape totdeauna e un „dacă“, de care atârna virtutea unei femei, spuse Mihail.

Adrian scăpă de pneumonie, după cincisprezece zile de zăcere în pat, o săptămână de convalescență și peste nouă kilograme pierdute pentru totdeauna. Terenul pentru tuberculoza de mâine era de-acum pregătit. Dar, în prima zi a ieșirii în oraș, după zdravăna chelfăneală ce-i trăsese dragostea lui puternică de viață, putea merge cel puțin cu fruntea sus între Mihail și

Petrov, privirea lui încă înfrigurată spunând limpede: „E dreptul meu! L-am plătit!“.

Mihail lucra acum cu Petrov, kir Nicola fiind nevoit să-l înlocuiască, pe loc. Pentru locuință, refuzase până la urmă să împartă odaia lui Adrian, așa cum mamă și fiu îl invitaseră. Se mulțumi cu un culcuș înjghebat într-un chioșc de vară, aflat în partea dreaptă a curții, drept în fața odăii lui Adrian.

Desigur, Mihail a trebuit să înghită pe ascuns multe noduri, acceptând acest adăpost și nu-i ascunse lui Adrian stinghereala de a-și „freca coatele“ de Leana și de chiriașii ei.

Dar și aici soarta interveni încă o dată cu sabia ei, aruncând pe amândoi - dintr-o lovitură - dincolo de strada Griviței, trimițându-i să-și „frece coatele“ în lumea întreagă.

Această aventură neașteptată începu astfel:

Era prin septembrie, lună darnică, vreme blândă. Lui Adrian, refăcut complet, Petrov îi propusese să încerce, pe cont propriu, zugrăvirea câtorva odăi din locuința unui popă dintr-un sat apropiat, unde tocmai construia niște sobe, ajutat de Mihail. Adrian sări în sus de bucurie.

- Vezi, visul meu începe să se realizeze, spuse el. Să muncim tustrei laolaltă, nesupărați de nimeni, e primul pas spre fericirea la care avem dreptul, ca prieteni liberi.

Se duse să vadă lucrarea. Târgul se încheie pe loc. Chiar în aceeași seară, după ce băură aldămașul, se înapoiară acasă, cântând, clătinându-se pe picioare.

Și o viață frumoasă dură trei săptămâni...

Din Brăila și până în satul popii aveau de mers cinci kilometri, în zorii zilei și pe înserat, la ultimile pâlpâiri ale asfințitului. Mergeau pe jos - ca niște tineri adevărați - o oră, care li se părea scurtă, când erau în întârziere sau cerul nu le spunea nimic, sau când „ucenicul sobar“ avea o cută verticală între sprâncene; o oră lungă (uneori cât două!), când cerul, pământul și sufletele li se contopeau în același elan, care stăvilește viața din mers și o soarbe dintr-o înghițitură. O sorbeau și ei adesea, în felul acesta fiind demnă de inimile noastre, când aurora smălțează cu flăcările ei jumătate din bolta cerească și când pământul geme sub povara porumbiștilor înalte de peste doi metri și nesfârșite ca apa oceanului. Porumbiști ce-și oferă, pe cele două laturi ale drumului lung și singuratic, știuleții săi pietroși și lăptoși, că sâni tinerelor femei ce-i culeg. Pierdute în pădurea nesfârșită de coceni, culegătoarele cheamă Dragostea în cântecele

lor tânguioase și care se plimbă nestânjenită, în ciuda strădaniilor omului de a-i tăia aripile.

În atari momente, lui Mihail îi pierea cuta urâtă ce-i cresta fruntea, deasupra nasului și nu mai alerga ca gonit de lupi. În capul gol, pieptul scos în afară, poalele hainei mototolite fluturânde în vânt și cămașa desfăcută la gât, lăsând zefirul să-i mângâie pieptul păros, abia atingea cu picioarele țarina groasă și pufoasă, părând că vrea să încetinească scurgerea vremii. Mereu la stânga lui Adrian, mereu, la dreapta lui Petrov, Mihail simțea uneori cât era de fermecat între cei doi paznici ai dragostei și asta nu-i plăcea deloc. Ca să-i „învețe să trăiască“, se fereca într-un mutism absolut, cu fața voioasă, ochii scânteind de-o plăcere zeflemitoare; putea merge așa o oră întreagă, fără să scoată o vorbă, obosind și cei doi paznici și distrându-se grozav pe seama așteptării lor zadarnice. Căci așa-i ciudățenia firii omenești: un om prea atent, căruia n-ai chef a-i spune nimic, este tot atât de plictisitor ca și un flecar, care nu se mai oprește și care-ți taie pofta să-l asculți.

Astfel fu începutul curselor între Brăila și casa popii, dar cei doi prieteni se vindecară, fără prea multă suferință. Văzând mereu pe Mihail ocupat tot lungul drumului, ca să atingă cu degetul roua dimineții ce atârna ca niște boabe de diamant pe foile aspre de porumb, sau mângâind mătasea blondă ce ieșea din știuleți, sau aruncând cu pietricele în înaltul cerului, sfârșiră prin a face și ei la fel. Și n-o brodiră rău. Și când stinghereala decepțiilor îndurate în timpul primelor duceri și întoarceri fu uitată cu desăvârșire; când, mai târziu, Mihail se trezi întrecut de prietenii săi în tot felul de zburdălnicii de-a lungul porumbiștelor fără sfârșit - de unde ieșeau gâfâind de oboseală, cu fața în flăcări, obrajii zgâriați de foile tăioase ale porumbului și sărind ca niște copoi după prepelițele care zburau speriate - el le spuse într-o dimineață, când radiau de bucurie:

- Vedeți voi, dragi prieteni? Niciodată, nici cel mai interesant om, nu-i mai demn de mai multă atenție decât ceea ce se află uneori în jurul său, chiar de n-ar fi vorba decât doar de porumbiști, de un drum și un cer deasupra...

Astfel, scăpat de curiozitatea celor doi prieteni care-l pândeau ca pe-un oracol, Mihail se simți, la largul său, atât de bine, că într-o seară începu să îndruga „prostii“.

Faptul se întâmpla în ziua terminării lucrului la popă și din cauza unui „pahar“, cu „Cotnari“ bun, un pahar mereu același, dar puțin cam prea des

umplut.

Eu arunc vina pe vin. Dar, în realitate, adevăratul vinovat fu popa, care, mulțumit de lucrarea executată și de „popia“ sa, dădu „nitroglicerina“ din sfintele-i butoaie pe seama drăceștilor limbi ale celor trei meseriași. Deși țăranul nostru se ferește de „popă roșcovan“ și își face nod la batistă când îi iese în cale, acesta era totuși cumsecade, și ca popă, și ca om, poate puțin cam prea bogat pentru o comună atât de săracă. Gurile rele ale oamenilor din sat aveau pică pe el, pentru că în acest ținut locuit de-o populație oacheșe, apăreau, din când în când, în unele case, mici capete blonde ca de îngeri și care semănau ca două picături de apă cu copiii preotului. Bărbații erau furioși, iar preoteasa nu mai puțin. Silită de bărbatul ei să explice acest fenomen, femeia care aducea pe lume „o astfel de rușine“, răspundea liniștită:

- Bărbate, tu știi de la părinții noștri că femeia însărcinată e uneori impresionată de ceea ce vede... Țasta lucrează asupra fătului. Poate că m-oi fi uitat cu ochi prea curioși la popă, duminica la liturghie și la zi-întâi când vine cu botezul... Și... de! Știu eu?... Poate că m-am uitat prea mult la el...

- Cum femeie? întorcea vorba bărbatul. Tu nu-l vezi pe popă decât duminică și la zi-întâi și dai zor că poate l-ai privit prea mult? Dar pe mine, care mă vezi în fiecă zi, nu puteai să mă privești oleacă?

Atari scene se petreceau în casele țăărănești. Într-a popii era iadul. Era iadul, căci căminul popii simboliza într-un fel Maternitatea bisericii, unde preoteasa ținea să aibe numai ea monopolul divin de-a fabrica popi mici. Și dacă din partea țăranilor bietul slujitor al Domnului se alegea cu un nod la batistă, din partea preotesei înghițea alte lucruri, care adesea îi rămâneau în gât și, ca să le urnească din loc, avea nevoie de-o „dușcă din băutura sfântă“. Această „licoare“ era desigur vinul, pe care preotul era obligat să-l aibe pentru împărtășanii. Dar și aici țăranii erau cârtitori:

- În timp ce noi îl gustăm cu lingurița, popa îl gustă acasă cu sticla! strigau ei.

Nu era adevărat. Cei trei prieteni văzuseră cu ochii lor că preotul nu bea „cu sticla“, ci cu paharul. Îl văzură și chiar participară la libațiile lui, căci nenorocitul, totdeauna în luptă cu necazurile casnice, fugea adesea de nevasta-i cicălitoare - cu părul și barba vâlvoi, râzând cu toată fața lui mare și roșcovană - și venea să se împărtășească împreună cu meșterii, să uite lângă ei ocările nelegiuite ce i le azvârlea preoteasa.

Așa că, în acea zi de toamnă frumoasă și de trândăvie voluptoasă, cei trei tovarăși auziră deodată un zgomot mare de crățiți, încărcat cu blesteme. Ca de obicei, pricepură că e vorba de-o scenă de gelozie; dar îl văzură pe bietul popă țâșnind din bucătărie ca din iad, urmat numaidecât de potcap, care i se rostogolea printre picioare. În același timp, sfânta nevastă striga din răspuseri:

- Na! Ia-ți țuculul! Lua-te-ar dracii și nu te aș mai vedea în ochii mei! Țap blestemat, marș!

- Auziți, feții mei? suspină nenorocitul, adunându-și „țuculul“ de pe jos și ștergându-l cu mâna. Ah! să nu vă fie cu mirare! Toate femeile sunt la fel, fie ele preotese sau diavolițe. Cum te-nsori cu ele, te omoară cu fidelitatea lor, ți-o impun și-ți fac viața de nesuferit. Dar, Doamne Dumnezeule! Dacă aș rămâne măcar văduv! Atunci, da! ar mai fi de trăit, căci noi, popii ăștia, odată văduvi, nu mai avem, din fericire, dreptul să ne recăsătorim. Iată o lege făcută de un înțelept. Cu siguranță că și ăsta a fost însurat.

Apoi alergă la beci și se întoarse cu un urcior de „chihlimbar de „Cotnari“ și un ghiudem mare.

- Haideți, fraților, zise popa, ridicând paharul, să mâncăm și să bem! Din fericire, ne rămâne încă sângele lui Iisus Christos, care n-a fost otrăvit cu veninul căsătoriei!

- Dar, părinte, obiectă Samoilă, totuși în Sfânta Scriptură scrie că „oamenii trebuie să se înmulțească, ca nisipul mării“.

- Da, răspunse preotul, sugându-și mustața muiată în vin. Da! „să se înmulțească“, dar să nu se însoare... Și apoi, Cărțile sfinte nu sunt decât niște cărți; vreau să spun că virtutea lor e tot așa de ușoară, ca și a femeilor lehuze.

Petrov izbucni într-un hohot de râs formidabil, care zgudui geamurile. Popa se sperie:

- Nu mai râde așa tare, fiule! „Blestemata“ ar putea să pice peste noi și să-mi arunce în cap cu una din oalele voastre. Și se sculă ca să încuie ușa.

Pe nesimțite, urciorul de cinci kilograme se golea, pe măsură ce dispărea și ghiudemul. Figura preotului devenea din ce în ce mai roșie, dar se ținea bine. Prietenii noștri începură să se amețească. Petrov, care voia să-și transporte toate sculele în acea zi, plecă să caute un țăran cu căruță.

Puțin mai apoi, călare pe șevaletele sale, lua drumul Brăilei, trăgându-se de barbă și strâmbându-se la Mihail și Adrian, care, ca să scape de zdruncinăturile căruței, preferară să-l urmeze pe jos. Poate și pentru că

voiau să se simtă puțin mai singuri, cu ocazia acestei ultime reîntoarceri acasă.

Soarele ardea însă destul de puternic, deși era „târât spre asfințit de-un iepure șchiop“.

Îndată ce trecură de casa cantonierului, ce domină valea Siretului, drumul îi înghiți în marea de porumb pe care o despica în două câmpuri fără sfârșit. Pe acest drumeag, flăcăul din sat își încetinește pasul - ca și strămoșii lui, haiducii - își descheie haina și își aprinde țigara. Aici, pierdut în singurătatea mișcătoare, își deschide stăvilarele bucuriei sau cele ale necazurilor și își încredințează vințurilor spovedania împătimită sau strigătul răzbunător al urii sale. Numai aici, toate sufletele pătimase ce străbat această mare a belșugului, se aruncă încet în valurile ei. Și Mihail, care era unul din aceste suflete, nu i se împotrivi mult. Ochii lui întredeschiși se acoperiră cu un vâl duios de amintiri, umerii îi căzură striviți sub greutatea zilelor trăite în suferință.

Adrian n-avu nevoie să-l privească, pentru a presimți totul. Ah, dacă am fi avut numai privirea, ca să vedem lucrurile, ar fi fost destul de trist pentru sărmănele noastre suflete! Dar când simți că tovarășul de alături e preocupat mai mult de țigara sa; că își întoarce deseori capul, în partea cealaltă, ca să respire; sau că își privește prea mult picioarele, ca și cum cărarea ar fi semănată cu capcane, oh! lasă-l atunci în pace, dacă vrei să te proslăvească în imnurile sufletului său!

Ca să-l lase pe Mihail în pace, Adrian se dădu la felurite comportări, de-o naivitate copilărească și care măriră dragostea ce-i nutrea Mihail. Să nu fie oare o plăcere, ca să prinzi lăcuste și greieri și să-i privești îndelung, rămânând mai în urmă? Sau să zăbovești pe lângă știuleții de porumb, să-i crestezi cu unghia, ca să vezi cât au crescut?

Mihail îl opri pe Adrian ca să-și aprindă țigara de la el și, cu această ocazie, îl fixă până în albul ochilor. Dar pe buzele sale se și schițase zâmbetul blând al liniștii lăuntrice, recâștigate de un convalescent. Îl întrebă:

- Nu ți-e frig, Adriene?
- Deloc! Aș putea chiar să mă culc aci, dacă aș avea o ghebă.
- Atunci, să ne odihnim oleacă.

Și se trânti, ca un butuc, în iarba înaltă, care tivea drumul. Apoi zise:

- Vezi tu, prietenii visători nu sunt totdeauna plăcuți, ei doresc, câteodată, să viseze singuri, întovărășiți fiind de frați ca tine. Poți găsi asta

cam egoist, dar egoismul este și el una din sevele care hrănesc pomul vieții, cu condiția ca să ajute la coacerea fructului bun. Deci, tu n-ai pică pe mine?

- De ce aş avea? Dealtfel, n-am observat nimic la tine.

- Taci, dragul meu urâcios, i-o reteză Mihail. Vrei să vinzi castraveți la grădinar?

Adrian râse și mărturisi:

- Da, ai dreptate! Te-am simțit absent, dar am preferat să revii singur la realitate, decât să te aduc eu cu trompeta prieteniei.

- În sfârșit! Așa te vreau. Dacă-ți dai seama de adevărul celor spuse, ei bine! vom fi prieteni buni. Și-acum, vreau să te răsplătesc pentru gingășia ta, arătându-ți de ce te-am lăsat singur jumătate din drum.

Adineauri, lângă casa cantonierului, am văzut două vrăbii ce se zbenguiau, în felul lor, sărind una peste alta. Și să mă ia dracul - cu vinul ăsta afurisit în cap - vrăbiile mi-au reamintit, deodată, o poveste veche, un fapt neplăcut sau nu, cum vrei să-l iei. Nu știu, Adriene, dacă ai cunoscut clipa când tristețea se înfrățește cu bucuria... E ceva foarte rău... Te descompune. În sfârșit, am mai văzut, cândva două vrăbii zbenguindu-se.

Mă aflu într-o curte mare, împrejmuită de ziduri înalte, foarte înalte. Nici un om nu fusese în stare vreodată ca să sară peste ele! Și eu mă aflu acolo de câteva zile. Când ești în asemenea locuri, nu-i decât o singură cale de scăpare: să te gândești la viața trăită până atunci și s-o retrăiești. Așa-i tot! Cine n-o poate face, e pierdut. Mă strădui cum putui mai bine.

Cum vremea era blândă, îmi petreceam tot timpul în curte, fie plimbându-mă, fie tolănit pe caldarâm, mai mult însă tolănit. Mi se-ntâmpla uneori să nu înțeleg cum se poate explica existența soarelui, a vântului și ploii, singurele evenimente ce se desfășurau sub ochii mei și care-mi păreau tot atât de puțin libere și stupide, ca și existența mea în acel loc...

Mihail se opri, răsuci o țigară și afundându-și privirea în ochii lui Adrian, îl întrebă deodată:

- Ți-ai pierdut vreodată libertatea?

- Nu, niciodată!

- Îți urez s-o pierzi într-o zi, pentru o clipă, o clipă grea... o necesitate vitală pentru oameni ca noi: cel care nu și-a părăsit niciodată țara, nu cunoaște nici țara lui, nici pe ceilalți; cel care nu și-a pierdut niciodată libertatea, nu-și cunoaște nici resursele sufletului, nici slăbiciunile lui. Ah! nu toate sunt bine alcătuite pe acest pământ blestemat, dar e bine să simți orice, până nu înnebunești!

Eu eram cât pe-aci! Când sosește nebunia, simți ca un zgomot, un freamăt în spațiu, asemănător celui pe care țăranii cred că-l aud înaintea unui cutremur de pământ și despre care dau amănunte. Odată cu acest zgomot, îți simți capul devenind mai ușor, dar cu o apăsare nemaipomenită pe creștet. Chipurile iubite se perindă atunci, cu iuțeală, pe retină, apoi dispar înapoia capului, unde ochii se întorc și ei, ca și cum le-ar urmări, în timp ce brațele își caută un sprijin undeva, deși sunt în realitate sprijinite pe ceva. Totul e treabă de-o clipă, apoi... Apoi una din două: nebunia sau revenirea la loc. Eu am fost readus la loc de două vrăbii ca acelea de-adineauri.

În clipa când am fost ușor atins, în treacăt, de fuga rațiunii mele, mă aflam în acea curte, în locul preferat, cu spatele pe caldarâm, picioarele sprijinite cât mai sus pe zid și cu ochii spre cer, căznindu-mă de un ceas să aflu cine eram, rostindu-mi neîncetat numele. Chiar în momentul când percepui zgomotul și primii lovitura de ciocan care-mi ușura capul și când bătui lespezile cu amândouă mâinile, văzui trecând în goană, una după alta, două păsări negre, uriașe, care întunecară cerul... Erau, în realitate, doar două vrăbii, mărite și înnegrite de dezechilibrul minții mele. Dar trecerea lor fu de-ajuns că judecata mea să-și vină în fire.

Vrui atunci să mă scol. N-avui nici măcar putere să mă clintesc și trebuî să aștept. Abia în momentul acela îmi dădui seama de ciudățenia vedeniei mele de mai-înainte: cele două vrăbii se așezaseră pe muchea zidului; ceea ce fu pentru mine un prilej să le văd zbenguindu-se atât de zglobii. Una sărea pe cealaltă. Sări de unsprezece ori la rând. Era oare vorba, acolo, de-o adevărată virilitate - în cazul ăsta de necrezut - sau pur și simplu o zburdălnicie?

Habar n-am, atât de ea, cât și de restul poveștii mele.

Și ridicându-se să plece, adăugă:

- Eh! astea-s prostii! Uită această poveste cu vrăbiile și virilitatea lor, asemănătoare celei cu al nostru popă roșcovan!

Parcurseră restul drumului într-o tăcere desăvârșită. Mihail deveni îndată rece, mut, un mutism fără duioșie, fără revenire, feroce.

În oraș, trecând prin fața felinarelor, el cercetă ochii lui Adrian, cu o privire răutăcioasă. Cuta grozavă de la frunte era mai adâncită decât oricând. Adrian se înfricoșa. Nu știa dacă trebuie să vorbească, sau să tacă în continuare. Și totuși n-avea nimic să-și reproșeze: nu-i pusese nici o întrebare curioasă, nici nu-l zgândărise să-i istorisească povestea cu

vrăbiile. Ajungând acasă, Mihail refuză să mănânce de seară, merse drept la chioșcul său și se culcă îmbrăcat, fără măcar să aprindă lampa. Rugămintele lui Adrian fură retezate scurt:

- Când îți spun să mă lași în pace, trebuie să înțelegi. N-am obiceiul să fac nazuri.

Mama Joița îi ceru lui Adrian s-o dumirească:

- L-oi fi jignit?

- Nu, mamă, ți-o jur.

Se duse la Mihail, îi mângâie capul, pe întuneric și-i spuse:

- Haide, nu fi supărat! Dacă s-a purtat urât cu tine, o să-i lungesc urechile! Numai spune-mi...

Mihail îi luă mâna și i-o sărută:

- Mamă bună... Mamă sfântă... Te asigur că Adrian n-are nici o vină în amărăciunea mea. Vina e a mea, dar nu chiar a mea: mi-am adus aminte de lucruri ce-mi fac rău. Te rog să mă lași singur! Nimeni nu m-ar putea alina, în clipa asta. Așa sunt eu... O să-mi treacă.

Să fi fost miezul nopții? Să fi fost înainte sau după?

Adrian n-ar fi putut-o spune, când se trezi din ghearele unui coșmar: Mihail se izbea cu capul de zidurile unei fortărețe și vorbea vrăbiilor, care ciripeau pe metereze.

Fericit că totul nu a fost decât un vis urât, cu pleoapele grele de somn, Adrian adormi din nou.

Dar iată-l că se deșteaptă iarăși, cu această întrebare răspicată în fața ochilor: „Oare Mihail o fi barem acolo?” Cu o mișcare bruscă, sări din pat și aprinse lampa, ca să se uite la ceas. Era ora cinci. Își trase pantalonii, micșoră lumina și ieși pe fereastră, ca să nu-și deștepte mama. Afară era frumos. Cer înstelat. Dinspre partea Levantului, ziua își arăta fața albicioasă.

Adrian alergă cu inima zvâcnindu-i, ca să se încredințeze că Mihail se află încă în pat: chioșcul era gol! Bâjbâi ca să-i găsească traista. Nimic!

O clipă, nu voi să creadă o atare crimă împotriva prieteniei. Apoi își aduse aminte de un proverb pe care Mihail i-l spusese într-o zi: „Câtă vreme ții o taină în tine, ea e Sclava ta. Cum ai spus-o altuia, ești tu sclavul ei”.

Asta era: Mihail nu iubea nici un fel de sclavie...

Ai fi putut vedea, în zorii acelei zile de septembrie, un tânăr care ieșea prin bariera Galaților și alerga ca vântul, cu capul și picioarele goale și în cămașă.

Ciobanii, care pășteau oile în câmpia ciulinilor și zarzavagii, care veneau la Brăila, cu legume, își făceau cruce, văzându-l și scuipau în urma lui: „Un apucat!“...

„Da! sunt !“... se gândea Adrian, auzindu-i.

Animale și păsări speriate: măgari, oi, corbi, și sticleți; cât pe-aci să-l sfâșie câinii și să dea peste un tren care zgudui aerul, trecând la doi pași de el.

Apoi, departe tare, acolo unde nu-i decât cer auriu și câmpie cenușie, Adrian zări, la câteva sute de pași înaintea lui, un omuleț care înainta legănându-se, cu traista lovindu-i șoldurile - un om mărunț, cu inimă mare, care se ducea fără să-i pese de ceva și care și catalogase Brăila și pe Adrian printre amintirile ce trebuiau să-i umple cândva ochii cu lacrimi.

Ah! prietene răutăcios, care fugi de prietenie! Meriți prea bine o îmbrățișare!

Încă vreo câteva salturi de ogar. Apoi:

- Mi-ha-i-i-l!...

Și Adrian se prăbuși în țarina rece. Ca lovit de un glonte, Mihail se răsuci locului și înălță brațele spre cer:

- Nu se poate!... Nu se poate!...

Alergă, se aruncă asupra trupului fierbinte al prietenului său, acoperindu-i fața cu sărutări:

- Iartă-mă, Adriene! Iartă-mă! Nu merit o atare prietenie!

- Ba da! făcu celălalt din cap.

Mihail îi scoase cămașa udă-leoarcă, îi dădu o alta din traista lui, precum și propria-i haină. Apoi, în picioare, îl apucă de mână:

- S-o ștergem acum, s-o ștergem cât mai repede cu putință. Altfel o să mori!

Dar Adrian:

- Nu moartea!... Ci viața!... Căci noi gonim împreună pe același drum!

Astfel părăsiră Brăila, pentru lumea largă...